

B2-páholy

Valamelyik G. B. Shaw-drámaválogatás utószavában olvastam, rég lehetett, amikor még utószavak olvasására is volt időm, s mert nem tudom, melyik gyűjtemény végén lelhetném fel az idézni kívánt Shaw-mondatot, s mert keresni meg sem kísérem el-képesztő rendezetlenségű könyvtáramban a könyvet, csak tartalmilag tudom felidézni az (ön)íroniában sem szűkölködő mester, emlékezetem szerint huszonhét oldalas, szeretőjének írt levele egyik mentegetőző mondatát, melyben elnézést kér a nőtől az illedelem által megkívántnál bőségebb terjedelem miatt, mert, mint írja, *most éppen nem volt ideje rövidnek lenni*.

Noha kínálkozik, ebben a mondatban nyomát sem fedezem fel az (ön)íroniának, s ha tehetném (és megtalálnám az ominózus mondatot), minden íróiskola (mert vannak már ilyenek, egyre szaporodóban) táblája fölé odaíratnám, egy életre elegendő okulásul annak, aki abba a hibába esik még el sem kezdődött pályája elején, hogy az írás nagyságát a leírt szavak mennyiségével méri.

A rövidség meglehetősen fogós kérdés, és nem kis próbatétel az író számára. Nem arról van itt szó, hogy egy ötszáz oldalas regény megengedhet magának egy-néhány trehány mondatot, még csak arról sem, hogy egy tízoldalas versben lehetnek kisiklott metaforák, elnagyolt képek, s hogy a harmadik műnemet se hagyjuk ki, egy háromfelvonásos drámában lehetnek fölöslegesen elmondott párbeszéddek. Nem lehetnek, de vannak. Hogy úgy mondjam, elviszi őket a többi. Vagyis, lefedi, eltakarja, belombozza, hogy legyünk költőiek a trehányság védelmében.

A rövidség mint eleve elhatározott terjedelmi korlát semmiféle megengedést nem feltételez. Ellenkezőleg. A hiányban találja föl önmagát, a ki nem mondottban létezik, a továbbgondolásban terjeszkedik önmagává.

A ritka egyszavas vagy egy-két mondatból álló verseket leszámítva, a legrövidebb költői forma a haiku. Mindössze öt-hét-öt szótagos három sorocska. Eredetét a japán költészetben találjuk föl, különféle nemzetiesített formáját pedig minden egyéb náció költészetében. Ezen a nemzetiesített formán sok mindent érthetünk, kezdve attól, hogy a haiku alaptörvényeiből a legtöbb nem japán verzió mindössze ezt az öt-hét-öt szótagszám-formációt tartja magára nézve kötelezőnek, s az első két és a harmadik sor (kor)relációjától nagyvonalúan eltekint. A magyar „haikusok” egyre szaporodó népessége, itthoni versszokás szerint, címet ad – szemben a japán haikuk címtelenségével – ezen miniatűr darabkáknak, egyes szerzők (lásd Bertók László nagyszerű munkáit!) még a rímeléstartól sem riadnak vissza.

Hosszabb elemzésre – ezen írás előre megszabott terjedelmi korlátai mián – nincs módom. Annyit azonban feltétlenül le kell szögezni, hogy valamiért, aminek a magyarázatát, ha akarnám, se lelném föl, erős divatja támadt a haikuírásnak költészetünkben. Pedig tévednek, akik azt hiszik, hogy könnyű forma – és hogy haikut bárki tud írni. Utóbbi azzal a megszorítással igaz, hogy haiku-formát bárki tud *alkalmazni*. Jó „magyar haikut” keveseknek adatik meg írniuk. Ahhoz nagyon sok idő és élet(tapasztalat) kell; gyanítom, a legtöbb írónak inkább kevés ideje van, a forma ezért – és nem magáért – lesz rövid (és nagyon sokszor üres). Írom ezt, közben érkezik Fodor Ákos esti hívása, aki a beszélgetés során beolvassa a telefonba új versét, egész napos munkáját, azaz: felolvas három sort. Hallgatom, és valahogy egy teljes élet szól át hozzám egyetlen haikun keresztül. Hm. A haiku nagymestere, és egész napos munka három sor fölött? Nincs helye itt hitetlenkedésnek! A mesterség mibenlétéről van szó.

Zalán Tibor

NAPKÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XV. évfolyam 2. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (dokumentum), **Elek Szilvia** (zene),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törtélel), **Vincze Ferenc** (műbírálat, főszerkesztő-helyettes), **Wegner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**.

Napkút-kör: **Csűrös Miklós**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Dr. Koncz Gábor**,
Radnóti Zsuzsa, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szörényi László** (tiszteltetelli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefón/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelső

Dokumentum

Sánta Ferenc: Mirjám 3

Vasy Géza: Egy bibliai történet 9

Tizennegyedmagunkban

Ágh István: Hazanyelv (Kalász Mártonról) 14

Lászlóffy Csaba: Jerikó-komplexus;

Diogenész délutánja; A 7-es számú

szkennelt fotográfiát nézve 16

Bakonyi Péter: Egy nyári estén 18

Ádám Tamás: Alig-meleg 20

Bogdán József: Kis versek 21

Simek Valéria: Hazataláló; Szárnya alól 22

Barcs János: Farkasverem 23

P. Papp Zoltán: Igazodj, tisztelegj!; Hálók . . . 24

Kelemen Anna: Zene, ott, ő? 25

Mátyás Zoltán: Egyiptomi látkép 28

Erdélyi István: Beilleszkedés 30

Berek

Vándor Anna: Mai manysik, volt vogulok . . . 36

Hetedhét

Amina Said: a tenger emlékezetétől

a föld boldogságáig; Egy másik voltam . . . 43

Léopold Sédar Senghor: Vers fehér

testvéremhez; Útnak indultam

(Majoros Zsuzsanna fordításai) 44

Koreai szidzso-versek

(Osváth Gábor előszava és fordításai) 46

Tárlat

Víztükör-pályázatunkon

kiemelt szerzők haigái színes melléklet

Fodor Ákos: Érintés-próbák 49

Basó haikui

(Villányi G. András előszava és fordításai) . 52

Villányi G. András: Taó; Úton 54

Víztükörkép

A sok haikuszerzőt felsorolni itt nem tudjuk.

Alkotásaik nevük (álnevük) sorrendjében

következnek – ettől csak egy-két helyen,

történelmi szempontból tértünk el. 55–70

Németh Péter Mikola: „Haiku-füzér”	71
Wang Fu (Petz György): mimóza	72
Surján László: Az eltévedt királyfi meg az okos leány	75

Ablak

Tamási Orosz János: Egyetlen kapaszkodónk: a mese (Surján László: Az éneklő kakadu) . 78
Gyimesi László: Szabadságot a csuhébabáknak! (Ádám Tamás: Tetovált csuhébabák) 81
Németh István Péter: A helytartó avagy megtartó hely (Csokonai Attila: Pilátus-park) 86
Véghelyi Balázs: „Nagy világjárás az élet...” (Lukáts János: „Ez légyen ostorod...”) . . . 90
Ritter György: A „kis magyar világ” (Ablonczy Balázs: A visszatért Erdély) . . . 92
Ircsik Vilmos: Improvizáció az egész világ (Fenyvesi Ottó: Amerikai improvizáció; Otto Fenyvesi: Blues über dem Ozean) . . 97

Téka

Bazsó Ádám: Thurzó Gábor epikája	105
--	-----

Emlékezet

Tóth Sándor: Mosonmagyaróvártól a mártélyi malomig.	116
Szebenyi Ildikó: Istenét; A farkasüvöltést is	118
Ványai Fehér József: A láncos madár; Gaz és Ige; Vaskarc a tejüvegen	119
Podonyi Hedvig: A lábatlan ember	120
Nyírfás Pyrker Dezső: Az Et. figyel.	122
Verrasztó Gábor: A stelázsi.	127
E számunk szerzői.	128

Illusztrációk

Víztükrő-pályázatunkon kiemelt szerzők haigái	74, 91, 121
Vincze Judit grafikái	13, 27, 29, 127

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 72.

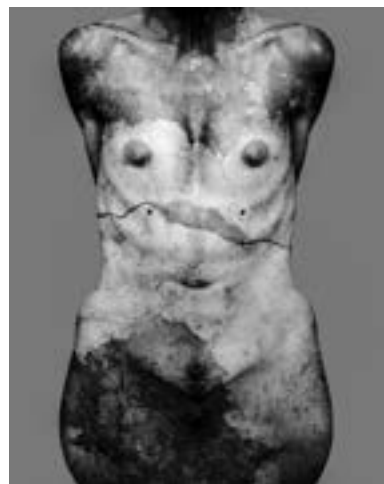
„Szárnyas emberünk”
(Lázár Ervin-konferencia,
2012. november 12. Petőfi Irodalmi Múzeum)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XV. évfolyam 2. szám

Víztükrökép

CORPUS CORPORIS

E számunk grafikus művészvendége Vincze Judit. Munkáinak képi világa női aktokon alapul, s velük párhuzamban olyan felületek, részletek jelennek meg, amelyek főként a természetben fellelhető, esetleg a természet által roncsolt elemek. Távoli és közeli képek összemosását kétszeres vagy háromszoros expozíció imitálásával digitális módon oldja meg az alkotó. Jellegzetességek: ellentétek egymásra vetítése, fény és sötétség, természeti és ember által létrehozott elemek változásának szembeállítás és szintézise; kimerevített pontokon keresztül a változás megjelenítése, montírozott aktok által a kapcsolatok, személységek leképezése.

Mirjamhoz írt levelem
 Recskára
 1984. február 4. éj
 ♥

Amikor felkelt és végignemve a keskeny folyosón kinyitotta az udvarra vezető ajtót megcsapta a kemény, ragyogó napfény, ami nagy árnyékokra és sötét foltokra osztotta a kertet, a távoli dombokat és mindent, ami látható volt. Az esti szorongása még nem múlt el, de ismában frissességet érzett, szeme felnyitott és egyre nagyobbra nyílt a szépségtől amit látott. A fűvek zöldjét, az ég halvány, de erővel teli kékesességét, a harmatok szállását az ég felé, a könnyű párákat, és lassan hatalmába kerítette az öröm, hogy él, létezik és arább még ismét ugyanugy állnak a házak, a fák, virítanak a kertek, mutatják színeiket a virágok és az, hogy fülébe mint lassúdad, csöndes hömpölygés belopakodik a bárányok begetése a közeli legelőről, a tyukok pögyögése innen és onnan és a távolból egy tényleg jóleső bödülése. Különös módon azt érezte és az átjárta szívének és agyának minden részülését - hogy nem volt bizonyossága afelől, hogy annak örüljön e inkább, hogy minden mily csodálatos erővel tölti el, vagy engedje a szomorúságnak, hogy im felébredt, elmúl az önádatlanság mély álma, amikor semmi sem tudott, csak annyit észlelt az egész létezésből, hogy ajkai szélén kedvesen és szelíden lefolyt ébredésekor az édes, kicsiny patakja az álom nagy, nyugtató és néma csöndtengerének.

- Üdvözlégy, Jézus!

Felémelte a fejét és meglátta Mirjamot, amint virágköteggel a kezében kilépett a fák közül.

- Üdvözlégy, Jézus! Nem volt erőm ahhoz, hogy feléb-

- 2 -

resszelek, mert úgy aludtál, miként egy gyermek... De most köszönte-
lek virággal a kezemben: légy boldog e napon...

Mirjám végighaladva a bokrok között, melyek egészen a házig veze-
ttek, mintegy sorfalat állva a fák és a tornác között maga elé tar-
totta az ég megannyi színében pompázó csokrot. Egészen közel képtt
a fáfához és könnyű csókkal érintette meg az arcát. Aztán, ahogyan
csak ők, az isten áldotta nők képesek rá, játzsza és komolyan, méltó-
sággal és szerénységgel a oly mosollyal, mely egyként a bölcsesség
kútfejéből fakadnak és a ugyanugy az oly esendő finom és kedves
hízelgésből, mely azonban a szív legmélyéről fakad, odanyújtotta a
virágot Jézusnak.

- Ezt neked szedtem, hogy ébredéskor ez legyen
az, amit először meglátnak a szemeid - mondta és könnye-
dén, miként egy gyermek, a oyl bájjal, miként az asszonyk képesek a r
x meghajította a fejét. De a szemek ott voltak a főli arcán és a
tekintete mélyén valami különös, sajátos szorongás és félelem sejt-
lett fel, éppugy ez is, miként a gyermekek szemében, amikor a erőn
feleltek előtt próbálják ki x magukat, mindant, amik őkét jelentí.

Jézus még egyre felemelt fejjel nézett a távoli világ felé és
Mirjám hanga, asszai még egybefolytak a méhek, áarassak, madark hang-
jaival, a szöngéssel, a lassú durumsolással, döngicséléssel és a szél,
a könnyű szellő fuvolahangjaival. Aztán lenézett Mirjámra. Feltámadt
benne az éjszaka nyugalmanak az emléke, Mirjám esti, csendes ének-
lésének a dallama, a halk asszányi beszéd simogatása, az ágy puha
és védő melegségének a szelíd és szongító ringatása egészen az
álmig, az álmig amikor nem létezett semmi. A semmi, a végtelen és
határtalan semmi, a semmi amelyben semmi nem volt, csak valóban ma-
ga a semmi, a semmitlen semmi, a semminek nem nevezhető semmi: a sem
mi amelyben oly nyugalom van, amely talán maga a boldogság ezen a
földön.

- 3 -

Mirjám látta a férfi tekintetét. Pontosan érzékelte a mozdulatot, amellyel a férfi elvette a kezéből a virágot. Látta a messzire tekintő szemeket, látta, hogy a férfi ott van mellette és nincs ott, hogy ránézett az ímre és nem látta őt, hogy a kezét rátette a fejére de ujjai mégsem érintették, hogy közel van hozzá, ott áll mellette és nincs ott, hogy van és nincs egyszerre, hogy itt van a hátsó és mégis ott, hogy avirág amelyet árnyujtott neki, a amelyért a hajnal első világosságára kelt fel, hogy odaadnassa Neki, a virág ott van a férfi kezében és mégis ott. Van és nincs egyszerre és együtt minden. Van és nincs, együtt minden, és ő nem tudja mi van és mi nincs - és ettől kétségbe esik a szív mely minden porcikájával: szeret! Csendesesen hátrább lépett és meghajította a fejét. Érezte, amint lassan megindul a könny a szemében, mint már annyiasor megtörtént. É miként annyiasor, lekiadva szemérmét és méltóságát, és alig bírva kimondani fájdalomtól és a legmélyebb asszonyi büszkeség feladásától most újra és megint kimondta a szót.

- Maradj...maradj velem...

És amikor feltekintve, még mindig a távolba vessző tekintet látta a mélyen, mélynéges mélyen összeráncolódott bőr hasadékában a kegyetlenül és fájdalmasan összevont szemek kemény sugarát látta, melyek kitudja mily távolba vesznek el tőle, akkor megismételte, de most már más szavakkal. Olyan szavakkal, melyk a immár legyőzték az ő szerelmét, melyek immár a szerelmes-szerelen szavai voltak mert lemondtak önmagukról és már csak azt tekintették, hogy hogyan és miként védhetnék meg őt, azt mondta.

- Nem szabad elmenne! Uram, Nem szabad! Nem szabad nem...nem szabad...

Maga is megdöbbenve észlelte, hogy a szavai, melyeket kiáltásnak szánt csendesek és tulajdonképpen szelidek és alig lehet hallani őket, pedig kiáltani akarata őket, úgy amint a szerelmének az ön-

- 4 -

zése és a féltés, a hatalmas féltés parancsolta a leke mélységében. Hiszen - s ezt a teljes bizonyosság erejével tudta - senki és senki ezen a világon, sem ember, sem Isten úgy és annyira nem ismerte Őt, miként maga Mirjam.

Jézus mindent pontosan tudta. Tudta, hogy hadnalban kelt fel az asszony, hogy csokorba kötötte a virágot s hogy feltette főni annakelőtte a tejet, hogy friss itallal várja őt, hogy megterítette az asztalt csendesen kiosonva a konyhába, hogy nem zavarja meg az ő ny álmat. Hallotta a szavakat, kezében volt a virág s bár nem nézett rá, látta Mirjam szeméit, melyben alázatsszeretet és asszonyi akarat és kívánság mindig együtt volt együtt és elválaszthatatlanul.

Előtte már teljes nagyságában felkelt a nap, a fény az arcába sütött és a világ minden hangja, miként egy hatalmas zenekar egybegyült és harsogott, kiáltott, zengett, dobolt és megállíthatatlanul sügött, süvöltött felé. Fülében ott zengett mind ezeknek a hangoknak a hívása, dübörgése s jöttek áramlottak hegyek és a rétek felől, és nem volt szünetjük, csak szakadatlan tombolásuk, melyek - úgy érezték - ~~megakadályozták~~ ~~megakadályozták~~ hívják megállíthatatlanul.

Letérdelt. A virágbokrot szálai szedte és letette Mirjam lábai elé. Az asszony nem hallhatta, amikor meghajtott fejjel csendesen azt mondta:

Te mondtad, Atyám: szeressetek! És én szeretek...

Méhek és madarak szállócsak, tették a dolgukat, miként minden teszi Isten rendelése szerint a maga dolgát.

July 16 órá 5 perc 17 óráig.

Sánta Ferenc

Mirjám

Amikor felkelt és végigmenve a keskeny folyóson kinyitotta az udvarra vezető ajtót, megcsapta a kemény, ragyogó napfény, amely nagy árnyékokra és sötét foltokra osztotta a kertet, a távoli dombokat, és mindent, ami látható volt. Az esti szorongása még nem múlt el, de izmaiban frissességet érzett, szeme felnyílt, és egyre nagyobbra nyílt a szépségtől, amit látott. A füvek zöldjét, az ég halvány, de erővel teli kéességét, a harmatok szállását az ég felé, a könnyű párákat, és lassan hatalmába kerítette az öröm, hogy él, létezik, és arrább még ismét ugyanúgy állanak a házak, a fák, virítanak a kertek, mutatják színeiket a virágok, és az, hogy fülébe mint lassúdad, csöndes hömpölygés belopakodik a bárányok bégetése a közeli legelőről, a tyúkok pögyögése innen és onnan, és a távolból egy tehén jóleső bődulása. Különös módon azt érezte – és ez átjárta szívének és agyának minden rezdülését –, hogy nem volt bizonyossága afelől, hogy annak örüljön-e inkább, hogy mindez mily csodálatos erővel tölti el, vagy engedjen a szomorúságnak, hogy ím felébredt, elmúlt az öntudatlanság mély álma, amikor semmiről nem tudott, csak annyit észlelt az egész létezésből, hogy ajkai szélén kedvesen és szelíden lefolyt ébredések az édes, kicsiny patakja az álom nagy, nyugtató és néma csöndtengerének.

– Üdvözlégy, Jézus!

Felemelte a fejét és meglátta Mirjámot, amint virágköteggel a kezében kilépett a fák közül.

– Üdvözlégy, Jézus! Nem volt erőm ahhoz, hogy felébresszelek, mert úgy aludtál, miként egy gyermek... De most köszöntelek virággal a kezemben: légy boldog e napon...

Mirjám végighaladva a bokrok között, melyek egészen a házig vezettek, mintegy sorfalat állva a fák és a tornác között, maga elé tartotta az ég megannyi színében pompázó csokrot. Egészen közel lépett a férfihoz és könnyű csókkal érintette meg az arcát. Aztán, ahogyan csak ők, az istenáldotta nők képesek rá, játszva és komolyan, méltósággal és szerénységgel, s oly mosollyal, mely egyként a bölcsesség kútfejéből fakad s ugyanúgy az oly esendő finom és kedves hízelgésből, mely azonban a szív legmélyéről fakad, odanyújtotta a virágot Jézusnak.

– Ezt neked szedtem, hogy ébredésedkor ez legyen az, amit először meglátnak a szemeid – mondta, és könnyedén, miként egy gyermek, s oly bájjal, miként az asszonyok képesek arra, meghajtotta a fejét. De a szeme ott volt a férfi arcán, és a tekintete mélyén valami különös, sajátos szorongás és félelem sejlett fel, éppúgy ez is, miként a gyermekek szemében, amikor erős felnőttek előtt próbálják ki magukat, mindazt, ami őket jelenti.

Jézus még egyre felemelt fejjel nézett a távoli világ felé, és Mirjam hangja, szavai még egybefolytak a méhek, darazsak, madarak hangjaival, a zöngéssel, a lassú duruzsolással, döngicséléssel és a szél, a könnyű szellő fuvolahangjaival. Aztán lenézett Mirjamra. Feltámadt benne az éjszaka nyu-

galmának az emléke, Mirjám esti, csöndes éneklésének a dallama, a halk asszonyi beszéd simogatása, az ágy puha és védő melegségének a szelíd és zsongító ringatása egészen az álomig, az álomig, amikor nem létezett semmi. A semmi, a végtelen és határtalan semmi, a semmi, amelyben semmi nem volt, csak valóban maga a semmi, a semmitlen semmi, a semminek nem nevezhető semmi: a semmi, amelyben oly nyugalom van, amely talán maga a boldogság ezen a földön.

Mirjám látta a férfi tekintetét. Pontosan érzékelte a mozdulatot, amellyel a férfi elvette kezéből a virágot. Látta a messzire tekintő szemet, látta, hogy a férfi ott van mellette és nincs ott, hogy ránézett az imént és nem látta őt, hogy a kezét rátette a fejére, de ujjai mégsem érintették, hogy közel van hozzá, ott áll mellette és nincs ott, hogy van és nincs egyszerre, hogy itt van a házában és még sincs ott, hogy a virág, amelyet átnyújtott neki, s amelyért a hajnal első világosságára kelt fel, hogy odaadhassa neki, a virág ott van a férfi kezében és még sincs ott. Van és nincs egyszerre és együtt minden. Van és nincs, együtt minden, és ő nem tudja, mi van és mi nincs – és ettől kétségbeesik a szív, mely minden porcikájával: szeret! Csendesen hátrább lépett és meghajtott a fejét. Érezte, amint lassan megindul a könny a szeméből, mint már annyiszor megtörtént. S miként annyiszor, leküzdve szemérmét és méltóságát, és alig bírva kimondani a fájdalomtól és a legmélyebb asszonyi büszkeség feladásától, most újra és megint kimondta a szót:

– Maradj... maradj velem...

És amikor feltekintve, még mindig a távolba vesző tekintetet látta a mélyen, mélységes mélyen összeráncolódott bőr hasadékában, a kegyetlenül és fájdalmasan összevont szemek kemény sugarát látta, melyek ki tudja, mily távolba vesznek el tőle, akkor megismételte, de most már más szavakkal. Olyan szavakkal, melyek immár legyőzték az ő szerelmét, melyek immár a szerelmes szerelem szavai voltak, mert lemondtak önmagukról, és már csak azt tekintették, hogyan és miként védhetnék meg őt, azt mondta.

– Nem szabad elmenned! Uram, nem szabad! Nem szabad, nem... nem szabad...

Maga is megdöbbenve észlelte, hogy a szavai, melyeket kiáltásnak szánt, csendesek és tulajdonképpen szelídek és alig lehet hallani őket, pedig kiáltani akarata őket, úgy, amiként a szerelmének az önzése és a féltés, a hatalmas féltés parancsolta a lelke mélységében. Hiszen – s ezt a teljes bizonyosság erejével tudta – senki és senki ezen a világon, sem ember, sem Isten úgy és annyira nem ismerte Őt, miként ő maga, Mirjám.

Jézus mindezt pontosan tudta. Tudta, hogy hajnalban kelt fel az asszony, hogy csokorba kötötte a virágot, s hogy feltette főni annak előtte a tejet, hogy friss itallal várja őt, hogy megterítette az asztalt csendesen kiosonva a konyhába, hogy ne zavarja meg az ő álmát. Hallotta a szavakat, kezében volt a virág, s bár nem nézett rá, látta Mirjám szemét, melyben alázat, szeretet és asszonyi akarat és kívánság mindig együtt volt, együtt és elválaszthatatlanul.

Előtte már teljes nagyságában felkelt a nap, a fény az arcába sütött, és a világ minden hangja, miként egy hatalmas zenekar, egybegyűlt és harsogott, kiáltott, zendült, dobott és megállíthatatlanul zúgott, süvöltött felé. Fülében ott zengett mind ezeknek a hangoknak a hívása, dübörgése, s jöttek, áramlottak

a hegyek és rétek felől, és nem volt szünetjük, csak szakadatlan tombolásuk, melyek úgy érezte – hívják megállíthatatlanul.

Letérdelt. A virágbokrot szálaire szedte és letette Mirjám lába elé. Az asszony nem hallhatta, amikor meghajtott fejével csendesén azt mondta:

– Te mondtad, Atyám: szeressetek! És én szeretek...

Méhek és madarak szállodtak, tették a dolgukat, miként minden teszi Isten rendelése szerint a maga dolgát.

Egy bibliai történet

Sánta Ferenc a huszadik század egyik legtitokzatosabb magyar írója. Vajon miért? – kérdezhetnék manapság sokan, hiszen számos kiadásban váltak olvashatóvá művei, életmű-gyűjteménye is megjelent, életében elismerések koszorúzták, sok írásának film- és tévéjáték-változata is elkészült, s ezek ugyancsak sikert arattak. Igaz, hogy mindez a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben történt, de az irodalmi érték nem mulandó. Az a mintegy ezer oldal, amit ismerünk tőle, az író negyvenéves koráig keletkezett, s a rá következő újabb negyven esztendőből mindössze néhány rövid műrészlet, cikk, interjú jelent meg. S ő maga beszélt el, hogy idős korában egyik fiával kéziratait levitte a Duna-partra, s ott a vízbe eresztette. Soha nem őrzött meg tárgyakat, hozzá írott leveleket sem, mintha a család 1944-es Erdélyből való menekülésének szorongása ivódott volna belé, megerősítve az akármikori házkutatásoktól való félelemmel. S talán nem akart munkát adni az utókor filológusainak sem.

Miért hallgatott? Miért pusztította el azt, amit megírt? Egyértelmű magyarázat aligha adható erre. Ám biztos vagyok abban, hogy a hallgatás is egyfajta válasz a korra, amelyben

élnie adatott. S ha valami mégis előkerül a családi fiókokból vagy máshonnan, annak örülnünk kell. Valami újat, valamivel többet tudhatunk meg az emberről s az íróról is. Íme, itt van egy ismeretlen írás, amelyet Sánta Ferenc elsőszülött fia, aki Mózsai Ferenc néven ugyancsak prózaíró, talált meg. A történetnek ő adta a *Mirjam* címet. Az ajánlás Sánta Ferenc kézírása: *Micókának szeretettel Fecóka. 1989 szeptember 4-én.* A szöveg végén a dátumot a feleség pontosította: *Írta 16 óra 5 perctől 17 óráig.* Ennyi idő alatt négy oldalt megalkotni és legépelni igen gyors tempót jelent. Miután a történet a reggeli ébredés utáni rövid jelenetet ír le, okkal feltételezhető, hogy a vallomást tevő ember elbeszélőként a csobánkai nyaralóban átélt reggel élményét tárgyalta, formálgatta a nap során, majd villámgyorsan leírta. Sánta Ferencnek éppen ilyen volt a munkarendje: igen hosszú, olykor évekig tartó érlelődés után maga a megírás igen sebesen történt, talán csak az írógép technikája szabott határt a tempónak.

Szeptember negyedike az író születésnapja, abban az évben a hatvan-kettedik. Ez adja, adhatja különös indokoltságát annak, hogy az asszony

hagyja aludni a férfit, hogy előkészíti számára a reggelit, s hogy kimegy a kertbe virágot szedni a számára. Ámbár ebben a kapcsolatban nincs is szükség különös indoklásra. Miként a férfi gondolataiból kiderül: igen tartós, szokásrendjében is rendezett kapcsolatról van szó. Nem kellett rendkívüli képzelőerő ahhoz, hogy lelki szemei előtt lássa, mit tett az asszony, amíg ő maga aludt. S az asszony is tud valamit arról, ami a férfit foglalkoztatja.

A történet két szereplőjének a megnevezése lehetne csupán annyi, hogy a férfi, az asszony. Itt viszont igen beszédes nevet kaptak: Jézus és Mirjam. Bár a mediterrán vidéken ezek manapság is előforduló keresztnévek, nyilván ott is, nálunk pedig egyértelműen biblikus a jelentéskörük. S az európai kereszténység tartózkodik a szakrálissá vált Jézus név használatától. Így az elbeszélésben köznapi és a szimbolikus rétegződik egymásra. A helyszín a kert, s ez a nyár végi, kora őszi reggel a maga bukolikusságával az édenkertre emlékeztet. Béke van, hatalmas nagy békesség és boldogság. A *Mirjam* a szeretet, méghozzá a kölcsönös, az egyenrangú szeretet himnusza. Művön kívüli ugyan az információ, de még meghittebbé teszi a jelenetet az, hogy itt nem feltétlenül két fiatal együttlétéről van szó: aki leírta és aki kapta, egyaránt nagyszülőkorú. Ez bizonyos mértékig eltávolít a biblikus rájátszástól, hiszen akkor ez a Jézus nem azonos, nem egészen azonos a bibliaival. Vagy mégis?

Ebben a rövid történetben ugyan is nem csupán a névadás növeszti a polifóniát. Az asszonyi szerelem tiszta egyértelműségéhez képest a férfi világa ugyanis feszültséggel telített. Ébredése után, kilépve a kertbe, nem tudja eldönteni, hogy örüljön-e a győ-

nyörúséges kerti látványnak, vagy pedig, hiszen esti szorongása nem múlt még el, szomorkodjon, hogy „elmúlt az öntudatlanság mély álma, amikor semmiről nem tudott, csak annyit észlelt az egész létezésből, hogy ajkai szélén kedvesen és szelíden lefolyt ébredéskor az édes, kicsiny patakja az álom nagy, nyugtató és néma csönd-tengerének”. Jézus ott van a kertben, de még sincs egészen ott. Átvesszi a virágot, de tekintete máshol jár, s gondolatai visszavezetnek „az álomig, amikor nem létezett semmi. A semmi, a végtelen és határtalan semmi, a semmi, amelyben semmi nem volt, csak valóban maga a semmi, a semmitlen semmi, a semminek nem nevezhető semmi: a semmi, amelyben oly nyugalom van, amely talán maga a boldogság ezen a földön”. Ennek a semmi-fogalomnak az alapos értelmezésére, különösen annak tükrében, hogy alvás közben, az álomban nyilvánul meg, most nem mernék vállalkozni. A buddhizmus, a kereszténység, a pszichológia, a filozófia, sőt a fizika nézeteiből most csak annyit említek, s voltaképpen egyik sem a kereszténységhez kapcsolódik, hogy Buddha szerint az életsomj megszüntetése révén juthatunk el a megváltáshoz, érhetjük el a célt, juthatunk el semmivé válva a Nirvánába, s ez a legnagyobb boldogság. Vagy két és fél ezer évet átugorva Sartre említendő, akinek egzisztencialista filozófiájában „A lét és a semmi” fogalmi kulcsszerepűek. Sartre megkülönbözteti a dolgoknak a magában való és a tudatnak a magáért való létét. A tudatban születik meg a semmizés képessége, s ez nemcsak a dolgokra vonatkozik, hanem magára az emberre is. Ő az a létező, aki saját magának a semmije is. A magáért valóan létezőt a semmi felé a szorongás vezeti, a másik ember felé

legintenzívebben a szerelem, s végül feltételez egy külső, egy abszolút erőt, az Isten-képzetet.

Sánta Ferenc történetében Jézus szomorúsága a szorongás megnyilvánulása, az öntudatlan állapotként értelmezett álmot eszerint mentes lenne a szorongástól, ami az ébrenlétnek, a tudatosságnak a kísérője. Igen ám, de ott van a szorongástól mentes természet, amely fenntartás nélkül csodálható, s ott van a másik ember, az asszony, Mirjam, s a két ember kapcsolatában a szeretet-szerelem elválaszthatatlanul mutatkozik meg. Igaz, nem konfliktustól mentesen. Miért szorogott Jézus az előző estén? Miért van, hogy először szinte észre sem veszi az asszonyt? Miért kell Mirjamnak fájdalomtól gyötörtén kérlelnie a férfit, hogy maradjon vele, ne menjen el. Ha a Biblia Jézusára gondolunk, akkor egyértelműen a küldetésudat és a magánélet feloldhatatlan konfliktusa az ok. De ha mai lenne, s lehetne is ez a történet, a befejezésből mindenképpen az derül ki, hogy ez a férfi nem hűtlenségéből távozna, hanem elhivatottságból. Hatalmas feladat vár rá. S amikor letérdevle egész bokornyit virágot tesz le Mirjam lábai elé, az Atya szavaira hivatkozik, a szeretet parancsára. Sánta Ferenc elbeszélésében megjelenik ez a Sartre-féle hármasság: a semmivel szembesülő én, a másik ember, s a harmadik: az Atya.

Nem előzmények nélküli ez az elbeszélés Sánta Ferenc pályáiván. Válogatott elbeszéléskötetének címadó írása, az *Isten a szekéren* már szétválaszthatatlanul egymásra rétegezte a hétköznapiasan természeteset és a metafizikait. A népmeséket is megidézően jelent meg ott egy szegény ember meg a felesége, akik egy éjszaka szeretettel otthonukba fogadták

a vándort, aki magát Istennek nevezte. A vándor csodatévő erejét, isteni voltát csak a férfi tapasztalta meg, az asszony csupán a férje által hozott vendéget üdvözölte barátságosan. Rokon ezzel a szereppel Mirjamé, hiszen ő sem tudhatja pontosan, mi az a különös erő, különös feladat, amely Jézust foglalkoztatja, ami rá vár. Ő az embert szereti, s bár megtapasztalja a férfi kettősségét, nem értheti egészen azt, hogy „a férfi ott van mellette és nincs ott, hogy ránézett az imént és nem látta őt, hogy a kezét rátette a fejére, de ujjai mégsem érintették”. Jézust a megtapasztalt valóság és a semmi ellentétessége foglalkoztatja, s a feladat, amely miatt el kell távoznia. Mirjamot a látvány és a lényeg különbözősége tölti el szomorúsággal: „Van és nincs egyszerre és együtt minden. Van és nincs, együtt minden, és ő *nem tudja, mi van és mi nincs* – és ettől kétségbeesik a szív, mely minden porcikájával: szeret!” Mirjam a másik emberre tekintve nemcsak a szerelemmel szembesül, hanem szorongása révén a semmivel is.

Mirjam alakjának modellje Jézus mellett nyilván a bibliai Mária-Magdolna, aki több változatban, több alakban megjelenik az Újszövetségben, ahol nem egyetlen személy, de kitüntetett alak. Sánta Ferenc elbeszélésében azonban igencsak elmosódott Mirjam bibliai jellege. Elsősorban az „örök nő” sajátosságai tűnnek fel benne, a Faust, a Peer Gynt s annyi más mű eszményképe.

Az *Isten a szekéren* Sánta Ferenc egyik legcsodálatosabb elbeszélése. A *Mirjam* nyelvi építkezése, beszédmódja, szemlélete kapcsán azonban még egy, sajnos csupán töredékesen fennmaradt, s így is szinte ismeretlennek számító regényt is indokolt említeni. A *Szürke kő* néhány részlete

a Népszavában jelent meg 1970–1976 között. A hegyek közé zárt, szinte önálló köztársaságként létező, feltehetően ázsiai faluban édeni, patriarkális viszonyok uralkodnak, békében, boldogságban, szeretetben élnek az emberek, elzárva az idegen, ellenséges nagyvilágtól. Szeretet, szerelem hatja át a kisgyerekes házaspár kapcsolatát, s a férfi szüleiét is. A megjelent részletekben nincsen még szó a drámai végkifejletről, az egész falut halálra sújtó földrengésről, bár érezni lehet, hogy valami baj lesz majd. Jézus és Mirjam története kapcsán a bibliai áthallás miatt sejthetjük egészen pontosan, hogy miért fél az asszony, s alighanem a távozás kötelezettsége miatt is volt az előző este szomorú a férfi. Mindazonáltal úgy is értelmezhetjük ezt a konfliktust, hogy a férfinak más feladata is van, mint a társ, a család ideája és gyakorlata, például íróként, művészként, tudósként kell szolgálnia nagyobb közösségeket, az emberiséget. S akkor bizony a társ is szolgálatra vállalkozik, lemondásra kényszerül.

Elgondolkoztató Jézus utolsó közlése. Lehajtott fejjel mondja, s még az előtte álló asszony sem hallhatta: „Te mondtad, Atyám: szeressetek! És én szeretek...” A felszólító „szeressetek” igealak ebben a csonka formában ugyanis összetett értelmű. Uthalhat arra is, hogy az Ószövetségben Isten felszólítja a hívőket, hogy szeressék őt. De arra is, hogy szeressék felebarátaikat, s arra is, hogy „mindenki egyenként úgy szeresse a feleségét, mint önmagát”. Az elbeszélésben a közlés nyitottan fejeződik be: „És én szeretek...” Az asszony elé helyezett virágok kapcsán órá gondolhatunk először. Ám az ezt megelőző megszólítás, a térdelés, a lehajtott fej, a halk beszéd ima-pozíció: az Isten-szeretet megvallása. S ha jól meggondoljuk,

korábban Mirjam is mintha imádkozott volna, amikor az elgondolt kiáltás helyett suttogva mondta ki: „Nem szabad elmenned! Uram, nem szabad! Nem szabad, nem... nem szabad...” Itt is megszakad a közlés. Az „Uram” forma nem csupán megszólítás, hiszen ugyanúgy utalhat Istenre, mint az Atyám, utalhat Jézusra, az ő fiára, s szólíthatja minden asszony így a párját vagy ismerősét is. Jézus imája nem teszi egyértelművé, hogy mit fog tenni. Az írást lezáró mondat viszont a világ-törvényre utal, Jézus sorsát is eldöntve: „minden teszi Isten rendelése szerint a dolgát”.

Az elbeszélés Jézus-képének értelmezésében segíthet bennünket egy életrajzi tény is. Az 1927-ben született Sánta Ferenc Kolozsvárott előbb katolikus, majd onnan lázadó viselkedése miatt eltanácsolva az unitárius gimnáziumban tanult 1944-ig, végül a debreceni református kollégiumba került. Az unitárius nevelési-oktatási szemlélettel s a vallással ismerkedve elhatározta, hogy áttér, de azt a tanácsot kapta, hogy várjon harmincéves koráig. Feltételezem, hogy 1956 forradalmának, s az azt követő megtorlásnak is szerepe volt abban, hogy megtartotta szavát s felvette az unitárius hitet. Mi ennek itt a jelentősége? Természetesen az, hogy az unitáriusok elutasítják a Szentháromságot, Jézus ember voltát állítják, kitüntettségét elismerve. Az elbeszélés Jézus-képére az Isten akaratából emberré vált Jézus is rámintázható, de még inkább Jézus, az ember, akinek isteni parancsot kell követnie. Ezáltal semmivel sem válik kevesebbé, hiszen a biblia tanítása szerint halála után Isten mellé fog emelkedni.

S ha Sánta Ferenc Isten-képéről van szó, akkor talán ideilleszthető egy

vallomása, amely megjelent, de kevesen emlékezhetnek rá. A Vigilia 1977. karácsonyi számában egy körkérdésre válaszoltak számosan, köztük Sánta Ferenc:

A végső ítékezésre marad minden

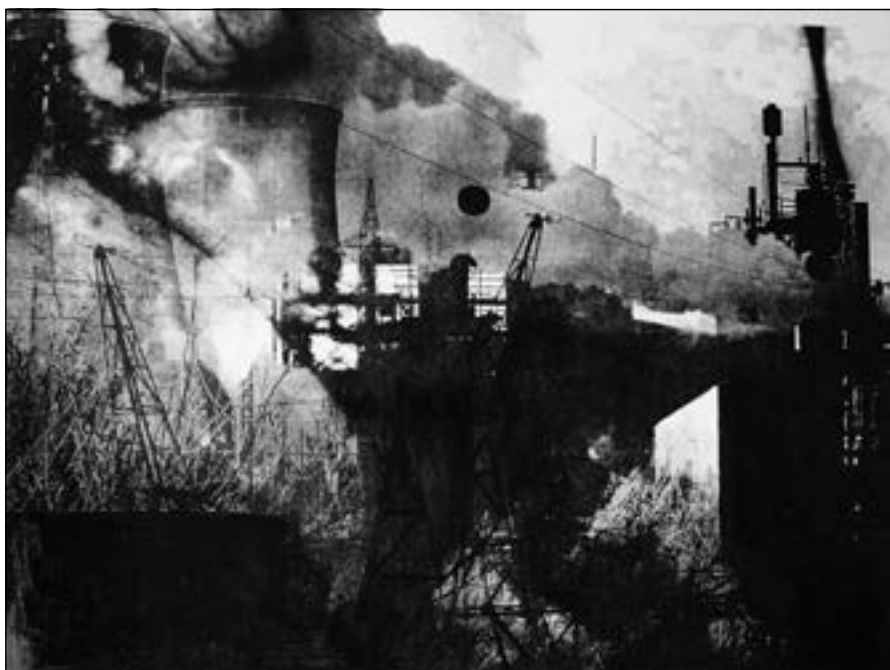
Kedves Barátom!

Öt vagy hat esztendeje hiszek Istenben. Soha nem gondoltam volna, hogy ekkora terhet jelent. Nagyon sokszor kívánom, bár ne jutottam volna el hozzá. Hítemnek semmi köze egyetlen valláshoz is. Nem hiszem, hogy egyik üdvözítőbb lenne, mint a másik. Azt viszont mély meggyőződéssel vallom, hogy bárki nem-hívó, ki becsülettel él és tisztességesen munkálkodik mások javára, halála után az érdemesek közé kerül. Tehát hiszem, hogy Isten mérlegre teszi majd cselekedeteinket és ítél.

Az egyházi szervezetekkel nem tudok mit kezdeni, akár a papokkal. Az utóbbiak közül – azt hiszem – pápától, püspököstől – kevesen léphetnek majd nyugodt lelkiismerettel a Bírói szék elé. Mit tartottak meg többségükben például Jézus tanításaiból? Gondolom, egy nyomorult szegény ember, botladozó kis életével többet.

Befejezésül: nem hiszem, hogy Isten beleszólna földi életünkbe. Talán azért támad fel bennem oly sokszor roppant harag iránta, látva az emberi nyomorúságot, társadalmi igazságtalanságot, nemesek bukását, gazemberek tobzódását, szegények kínlását, gazdagok becstelenségét. Úgy tetszik, valóban a végső ítékezésre marad minden. Ezt hiszem. Miként azt is, hogy az Önök kérdésén – s talán a mi válaszainkon is – szép-nagy derűvel elmosolyogja magát.

Vasy Géza

T.M. I., LITOGRAFIA

Hazanyelv

1957-ben találkoztam először Kalász Márton nevével a *15 költő 105 verse* című antológiában. Versei a magyar líra hagyományos stílusát mutatták, a népi írok világképe és formakultúrája szerint. Ígéretes tehetségről vallottak gazdag szókincsükkel, a plasztikus képekkel, az ódonságot árasztó, erős magyar hangzással, ahogy a zsoldárok és Berzsenyi nyelvét keltették bennem. Akkor még nem tudtam, sőt nagyon későn tudtam meg,

hogy ez a veretes magyar nyelven szóló költő tízéves koráig nem értett, nem beszélt magyarul. A német, a szerb s a gyér magyar lakosságú dél-baranyai Somberek utcai gyereknyelve is német volt. S a több évszázados bezártságot és elzártságot egy hatalmas robbanásnak, összeomlásnak, szétszórattatásnak kellett bevégeznie, hogy Kalász Márton a kitelepített svábok nyomába telepített bukovinai székelyektől tanuljon meg magyarul. A nyelvi élmény és az olvasás szenvedélye fölébresztette az írói tehetséget, melynek kiváló gondozói akadtak tanárai között, s az élet már teljesen magyar környezetében, egy állami gazdaságban akár. Mondhatja, milyen gyönyörűséget lelt a magyar nyelvben, tarthatja az értelmező szótárt a legizgalmasabb olvasmányának, és a nyelvváltás mintha fájdalom nélkül zajlott volna, hiszen a versek felszínén ebből semmi sem látszik. Mégis, azok a legelőször, németül kimondott nevek és igék biztosan nyugtalanították az álmait, kavargtak a mély tudatban, mint a kitelepítettek lelki sérelmei.

Regénye, a *Téli bárány*, melyben a delelőn elszámol magának addigi életével s népe közelmúltjával, kulcs lehet költészetének titkaihoz. Hiszen az ő észjárása követi nyomon a történelmet, a háborút, a ki- és betelepítést, önéletrajzi elemekkel fedi föl hajdani mivoltát, bőséges, versekbe tartó motívummal szolgál, s a szereplők az ő emlékében támadnak föl. S úgy lehet a magyar próza remeke ez a különös regény, hogy amit itt magyarul mond, az valójában német közegben, német nyelven történt meg. S a krónikás fölmérheti, mi volt az ára annak, hogy magyar költő lett belőle. Számára a nyelv sokkal több, mint érintkezési eszköz, mint nyelvtudás, s mint ahogy mondja, „mihelyt rászorult egy gondolatra”, mert a saját irodalmának a nyelve, s csak akkor egyenrangú az anyanyelvvel, ha már hazanyelvvé, ha az ösztönök hazájává is válik.

Míg a hazára egyetlen vers is válaszolhat, a nyelvre együtt az egész költészet felel. A *Hazám* című szerint: „Csak itt szerzek érvényt magamnak! / Ösztöneimben is hazám vagy (...) bennem te teljesen szabad vagy! (...) Így élünk, itt: egy világ cserjéi; / egymásba zúzódnak, egymást kiáltjuk – / nem tudnál suhogni,

én se remélni / más időben vagy másutt.” Így érezhetett a legtöbb kitelepített német ajkú, vagy akit csak a házából mozdítottak el, mert nem tud nyugodtan meghalni az, akit nem onnan visznek a temetőbe, ahol megszületett.

Mindenkinek, aki elhagyta bölcsőhelyét, megvan a maga írott vagy íratlan *Cantata profanája*, a szarvassá változott fiú kiáltozása, a tengerész búcsúzója vagy *A szökött ló elégiája*, melyet Kalász Márton jegyez. Különös száguldás ez, hiszen ugyanaz a hazai táj fekszik a vágató, repülő ló alatt. Mintha csak a határban, a süppedő lápig jutna, ahol segítség nélkül, elhagyatottan süllyed maga alá. A szarvassá változott fiúk önbizalma nélkül, az átváltozás katarzisa nélkül, az efféle szökés biztos bukás. Költőnk emberileg el akarja kerülni azt, amit a versben átélt. A nyelve viszont már átélte a metamorfózist azzal, hogy az átváltozása költővel történt meg, s nem sokat késett az a különös helyzet, hogy a magyar hagyományú költészetét közelítse a német anyanyelvéhez jobban illeszkedő rendszerhez, az elvont és szűkszavú, zárt és többértelmű költészet felé. Úgy vált személytelenné, hogy minden rajta kívülit megszemélyesített. Jellemző módon Rilke és Celan, e tragikusan többkultúrájú két német nyelvű költő hatott rá először, majd hosszabb németországi tartózkodása nyomán a modern német líra, s az ősök hazájának mítoszai, legendái. Nagy, könnyes rózsák nyílnak útjában a somberki udvaroktól, s ahogy Rilke a sírversének rózsárnnyéka alatt szunnyadja álmát, őt is egy rózsabokorral jelöli majd az üde gyepeken a *Viola d'amour* című vers 99. strófája.

Ez a gyönyörű költemény, bár a szerelemből termett, az egész emberi létezés dalfüzére. Megjelenési formájában tisztelgés a magyar nyelv és a líra előtt, ugyanakkor remekmű mint vizsgamunka is. Egy fiatalember lelki, érzelmi naplója a széphistóriák, virágénekek és első nagy költőnk, Balassi Bálint hangján és hangulatában. Mert a kettétört sorok kiegyenesítése után a XVI. századi négyes, bokorrímelésű strófa csendül hangsúlyos, felező ritmusban, s valóban a régi hangszert idézi.

„Dylan Thomas halálán Stravinsky / zokogott.

Nincs kedvem kutatni, még kién ki. / Kis magyar költő vagyok. –

Nekem csak te maradsz. Nagy könnyeid, / s emlékező szép mosolyod.

S fénylő udvarán arcaim fénylő öve. / Amíg élsz, megmaradok.”

Elképzelhetem, hogy a kis magyar nyelvhez is szól, aki világnyelven világ-hírű költő lehetett volna.

Ágh István

A Balassi Bálint-Emlékkard Idei magyar kitüntetéttje Kalász Márton. A február 13-án tartott ünnepségen elhangzott laudáció. (Főhajtással köszönti a költőt a szerkesztőség is.)

Lászlóffy Csaba
 Jerikó-komplexus

Ló-hörgésbe, hulla-csendbe fúlva élek;
 zsibbasztó lázalom – jerikói vének,
 holttengerbe hajszolt
 zsibongás, hit, kétely –

időtlen időknek legősibb vártornya,
 asszonycafrang, farsang, vérnász és tivornya
 eltemetve kőbe,
 koponyaüregbe.

Arcvonások nyoma (homokba hűlt lábnyom).
 Szirmok vízhiányban: ki nem nyíló álom;
 döghalál – ha elér,
 mint örült szenvedély.

Hullámkristály-végzet (csak orvvadász-hurkok?
 vagy törvényre orvul jogarral lesújtók!) –
 Szembogárba fagyva
 láthatatlan rémek.

(kóda)
 Kentaur-magányban katalánok, mórrok
 nyomát szimatolja kifenne az orrod.
 Képzeleted csorba –
 (Eredj a pokolba.)

2011. április 11.

Diogenész délutánja

A fölös epe- vagy lélekváladék a végzetesebb?
Esetleg ambíciód idegingerlékenysége?

Hajdan virágzó föld és család! – gyáván
elszakadtál tőle. (S amit kaptál, megérte?
– az értelmetlen elmúlás legagyafúrta
képzeivel belopta magát életedbe.)

Könnyedséggel, gondolattalanságban telt el
a délután; bárha mintha kissé megemelkedne
a zongora, ettől még, persze, az egész
örökkévalóság merő némaság csupán.

Istenkísértések, birodalmi eszmék –
a perverzitásig fokozott emberi „működésihiány”
csak önzés s álmatlanság-izonyat a kiüresedett térben.
Bomlik az öröklét.

Együgyű Diogenész-mécsed individuális érdem.

2012. július 3.

A 7-es számú szkennelt fotográfiát nézve

Az utólagos test(sz)építés gondolatban is
többnyire kérdéses (különösképp, ha
ölbe tette kézzel ülve a szoba levegőjét
elfelejtettük kiszellőztetni megint);
közben eszement ügynökök, rögeszmék
loholnak keresztül-kasul életünkön,
mind több a pusztulás, mint a színes ígéret.
Még eszünkbe jut olykor, hogy kiknek
maradtunk adósai – szomszédnak, megunt
szeretőnek vagy egyenesen az Öregistennek –,
többnyire persze későn, midőn már
nem szunnyad bennünk a csíkos fenevad.

2012. augusztus 19.

Bakonyi Péter

Egy nyári estén

Nyáreste jött, a süldő fák előredőlve
készülődtek már békésen elpihenni.
A vének ébren álltak, de bőrük remegni
kezdett, mert egy alálíbbenő fuvallat
előbb gyöngéden átfésülte fenn a zöldet,
majd a gyökerekre szikkadt, árva földet
simogatta meg derűsen, mint anya, ha altat,
ringatva törzset, ágat keresztbe-körbe.

Eltűnt a rőt nap is, vakon előrebukva,
s vele a hamvas tóról is a csillogás.
Csillagok csoportosultak, előtoltult a
sarkon egy nagy fényes, s az élükre állt:
és lenézett. De a lent néma volt és kihalt,
az egész tér egyetlen, éles parancsszó,
félénk kiáltásra lánczöreje felelt, s a jajt
új panasz nyomta el, fojtott és elhaló.

„Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van.”
Verssor csupán, gyermek is tudja idézni,
de a csendes többség a néma sokaságban,
amíg a szíve meg nem remeg, mégsem érti.
A félelem csupán nő, nem kelt együttérzést,
de terjed, mint levegőben a kór, amellyel
ugyan nem lehet oltani magát az égést,
csak arra taníthat meg, hogy gyújtani kell.

Az elfolyó zajt felszívta a sötétedés,
de mintha nem tudná, hogy ez már az este,
egy kakas egyszer csak kiállt, s fújni kezdte
fenn, hogy itt az ébredés, már itt az ébredés.
A reggelekre megtanult kakasdalát danolta
bőszén, mindenki kedvére úgyse szólhat.
Látta ugyan a fürgén kigörgő kövér holdat,
mégis tudta, hogy itt neki most ez a dolga.

„De ha, mi zúg, mi éji dal? Miféle ébredés?!
Csak ennyit ér a polgár álma?!” Mire a kakas:
„Figyelem, talpra! Ez nem gyakorlat! Ez kelés!”
Am itt nemzetföltő s a nemzet is nyakas,
és egy dühös, vödörnyi forró vizet öntött ki
rá. Másik ijedten fülére húzott papucsot.
Egy harmadik elkezdett kábán öltözködni,
s egyenesen a keleti láthatárra futott.

„Büntetni kéne a kis rendszegőt!” – kiáltották
hangok valahonnan. „Vizsgálat induljon kitudni,
kik állnak mögötte, s hányan!” – s leváltották
egy főrendőr apját és fiát. „Nem tudsz aludni,
komcsi?! Jobb, ha bevallod, cigány, zsidó-e vagy!”
(Szegény kakas!) „Gyerünk ágyba, vagy tűnj el,
ha már egyszer mi lámpaoltást rendeltünk el!”
Még azt is mondták: „Lódulj, mert a múltad lehangy!”

Aztán nagy vihar jött, villám s víz lecsapott,
élő tömeg hengergett, sodorva, aki aludt,
s a kapálódzó nyakára köteleket dobott
a mentőhajó kormányosa, a balga múlt.
Sem irgalmas, sem életető isten nincs jelen,
mikor a vad természet hirdet hadjáratot,
s a legfőbb gerincesből lesz gerinctelen:
de csak egy isten fékezhet meg vadállatot.

Mikor eloszlott a homály, elfolyt az áradat,
az őrzők s megmaradt éberek gyülekeztek
a kiegyenesedett süldő fák lombjai alatt,
s az ellenállók. A vének halva meredeztek.
Vajon a rosszban is lehet összhangzó értelem?
Hisz gyűlölet s ostobaság is embertől való!
Igazolás a pusztításra jogos önvédelem,
s hogy a járulékos veszteség kalkulálható?

Vajon hányszor kellene még itt újrakezdeni?
Lehet, újjáépíteni magasztos, de az időnek
dőlve fáradtan elhullani is éppoly emberi.
Csak jó hinni, hogy majd új bizakodók jönnek,
új naivak, s hogy e nagy, romos baromfióiban
mégis éledezhetnek, ha kell, olyan kakasok,
kik a mélyen alvó, szelíd szárnyasokhoz szólnak,
s a felriadók sárkányok lesznek, sólymok, sasok.

Ádám Tamás

Alig-meleg

Míg hihető szavakra vadásztunk szikla sebezte
felhőkben hajszálerék fonnyadtak el az alig-meleg
szívben / kevés erőnk maradt hogy kitekerjük
a zsindey alá húzódó verebek nyakát / nem tettük
meg helyette megalkottuk a hiányt / folytatjuk
előkészítetlen megalkuvásainkat hogy letölthessük
a ránk erőszakolt éveket ha ez mentség de nem az

szándékosan ütközünk a hómezőkre tévedt
porcelánbabákkal akiknek már szintén alig-meleg
a szívük / ki ad feloldozást(?) ki simítja meg a savval
leöntött arcokat(?) ki söpri össze a padláson gyűjtött
fájdalmat(?) s ki takarja be a fagy elől a vágatlan
kukoricaszárazakat(?) sokasodnak a kérdések mint
a pusztíthatatlan lábnyomok amelyek mutatják
honnan jöttünk / a semmibe vezetnek vissza

holnap a kerülhető hallgatásokra emlékezünk
az igazolhatatlan történetekre amikor hajszálerék
sorvadtak el az alig-meleg szívben és nem maradt
más csak a kiérdemelt fájdalom / a sebben kotorászó
varjak csőre mégsem idegen szinte kellemes / minek
a száanalom nem kellene az alázatos vásárnapok

télen kibomló ijedt margarétákat gyűjtesz kosaradban
megmarkolod(:) átnyújtod az ölelkező porcelánbabáknak
betakarod a fázó kukoricaszárazakat / megméred az alig-
meleg disznószívet / a gyengéd mozdulat tétre megy

Nem ERDŐből, hanem ERŐDből. Előző számunkban a Dobai Péter új verseskötetéről (*Emlék az ember, Napkút, 2011*) írt kritikában bosszantó elgépelés történt: a költő 1973-ban megjelent bátor verseskötetének címe helyesen: **Kilovaglás egy őszi erődből**. A szerzőtől s olvasóinktól elnézést kér: a szerkesztőség.

Bogdán József

Kis versek

1.

kis alattomos hókupacok a plébániám
előtt kormos idegcsomók valaki meghalt
kibontja esernyőjét tüdőmben a fájdalom
fehér csengőjüket rázva hóvirágok
forgolódnak a föld alatt

2.

isten szomorú karjai a fák mozdulatlanok
akár az életem a vasárnapi nagymisék
után nem érdemes ölelésre tární a karod
mert úgy maradsz mint krisztus a kálvárián
kis ezüstbilincsek a megvénült bokrokon

3.

a vörös hajú nő az irodám asztalára csapott
és azt mondta plébános úr kötelessége
eltemetni a húgomat igaza van mondtam
megbékélve a sorsommal és egy pillanatra
ártatlan sírásónak éreztem magam aki a
szépen felöltöztetett kaucsukbabák között
bóklászik egy lélektelen budapesti áruházban

4.

a vasárnapi mise után a frissen megkeresztelt
kisbabát az édesanyja óvatosan a karjaimba
tette sohasem volt szebb karácsonyom
megőszült szárnyakkal öreg toprongyos
varjak verdesték plébániám ablakát
sohasem volt szebb karácsonyom

5.

összerándult bennem az élet mint a
kisbabák keze amikor alszanak szerbiában
esik a hó fúj a szél zord a tél tömeggyilkosok
ölegetik fehérre meszelt áldozataikat
egy halálra kínzott gólyát találtam a pravoszláv
temetőben köszönöm nem kérek kávét

Simek Valéria

Hazataláló

Emlékeid közt jársz,
mint az avarban.
Örölsz az őszen fénylőn
hulló lomhaságának. Lassan rád köszönt
a tél. Az erdőben jársz,
jó szagú haraszt sziszeg
utadon. Ősznek ezüst
könnye kísér elhagyott
utakon.
Nem nézed már a lányok
bimbózó tavaszát, térdüket
hogyan simogatja a nap.
Mindent megéltél,
megértettél, hátad mögött
az élet java. A hazataláló
úton inged szakadozik
a szélben.

Szárnya alól

Gyümölcsfáid lombjai
zúgatták szívedet.
Az ínség aszálya fölött
szállt a madár.
Széttárt szárnya alól
bomlott a reggel, és
lelkedre dobta az
őszi hervadást, és
lecsalogatta a fák
összemaszatolt
ruháját.

Barcs János

Farkasverem

Pajtánk előtt állok hófelhőt nézve,
 öcsémet várom csöndes beszédre.
 Gondtól redős arca barázdált láva –
 kételkedő szemmel néz a világba.
 Borostája őszes, mint kusza permet,
 felém fordul – hogy beléremegyek.
 A felhőkre tekint, mintha keresne,
 kis fényt a roskadt pajta-keretbe':
 több ezer napját rabolták az évek,
 nyolc lakatolt nyár – csontjába égett!
 Érzem, mondani szeretne valamit...
 Aztán csak legyint. Nincs már benne hit?!
 Szorong bennünk megannyi vádaskodás,
 jégostor súlyú e találkozás.
 Zsákutca-sorsunk, nyirkos farkasverem:
 halkán szól: – Janink, koccintsál velem! –
 Kertünk alján vonyít az öreg kutya;
 bent már készül mindkettőnk batyuja. –
 S a hunyorgó kakas a padlás előtt,
 kikukorékol két menekülőt...
 S fölöttünk átnézve, mint két csavargón,
 jó anyánk lép ki a konyhaajtón.

Kezében tartja lapunkat, Kedves Olvasó – hadd higgyük, hogy „nyert ügyünk van” így,
 mert törekvéseinket megítélheti, s határozhat arra, hogy adójának egy százalékát
 alapítványunknak ajánlja föl.

Ezt megteheti, ha kedvezményezettként

a **Cédrus Művészeti Alapítványt**

nevezi meg, adószámunk pedig:

18110661-2-41.

Köszönjük.

P. Papp Zoltán

Igazodj, tisztelegj!

Középvonal középkezdés tengely szöveg
magaslatti légköztánc mégis követ

szimmetria úttalanság balsors jobblét
megint besúgó árnyakba botlék

hogy férnek a szavak egy vonalra
nem csúszva se jobbra se balra

mit írjak mondjak tegyek
amott lám fekete-bárány hegyek

szóljatok fenemód bölcsek fenomének
félelmében a fény is elenyészhet

a mellőzés is öl és ölni vétek
nem szeretném ha nem szeretnének

amerre csak járok
csatabárdok árkok átkok

bár a pártok amint látod
mind megváltják a világot

Hálók

kifakasztja reggeli versgennyét
tüstént kattint is közreadni
a láz-szagos éji lepedék
korszakos gondolatnyi

magányos rácsos ágya
erei véres-heges ránca
rekviem kottavonalra vágva
meredhet a klaviatúrára

s már lájkolja is a rokon-bókon
csüngő csáp-csapat
oszd meg és fuvalkodj
online is átragad

ha élete szabályos valamit elrontott
boldog állapotban a lényeg amit félreért
ha követhető akkor eltévedt
amint nem küzd az életért révbe ért

Kelemen Anna

Zene, ott, ő?

Bizarr faluszéli nyugalom áradt szét az ébredező belvárosi tavaszban. A lepkék vidáman táncolták körbe a virágokat és a szelektív hulladékgyűjtőt, tőlük jobbra, a park mellett kanyargó keskeny földúton pedig vászonszatyros öregek lépkedtek a buszmegálló felé. A szomszédos utca egyetemi kollégiumának lakói a park egyik oldalán végigfutó kocsmateraszon üldögéltek, és a nagyon rossznál valamivel jobb borból lötytyintett rozéfröccseiket szűrőcsőlgették. A frissen vágott és az éppen elszívott fű illata sejtelmesen összesimulva, mégis határozott körvonallal elválasztva kevergett a levegőben.

Zoé egy kétszintes ház emeletén, a park kocsmája fölött lakott. Lakása apró volt és fehér; fehér az ágy, fehér a kanapé, az asztal és a függöny is. A társasház udvarának közepén virágzó tulipánfa állt. Zoé nagyon szerette azt a fát. A rózsaszínbe borult ágakat minden tavasszal birtokába vette valamilyen madár. Abban ez évben egy egész szarkacsalád.

Nehezen indult a nap. Zoé hol a fát és a rajta ugráló szarkákat bámulta, hol húzott még egy réteg lakkot a körmére. Lángos illata kúszott be a résnyire nyitott ablakon. Beleszagolt a levegőbe. Nagyon éhes volt, még a gyomra is fájt. Már elhatározta, hogy elindul reggelizni, amikor mintha a nevét hallotta volna odalentről. Felugrott és kinézett az ablakon. Egy ismeretlen férfi állt a bejáratnál. A pultos eltessékelte a kapu előtt, és azt mondta neki, hogy a házban nem lakik semmiféle Zoé – erre a magát kifejezetten valamiféle Zoénak érző lányt előntötte a méreg, megfogta az íróasztalán heverő „Akiért a harang szól”-t, kirontott az erkélyre és teljes erejéből a pultoshoz vágta. Utálta Hemingwayt.

*

Hajnal. Odalent szállingózni kezdtek a csipás, kakasokkal ébredő vendégek; a teraszon néhány részeg olasz és egy-két munkába igyekvő színlelő újságíró sütkérezett a felkelő nap harmatgyenge fényében. A pultos terítőket dobott az asztalokra, megigazgatta a székpárnákat, meglocsolta a muskátlikat, majd fontoskodva felhúzta a piros napernyőket. A nagy igyekezet közepette arra is maradt ideje, hogy minden egyes korán érkező székébe belerúgjon; ám azok rá se rántottak, bárgyú képpel kevergették tovább a kávéjukat. Egy tengerészsapkás öregúr, amikor azt hitte, senki sem látja, beleborította a moka-csészéjébe a napindító snapszot. Zoé mosolyogva nézett végig a társaságon, aztán leült az egyetlen üres asztalhoz. Várt. A pultos feltúrta az ingét, mielőtt odament hozzá, így tökéletesen látszódott a bal karján húzódó, Hemingway okozta széles és hosszú vörös csík. Zoé túlzásnak érezte a jelenetet. Felállt és köszönés nélkül távozott.

*

Éjjel. Túl puha volt az ágy, amelyben feküdt. Megmozdult. Ismeretlen volt a nyikorgás. Beleszagolt a párnába. Ismeretlen, kölniszerű szagot érzett. Nem

akarta kinyitni a szemét, mert tudta, hogy valami nincs rendjén. Adott magának pár percet, azután oldalra fordította a fejét. Egy vadidegen férfi szuszogott mellette. Óvatosan felült, és próbált visszaemlékezni, hogy került az erőtlen rugójú franciaágyba. Végül nem gyötörte magát sokáig, fölösleges is lett volna; inkább azon törte a fejét, hogyan iszkolhat el onnan minél gyorsabban. Ahogy leért a földre a lába, megreccsent a parketta. Valahonnan világosság szűrődött be. Körülnézett. A falról egy-két valaha volt állat karcos, fénytelen műszeme bámult rá. *Tehát mégsem a bölcsészkar a pokol.* Felhúzta a cipőjét, aztán óvatosan behúzta maga mögött a szobaajtót. Hamar megtalálta az előszobát. A kulcs a zárban volt. Elfordította, mire a riasztó szakaszos sípolásba kezdett. A sarokról még hallotta, ahogy beindul a jelző. Hangosan nevetett. Kellemes volt az idő odakint. Mire hazaért, a szarkák már a fa körül kergetőztek.

Reggel. Kettévágott egy kiflit, vékonyan megvajazta és hullámokat kanyarított rá eperlekvárral. Amikor elment mellette a pultos, abbahagyta a műveletet, felpillantott rá, és csak úgy félvállról megkérdezte, hogy tetszett neki Hemingway. Nem várta meg a választ. Hirtelen felpattant, és a park túloldaláról vissza kiabált, hogy majd jön.

Elsétált a híd közepéig, hogy megnézzé a lustán himbálózó sirályokat. *Nekik nagyon jó. Vitorláznak fent, csónakáznak lent.* Amikor a sirályok lecsorogtak a híd árnyékáig, felröppentek és visszatértek a kezdőponthoz, hogy újra levigye őket a sodrás. Csak az árnyékig, nem tovább.

A part mentén horgonyzó néptelen hajókon unatkozó pincérek járkáltak fel és alá. Szimpla kis reggel volt.

Este. Egyedül rózta a belváros szűk utcácskáit. Belenézett néhány kirakatüvegbe, szemezett a próbababákkal, nem volt sem jobb dolga, sem jobb ötlete aznap estére. Az előző éjszakára gondolt. Hazafelé menet találkozott egy egyetemi tanársegéddel. Mindketten elaludtak az utolsó villamoson, és csak a kocsisínpénben riadtak fel. Nem tudta a nevét, azt azonban igen, hogy hol tanít. *Majd,* mondta magában, és eltaposta a hidegen parázsló csikket, amelyet az előtte haladó férfi pont akkor pöckölt el.

A következő utcasarkon betért egy boltba. Céltalanul járkált a sorok között, mutatóujját végighúzta mindenben, amit derékmagasságban raktak a polcra. Szólt a rádió, valami régi és vontatott dalt játszott a kerületi adó. Négy kört tett meg a bejárat fölé akasztott óra másodpercmutatója. Az idő nem mozdult, megmakacsolta magát. Nem akart véget érni az a szörnyű dal.

A ballonkabátjáról ismerte fel a pénztárnál álló férfit. Ő dobta el a csikket. Pezsgőt kért, mert szült a felesége. Zoé nem értette, minek magyarázkodik. Az eladó nő ráadásul meg sem gratulálta, kínjában inkább az időjárásról hadovált. Látszott, hogy semmi érzéke az ilyesmihez. A férfi nagyon vonzó volt. Zoé egy darabig figyelt, majd mosolyogva nyújtott felé egy üveget. A következő percben egy autó hátsó ülésén találta magát. Mármint a férfi, nem ő. Zoé tudta, mit akar. Miután felöltözött, sok boldogságot kívánt a gyerekhez. Még a számát se csúsztatta a férfi zsebébe.

Délután. Koszos felmosóvíz áporodott, zavarba ejtő szaga terjengett a bölcsészkar nagyelődőjében. Hermész volt a porondon hat álló hete. A professzor betegesen rettegett a vírusoktól. Hisztériorohamot kapott, ha valaki orrot fúj vagy köhintett. A csoport alig mert levegőt venni. Zoé semmi egyébért nem ült ott, csak azért, hogy találkozzon a tanársegéddel. Levette a kardigánját. A vállát aranybarnára festette egy fénycsík. A tanársegéd ránézett és nagyot nyelt.

Zoé nem bírta tovább, még az óra vége előtt kiment az előadóból. Nem tartotta nagy jellemnek a tanársegédet. Tűzött a nap, erősen izzadt a forróságban. Néha feltámadt a szél és port hordott fel verejtékes bőrére. Véletlenül nála maradt a csoport katalógusa. Repülőt hajtogatott a papírból, eldobta, aztán hazaballagott.

A könyv, amelyet kihajított az ablakon, az apjáé volt. Nyolcvanhármas kiadás. Zoé gyűlölte Hemingwayt, és gyűlölte az apját, amiért meghalt.

Kiürült a fehér lakás, magányosan csöngött a régi telefon. Zoé tudta, hogy az élet nem lehet a kérdés, az élet csak a válasz valamire. Élete minden percében a kérdés után kutatott.

Aztán elindult. Útközben látta a színátmenetes égre tapasztott papírmasé házakat, a szőlőszemeket magjukig romboló darazsakat, az egymásba taposott, megkövült lábnyomokat a járdán – végül látta a híd remegő árnyékát is, ott, a víz tetején. És nem fordult vissza.

V.P. I., CIANÓTIPIA

Mátyás Zoltán

Egyiptomi látkép

Kietlen utcák mentén haladok a hajnali imára hívás búvkörében, Kairó szívéből távol. Lépteimet apró porfelhők kísérik, miközben gondolataim és fizikai lényem hosszú évek múltán végre újra egyszerre van jelen. Eggyé válok a szűk sikátorokban rekedt szétszakadt életekkel, osztozom magányukban, mindennapi harcukban, az idelátogató utazókat körülengő távoli világok lidérceivel. Magam is az vagyok, egy a lidércek közül. Szürkén, magányosan járom Kairót napok óta. Sokakkal találkozom, befogadnak magukhoz, tudtukon kívül segítő karjukat nyújtva felém. Éppúgy osztozom örömükben, mint bánatukban, minek köszönhetően kezdem levetkőzni fátyolszerű poshadt lelkemet. Ezen a kietlen hajnalon utam egy rég nem látott ismerősömhöz, Hassanhoz vezet. Évekkel ezelőtt, mikor először jártam Egyiptom földjén, ő volt az, ki tévútra tért testvéreivel szembeszegülve segítette haza utam, megmentve az életem. Akkor egy addig soha meg nem élt tapasztalat kerített hatalmába, az önzetlen segítség. Szemében tisztán ragyogott a megértés, a hit, hogy egyszer jó emberré válok. Addigi életemtől megszabadulva újra vágytam régi dolgokra, melyek az élet új oldalát kínálják. Egyiptom a gyógyír minden elszenvedett hónapért, évért. Hassan tudja, hogy csak úgy segíthet, ha tisztas távolból ugyan, de magamra hagy démonjaimmal. Európában hagytam mindent és mindenkit, kik egykoron számítottak, felkészülve valami egészen újnak a befogadására. Hassan segítségemre lesz mindenben, amire szükségem van az elkövetkezendő időkben. Igaz barát, egyike azoknak, akik túléltek a háborút. Felmálházott lovakkal vár, miközben a körülötte visongó apró gyermekeket figyeli, akik éhes macskákat kergetve szaladnak, messze az omladozó házak között. Messziről felismer, és az előtte gumikerékkel tépelődő gyerekek közé rivall. Azok meg sem moccanva szagatják tovább az új világ követét. Meglapogatjuk egymást, majd a lovak felé sétálva örömet fejezi ki a növekvő forgalma miatt. A közelben lévő piramisok ezreket vonzanak, jut munka mindenki számára. Fiai elég nagyok már, így ők gondoskodnak mindenről, míg mi távol leszünk. Széles vigyorral biztosít róla, hogy már igazi ragadozó mind. Odabent két fiatalember köt üzletet széles mosollyal arcukon, a padlón heverő kecskék társaságában. Forró teát szűr-csölnek, zsákjaikat rábízván a koszos kis mancsokra. Még szürkület van, mikor lovainkra ülve a sivatag felé vesszük az irányt. Utunkat szárnyrebbentve arrébb ugró tyúkok szegélyezik, kopogó patáink szennyvíztől szagló kopott kanálisban áznak. Kairó hajnala, amint éledezik egy újabb napra. Magunk mögött hagyjuk a mindig nyüzsgő főváros ezernyi lakóját, túlkölő taxisait, kalandra éhes látogatóit. Odabent már egy új világ épül, ahol egyre kevesebb hely jut mindenki számára. Az új világ árnyai magabiztosan ölelik, gyűrűzik körbe évezredek hagyatékát, egy letűnt kor szellemét. Lézerfények és gyorsétermi műanyag szedik újabb áldozatukat, vállrángatva mindenre, ami megmaradt. Örvényben élnek, ami egyre erősebb, egyre önállóbb. Végül nem marad majd semmi, csak a tengeren túl elterülő nyugati világ bohóccá fajzott mása. Éles fújtatás töri

meg a csendet, amint lovainkat az elénk terülő sziklás sikátor mellé tereljük. A temető falait már régen elhordták a környéken lakók. Lovaink tompa puffanásokkal kísért léptei terelik ránk a homályban megbúvó fáradt tekinteteket. A kripták falait bezúzták, tartalmuk egykoron volt holtak helyett hús-vér emberekre cserélődött. Kirekesztettekére, akik számára nem jutott hely a növekvő jövőben. Szeméthalmokat sodor arrébb a reggeli szél, melyek után szikkadt karok nyújtóznak üveges tekintettel, míg a falból csordogáló vízcseppekkel apró madarak oltják szomjukat. Némán nézek egy engem követő szempárba, majd tekintetem a tőle nem messze elterülő kőhalomra téved. Felszíne sötét, pulzáló, életteli teli. Bogarak milliói tolakodnak rajta az elhullott állat száraz tetemén. Amint elhagyjuk a temető falait, hideg fuvallat férkőzik ingujjaim alá, köszöntve engem egykoron élt dicső egyiptomiak szellemvilágában...

CÍM NÉLKÜL, PRINT

Erdélyi István

Beilleszkedés*

Az Anyaországban ez a „művelet” családunk részéről nem kevesebb megpróbáltatásokkal járt, mint a menekülés. Több jót és készséget vártunk befogadásunk során, ami részünkről alapos naivság volt. A menekülők áradata meg a vészesen közeledő keleti front alaposan próbára tette a valójában már szétesett magyar kormányzatot, amelyet a nyilas uralom gyakorlatilag fel is számolt.

Szentendrén azonnal felvettek ugyan engem a római katolikus gimnázium harmadik osztályába, de a tanítás-tanulás nem ment zökkenők nélkül, hiszen nemcsak menekült diákok, hanem tanárok is voltak, nem is kevesen. December elején, amikor egyre gyakoribbak lettek a légiriadók, a tanítás megszakadt, és csak a következő esztendő januárjának a vége felé folytatódott aztán tovább.

1944. december 28-án a légiriadót már bombázás követte. A *Menekülés*ben említett, Hunyady utcai lakásunkból a szirénajelre mindhárman lerothantunk a ház alatti pincébe. Éppen lecsuktam a levezető létra csapóajtáját, amikor találat érte a házat. A légnyomás a padlóra küldött, de nagyobb bajom nem lett az ijedségen kívül. Amikor elmentek a repülő, feljöttünk a pincéből és megdöbbenve álltunk meg szobánk ajtajánál. A háztetőt ért találat eredményeképpen a tetőcserepek legnagyobb része az utcán és az udvaron hevert, a légnyomás leszakította mindkét ablakunkról a spalettákat, az ablaküvegek törmelékei meg a szobánkba repültek, és mint később kiderült, még a nyitott liszteszákunkba is jutott belőlük. Le kellett hát költöznünk a szomszédos ház kétszintes, hatalmas légópincéjébe, ahol már jó néhány család lakott, amikor mi oda megérkeztünk. Kaptunk három díványt, illetve gyékénypriccset. Közvetlenül mellettünk, a saroképületben német autógumi-raktár volt, amelyet néhány fiatal német legény őrzött. Ebben a pincében ért bennünket a „felszabadulás”. Pontosabban azon a napon, amikor a szovjet csapatok bevonultak a városba, éppen Borághéknál voltunk a Sztaravodai úton, akiknél apám elhunyt első felesége rokonai laktak, ők még 1919-ben jöttek el Aradról. A kertben légelhárító üteget állítottak fel, és nekünk megparancsolták, hogy a megázott lövedékeket törölgessük át. A házigazda érintkezett velük, aki 1938-ban jött el Kárpátaljáról, ugyanis jól beszélt ukránul és oroszul. A lövegek kezelői ukránok voltak, de volt köztük egy kazak származású közlegény, így alkalmam nyílt a „néprajzi” tájékozódásra is. A légópincénkbe estefelé egy orosz legény támoltygott be berúgva, és lányok után érdeklődött, miközben a pisztolyát lengette. Aztán dolgvágezetlenül távozott. Szerencsére nem jutott tudomására, hogy a pince felső traktusában néhány magyar katona, köztük egy szentendrei rejtőzködött, akik nem akartak csapataikkal nyugatra távozni. Így aztán mind megmenekültek. Nem úgy a raktárt őrző, említett német legények, akik nem akarták magukat megadni, tehát egy szálig lelőtték őket.

Újabb szállást ezután az Egres úton, a város északi részén, Pismányban kaptunk mint kibombázottak és menekültek, gróf Csáky István sertésstenyésztőnél.

* L. előzményként a *Menekülés* című írást a Napút 2012/5. számában.

Ez igen híres és jeles ember volt, aki könyvet is írt a helyes sertéstenyésztésről, nagy villát épített magának valamikor 1940 táján. Ebben lakott ő a feleségével, felnőtt fia már korábban a város központjába költözött, alkoholizált és családját is elhagyta. Csáky úron és feleségén kívül a házában lakott még öreglány házvezetője, aki a nem könnyű élelmiszer-beszerzéseket és a főzést-takarítást végezte, miközben a felesége hetenként fogadta a „házi orvosát”, kifestve-kifelve. Házigazdánk a szép zöld Ford gépkocsiját éppen a napokban gördítette le a villával szembeni, a patak felé eső lejtőn – vigye, aki akarja...Csáky gróf villája után már csak egy kisebb volt, abban Richter néni lakott egyedül. Az utca legvégén, a Pismány-hegy alatt a közismerten káromkodós és részeges Turcsányi nevű fuvaros istállója és társzekerei kaptak helyet annak lakóépülete mellett.

Mi a terméskőből épült, üres kertészházba kerültünk, ahol nem volt se áram, se víz, mivel a garázsszal egybeépült sofőrlakásban már volt menekült család, szintén erdélyi ügyvéd a feleségével és kislányával. Abban volt villany- és vízvezeték, de nekünk a vizet a kerti csapról kellett mindennap behordanunk, a világítást a szobában pedig nagy petróleumlámpával oldottuk meg. Apám a beszerzett fát az udvaron aprította fel, a somfa alatt. Tüzelni a konyhai sparnheltnben meg a szobai vaskályhában lehetett. Közvetlenül a ház verandája alatt volt a nagy sertésól, ahol négy hatalmas disznaját maga Csáky gróf etette, gondozta. A szobánkba behatoló illatuk leírhatatlan volt. A verandán szerencsére volt kutyaól is, ahová a magunkkal menekített Bobi kutyánkat el tudtuk szállásolni. Innen, a város akkori széléről jártam hát a gimibe, apám meg a HÉV-állomásra, hogy Pestre, illetve Óbudára juthasson be naponta. 1945-től a gimnáziumot áttették a volt csendőrlaktanyába, de az sem volt sokkal közelebb. 1948–49-ben a gimnázium a ferences rendhez tartozott, de 1949–50-ben államosították.

Apám állása az óbudai postán nem sokáig tartott. 1946 elején valahogyan megtudták azt, hogy Nagyváradon 1940 őszén sikeresen szembeszállt a bukaresti, a váradi postát leszerelni akaró küldöttséggel és ezért „horthysta kitüntetés” kapott, tehát nem lehet a szocialista állam szolgálatában. Nem segített neki, hiába kérte, az egykor szintén a váradi postán dolgozó műszerész, akivel az egész akciót együtt bonyolították le, de az kitüntetés ezért nem kapott. Ez volt Horn Dezső, akiből posta- és közlekedési miniszter lett mint régi szociáldemokrata párttag. Apám ezután már csak a Szentendrei Papírgyárban kapott állást, ahol fizikai munkásként dolgozott sokáig, társaival együtt emelgetve a papírpépet tartalmazó hatalmas dézsákat, de legalább nem haltunk éhen. Amikor elhatalmasodott az infláció, a fizetést a munkások természetben kapták.

1946-ban a változások közé tartozott az is, hogy bevezették az élelmiszerjegy-rendszert, és Szentendrén is létrehozták a Közellátási Hivatalt. Talán valamilyen erdélyi személyi kapcsolatai révén, apámat kinevezték ennek élére! Azonban ekkor súlyos változás, törés következett be a családukban. Volt a hivatalban apámnak egy, már nem túl fiatal, mondhatni vénkisasszony titkárnője, Fischer Klárika, aki kérésre írógépeln tanítgatott engem majdnem mindennap. Molnár Gábor írónak, az akkor még csak egy folyóiratban folytatásokban megjelent, *Jaguárországbán* című regényét írtam le (amikor később sikerült kijutnom kutatóutakra Mongóliába, személyesen is megismerkedtem vele, meséltem neki az ottani dolgokról, így ő maga is – annak ellenére, hogy vak

volt – szavaim nyomán kiment látogatóba ebbe a távoli ázsiai országba). Csak később jöttem rá, hogy Klárika az apámmal viszont szorosabb kapcsolatba lépett, aki végül otthagyt bennünket... Apám egyébként mindent megtett azért, hogy a város lakossága élelmiszer-ellátásban ne szenvedjen hiányt. Akkor történt aztán a baj. Ugyanis magánkézből vett át egy vagonnyi hagymát – amiből éppen hiány volt –, emiatt azonnal leváltották a hivatal éléről. Ezt követően, egy ideig a szentendrei Cipésszövetkezet könyvelőjeként dolgozott tovább. Megint csak erdélyi kapcsolatai révén került aztán vissza a postához, de már nem mint tisztviselő, hiszen túlkoros is volt, hanem üdülőgondnok, egymás után a különböző postásüdülőkben, szinte majdnem élete végéig. Sajnos a vele való fiúi kapcsolatom nagyon lazává változott, amit lelkileg is megszenvedtem. Anyámnak az értem járó tartásdíjat csupán alig több mint egy évig volt köteles fizetni, mert közben nagykorú lettem.

Az Egres úton a sulis után az volt a dolgom, hogy kecskét legeltessek a közeli pataktartón. Anyám ugyanis elhatározta, hogy valahogyan megóv engem a betegségektől – igen sovány, vézna legény voltam ugyanis –, vett egy anyakecskét, amely rövidesen megellett, és így volt már jó kecsketejünk. Évekig legeltettem hát az állatot, amikor jó volt az idő, és közben tanultam. Érdekes emberekkel sikerült megismerkednünk, mindjárt az odaköltözésünk után. Kiderült, hogy a csendőrök elől bujdokolva, zsidó származású emberek rejtőztek a Pismány szőlőiben és gyümölcsöseiben, az ottani kis csőszkunyhókban vagy az üres nyaralókban. Így ismerkedtem meg Feszl tanár úrral, aki korábban az egyik budapesti gimnáziumban tanított görög és latin nyelvet, amíg csak el nem küldték onnan, meg Preizinger Frici barátommal, akivel – jóval később – a budapesti Keletázsiai Múzeumban találkoztam újra, ahol teremőrként dolgozott. Rajtuk kívül alig volt közeli ismerősöm. A nekünk is lakást szerző, egykori első világháborús hadifogoly, ügyvéd, aki apám sógora volt, természetesen saját magának is szerzett megfelelő villalakást a Borághéknál bérelt manzárdlakás helyébe mint az ezzel a kérdéssel foglalatosskódó városi bizottság tagja vagy elnöke, a Daru-piacról nyíló Lendvai utcában. Ez a ház azért is megmaradt az emlékezetemben, mivel előtte, a drótkerítés mellett, az utcán hatalmas német ágyúcső feküdt, melynek a színe a Rommel-féle német Africa-Korps fegyvereit idézte fel bennem, ugyanis sivatagi homokszínűre volt befestve. A cső keskenyebbik végére rá volt húzva a belőle kilőtt egyik lövedék rézhüvely, de onnan leszednem nem sikerült. Rövidesen elvitték azt a csővel együtt.

Apropó, Daru-piac! Ez a jelentős nagyságú tér, megfelelő alkalmanként évente híres gyümölcspiaccá változott, ahol a helybeli és közeli falusi termelők kínálták legjobb terméseiket. A maszek világ letörése ezt a nevezetességet is eltüntette... Itt árulta szőlőjét, szilváját például a Homor család is, akiknek a nagy szőleje a Csáky-villa közelében volt, azzal majdnem szemben.

Apám segítségével a távoli, pismányi lakásunkat 1947-ben sikerült a Bogdányi utcában (amelyet rövidesen Vöröshadsereg útnak „kereszteltek” át), a főtérhez közelre cserélni. (Annak emeletén lakott egy ideig a Csáky fiú is.) Közvetlenül mellettünk, a sarkon volt a híres Bauer pék sütődéje, ahol az üzlet bejárata felett még halványan látható volt Szűz Mária képe. Ebből a lakásunkból már könnyebb volt bejárnom a gimibe. A földszinten kaptunk egyszobakonyhás, nedves és sötét lakást, de legalább volt benne víz és villany, a WC az

udvarban. A házban megismerkedtem Laza Lajossal, aki velem egyidős volt, de polgári iskolába járt. Az apja bádogosműhelye és a lakásuk az udvarban volt. Lalival jól összebarátkoztunk, még együtt is konfirmáltunk a református templomban, Vajda István lelkész komoly oktatása után. Lali később elvégezte aztán a műegyetemet és elköltözött Lábatlanba. A lakásunkkal majdnem szemben volt a Főtér szélén az egykori szerb tanítóképző épülete, ahol néhány év múlva a Ferenczy Károly Múzeumot hozták aztán létre. Lejjebb, a Bogdányi utca túlsó oldalán volt egy mézsárszék-hentesbolt, amelynek a vezetőjével az anyám igyekezett jó kapcsolatot kiépíteni, hogy némi sorban állással ugyan, de mindig hozzá tudjunk jutni friss húshoz.

A Főtér északi sarkán volt a már régen bezárt görög templom, a Dunára levezető Görög utca sarkán. A Főtér közepén pedig hatalmas kereszt állt, pestis-kereszt, a helybeliek hite szerint alája, fejen álló helyzetben temettek el egy, az egyik pestisjárvány során elhunyt férfit, ami megakadályozta azt, hogy a következő járvány elhatalmasodjon a városban. A tér déli szélén volt a régi Korona Vendéglő, amelyet rövidesen Béke névre neveztek át. Vele szemben az a bank, ahol az említett egyik gimnáziumi osztálytársam édesapja és bátyja dolgozott. Azzal volt szomszédos Likinek, azaz Lichtensteinnek a szőnyeg-, régiség- és festményboltja. Nagyon megszerettem ezt a kedves kis várost, és szomorúsággal vettem tőle végleg búcsút, amikor aztán 1960-ban Újpestre költöztem. Anyám, egészen az 1967-ben bekövetkezett haláláig ott maradt magányosan a Bogdányi úti lakásunkban... Nemcsak a szülei, hanem nővére is elhunyt már, annak leánya akkoriban nem jöhetett Zalánról Magyarországra.

A negyedik osztályt befejezve, a diákok jelentős része már nem folytatta gimnáziumi tanulmányait. Az osztályban megmaradtak között voltak helybeliek, például Deim Pál, a későbbi igen jelentős festőművész (előbb Munkácsy-, majd 1993-ban Kossuth-díjas) – akinek édesapja és a bátyja az említett főtéri bankban dolgozott –, vagy a félig szerb, félig görög származású, félárva Nicsovic Jenő (a város lakosságának kisebb lélekszámú, de jelentős nemzetisége volt szerb), Ódry Imre, akinek az édesapja rangjától megfosztott honvéd ezredes volt és a városszéli tanyavilágban lakott. A helybeli ismert főutcai fodrász lánya volt Puppán Mária, az osztály egyik legcsinosabb diáklánya. A többiek részben a szomszéd községekből jártak be Szentendrére, így például Pertinger Rezső, az egyik pomázi órasmester fia, vagy Budai Erzsébet Tahitótfaluból. Jövevény gyerek volt a sváb Weninger Ferenc Újfehértóról, akinek az apja szőlősgazda volt az Izbégi úton, vagy Belopotoczky Edit, aki még távolabbról került a városba, csakúgy mint Tisza Géza. Somodi Sándor viszont az egyik közeli faluból, Pócsmegyerről járt be tanulni. Velünk együtt járt még a pomázi, szintén sváb származású Mayerhoffer Sándor, akinek az apja cséplőgép-lakatos volt, meg Bajor Magdi, az osztály egyik legjobb tanulója. A tanárok között volt erdélyi menekült is, Kenéz tanár úr, aki éppen a történelmet tanította, meg a matematikatanár is – Molnár József –, akiről csak jóval később derült ki, hogy román származású. Ő rövidesen a Pázmány Péter Tudományegyetem egyik tanára lett, nálunk őt akkor Kozma Péter váltotta fel. A következő tanévben Kenéz tanár úr helyébe Tihanyi Ferenc került. Hadd említsem meg itt a többi tanárunkat: Kálmán Béla a latin, Boros Lajos a magyar nyelv és irodalom tanára, Lehrbaum Ottilia pedig a német nyelvét. A rajz és művészettörténet tárgyat a kis púpos

Bánáti Sverák József festőművész tanította, aki egy ideig az országos hírű, még 1928-ban alapított Szentendrei Művésztelep gondnoka is volt. Külön foglalkozott Deim Palival, aki az érettségi után közel négy esztendeig kínlódott a szentendrei Honvéd Laktanyában mint kiképzési grafikus, hogy végre felvegyék a Képzőművészeti Főiskolára. Egy évvel korábban majdnem így járt Balogh Laci is, akit szintén Sverák tanár úr támogatott, de csak miután majdnem három esztendeig volt gyári munkás, akkor vették fel, 1951-ben, a Képzőművészeti Főiskolára. Ő meg azért nem volt jó káder, mivel édesapja a helybeli katolikus elemi iskola igazgatója volt korábban. Tanáraink nagyon komolyan foglalkoztak velünk, így csak egyedül Tisza Géza bukott meg az érettségén, ő pótérettségizni kényszerült. A latin érettségit az előző esztendőben törölték, amiből aztán gondom lett később. Különben akkoriban a szentendrei gimnáziumban mind ilyen kis létszámú osztályok voltak, a tanárok igen lelkiismeretesen dolgoztak, mi meg szorgalmasan tanultunk, fegyelmezésünkre nemigen volt szükség.

A városban kevés jó barátom akadt, a szintén az Egres úton lakó Sógor család fiai, az idősebbik, András, akivel a negyedik osztályig együtt jártam a gimnáziumba, meg az öccse, Mihály, kifejezetten ellenségesen fogadtak az elején. András munkásnak állt, de öccse elvégezte az egyetemet is, és végtére jó barátok lettünk. Előttem érettségizett a gimnáziumban Kiss Imre, akit a szülei 1944 végén elrejtettek a kertjükben kiásott veremben, hogy mint elsőéves katonai középiskolás tanulót, ne vihessék el Nyugatra. Így megúszta ezt, később, a gimnázium sikeres befejezése után budapesti kereskedelmi cégeknél volt adminisztrációs állásokban. Hosszú ideig jó barátságban voltunk egymással.

Megspórolva némi pénzt, végre sikerült egy használt, ám pehelykönnyű kérekpárt vásárolnom a szentendrei Zanoni mesternél, a Váradon maradt helyébe. Masinámon aztán elkarikáztam még Vácra meg Visegrádra is, de bejártam Pomáz, Budakalász, Leányfalu, Dunabogdány falvak határait, meg átmentem Monostorra, Surányba, szóval a szigetre. Ezáltal igen jól megismertem a gyönyörű Dunakanyart. Várad, Erdély azonban ott rejtett a lelkem mélyén.

Elérkeztünk a hetedik osztály végére, amikor már 1949-et írtunk. Akkoriban, egy vagy két alkalommal, amikor éppen Weninger Feri volt a hetes, akit nem nagyon szerettünk – igen jó tanuló, de ha úgy tetszik, stréber volt –, Pertinger Rudi és Ódry Imi azzal szórakoztak (én magam nem láttam), hogy még a reggeli első óra kezdete előtt leköpdösték a minden osztályban kötelezően kifüggesztett, nagyméretű Rákosi Mátyás-portrét. Mire én megérkeztem, csak azt láttam, hogy Feri tisztogatja a képet, törölgeti, és krétával igyekszik eltüntetni a nyomokat. A második ilyen rongálás után aztán már jelentést tett az iskolaigazgatónak, Gelléri tanár úrnak. A két legényt azonnal eltávolították az iskolából... Tízen maradtunk. Weningert természetesen soha nem hívtuk meg az egyébként nagyon ritka érettségi találkozóinkra.

1949 tanévének, a hetedik osztálynak a legvégén, az utolsó óra után arról tanakodtunk, hogy mit is csináljunk együtt a nyáron. Táborozások, pláne üdülések akkoriban szóba sem jöhettek, avagy távoli utazás sem. A cserkészet már betiltották. Felrémlt bennem akkor az egyik régi-régi, váradi élményem. 1940–1943 között apámmal minden vasárnap délelőtt elmentünk a város egyik főutcai kávéházába, ahol apám a barátaival találkozott, beszélgetett, újságokat olvasott. Ez utóbbi tettem én is. Kedvenc lapom volt 1941 nyara után a Magyar

Futár című, főleg háborús híreket hozó képeslap. Felötlött bennem nagy, kétoldalas cikkének a címe: „Árpád sírját keresik a pomázi Lam-hegyen”. Sőt az azt kutató amatőr régész, Sashegyi Sándor nevére is emlékeztem még. Menjünk el Pomázra, és keressük őt meg, nézzük meg a helyszínt – javasoltam. Másnap vagy négyen átmentünk hát HÉV-vel Pomázra, ahol megszólítottuk az utcán az elénk kerülő első embert, és érdeklődtünk, hol találhatjuk meg Sashegyit. Az illető ismerte is őt személyesen, így könnyen eljutottunk lakására, a Jankovich utcába. Ásatásai színhelyére, a Holdvilág-árokba már nem volt hajlandó velünk kijönni, kimentünk hát másnap magunk. A Sashegyivel folytatott pomázi beszélgetésem olyan nagy hatást gyakorolt rám, hogy akkor végleg elhatároztam: régész leszek! Megtudván ezt apám, aki amint írtam, tőlünk már különváltan élt ugyan, nagyon ideges lett az ötletemtől, és pár nap után eljött velem Sashegyihez, aki végül meggyőzte őt döntésem reális tartalmáról.

Egy esztendő múlva, amikor sikeresen leérettségiztem, azonnal jelentkeztem az ELTE történettudományi karára, hogy sikeres felvételem esetén régész-képzésben részesülhessek. A felvételi kérelmemet azonban a kar tanulmányi osztálya elutasította, helyhiányra hivatkozva. Döntésük villámcsapásként ért. Megkíséréltem felmenni a tanulmányi osztályra, de a Múzeum krt. 4. szám alatti főépület lépcsőjének első emeleti lépcsőfordulója pihenőjén felállított íróasztal mellett ülő hallgató (akiről később kiderült, hogy az egyik másodéves művészettörténész-hallgató) nem engedett fel! Elkecserekedésemben jelentkeztem az Orosz Intézetbe, végtére már akkor is Oroszországba akartam kijutni, hogy a magyar őstörténetet kutathassam. Az intézetbe, későbbi nevén Lenin Intézetbe, minden további nélkül fel is vettek. Ezután Sashegyi azt tanácsolta, hogy keressem fel Fülep Ferencet, a Magyar Nemzeti Múzeum igen nagyrabecsült, tekintélyes régész főigazgatóját, és kérjem az ő segítségét. Ez meg is történt, szinte azonnal. Elmondtam neki, hogy Sashegyi Sándor küldött hozzá. Ő megkérdezte tőlem, hogy hol vannak a felvételihez szükséges irataim, mondtam, hogy az Orosz Intézetben. Nem baj, mondta, menj csak szépen haza Szentendrére, és vedd úgy, hogy felvételed az ELTE-re el van intézve – mondta. Így is történt, némi késéssel ugyan, de megkaptam a felvételi értesítést, és másnap már ott is voltam László Gyula professzornak, a középkori régészeti tanszék vezetőjének diákjai között! Rövidesen aztán ösztöndíjat is kaphattam. A beilleszkedésnek ez a része tehát megtörtént. Anyám segítsége nélkül azonban nem juthattam volna semmire. Rá hárult kis háztartásunk összes feladata, így nem volt gondom a tanuláson kívül szinte semmi másra. A heti ötszöri ebédem az egyetemi menzán volt térítés ellenében biztosítva. Kezdetben a ruházkodásomat úgy oldottuk meg, hogy a foltozott, kopott ruháim fölé világosbarna overallt húztam...

Egyetemi éveim bemutatását későbbre tervezem.

Vándor Anna

Mai manysik, volt vogulok

Családtörténeti kutatóúton Nyugat-Szibériában*

2012. június 4 – szeptember 4.

Schmidt Éva áldott emlékének

Ennek az útnak két évtizedes előzményei vannak az életemben: az 1993-as polnováti medvetor volt a nyitánya, ezt követte egy film- és egy folklórfesztivál, ahol még mindig csak tolmácsoltam, filmforgatások az udmurtok, a baskirok, a hantik és manysik között, ahol szerkesztő-riporter voltam, majd '98-ban kezdetét vették önálló kutató- és gyűjtőútjaim, aztán előadásaim, publikációim, konferenciárszvételeim, kiállításaim. Minden foglalkoztat, ami az obi-ugor emberek hagyományos élete volt, minél kisebb településre jutottam el, annál boldogabb voltam, és minél inkább beleláttam a felszíni jelenségek mélységi magyarázatába, annál türelmetlenebbül akartam még többet megtudni, még alaposabban megérteni. Mi az, ami összeköt, mi az, ami nem? Mi az egyedi, mi a csoport jellemzője? Mi a helyi, mi az areális? Mi a hanti és mi a manysi? Minden manysi vogul-e, ahogy a mai tudományos szóhasználat sugallja? Mert akárhol jártam is, a szívem csücske azok maradtak, akiket ma manysinak, a XX. század közepéig vogulnak nevezünk, és akik – szilárd, tapasztalati alapon is nyugvó meggyőződésemmel – a legközelebbi nyelvrokonaink. Ez a nézet nálunk ma nem divat, csakhogy az mit sem változtat a tudományos tényeken. A manysik a legközelebbi nyelvrokonaink, noha alig akad olyan manysi szó, amelyben nyelvtörténeti tudás nélkül felismerhető a magyar megfelelője. Ez a nyelvrokonság nem olyan nyilvánvaló, mint pl. a csehé a szlovákkal, az olaszé a spanyollal, az angolé a némettel stb. Nem is ez a nagy kérdés azonban, hanem hogy a nyelvrokonság vérrokonság-e. Ámbár ez is felemás ok az izgalomra, hisz az embernek van vérrokona és szerzett rokona, közeli és távoli rokona, sőt többeknek kedvelt és akkor-lássam-mikor-a-hátam-közepét-rokona is. Ráadásul és szerencsére az emberiség nem ebtenyészet, hogy a fajtisztaság lehessen a mérce: mindnyájunk ősei keveredtek, mindnyájunk valamelyik ősanycáját megerőszakolta az ellenség, és nem utolsósorban mindnyájan – nagyon-nagyon sok, végelethetetlenül sok nemzedékkel ezelőtt, még a csoportházasság korában talán – Afrikából keltünk útra. A manysik tehát önmagukért érdekesek, akár az összes többi nép, ám vannak olyan speciális kérdések, amelyek a nyelvrokonság okán csak nyelvrokonokra vonatkozhatnak.

A szűken értelmezett családtörténeti kutatás azonban nem kapcsolódik a nyelvrokonság problémaköréhez. Egyik módszere az írott források összegyűjtése; ezt másfél évtized óta végzem az obi-ugorok mai és egykori lakhelyének iratanyagát őrző levéltárakban és anyakönyvi hivatalokban (Tobolszkban, Tyu-

* NKA 4984/00044 sz. támogatott pályázat

menyban, Hanti-Manszijszkban, Oktyabrszkojében, Berjozovóban, Szalehardban, Sziktivkarban, Permben). Fontos a rájuk vonatkozó történelmi, néprajzi, demográfiai, antropológiai szakirodalom. Forrás lehet az epikus, esetenként a lírai folklór (a hősénekek, ill. a sorsénekek), a korábbi terepkutatók munkássága, beleértve kéziratos hagyatékukat is (pl. Reguly Antalé mindkét obi-ugor népre vonatkozóan, Munkácsi Bernáté és Pápai Károlyé a manysik, Jankó Jánosé és Pápay Józsefé a hantik esetében). Magától értetődően nemcsak a hazai, hanem a külföldi (adott esetben elsősorban az orosz, finn, észt és német) terepkutatók publikációi is lényegesek.

A másik módszer szóbeli, ez az ún. életút-interjú. Végigkérdezni az adatközlőtől a saját életét, a szüleiét, a nagyszüleiét, persze bizonyos csomópontokra fókuszálva, hiszen mindig vannak a többinél fontosabb témakörök, s ezeknek a túlnyomó része, ha jól készül föl az ember, előre tudható. Aztán menet közben persze úgy jár, ahogy én: arra kellett felfigyelnem például, hogy szinte minden családban döbbenetesen sok a nem természetes haláleset. Így a *nem politikai okú tragédiák* rubrika utólag egészítette ki az előre tervezett összesítéseket:

Mi történt a családtagokkal a húszas-harmincas évek terrorja során?

Milyen veszteségeket okozott a családnak a második világháború, amelyet Oroszországban Nagy Honvédő Háborúnak neveznek?

Érintette-e a családot az ötvenes évek terrorja?

Milyenek az interjúalany tapasztalatai az internátusról, vagyis a bentlakásos iskoláról, ahonnan jó, ha a téli meg a nyári szünidőre hazakerül a gyerek?

Érintette-e a családot a kolhoznagyobbításnak nevezett falurombolás?

Használja-e manysi anyanyelvét a gyerekeivel való érintkezésben? És egyébként?

Ismeri-e, gyakorolja-e ősei pogány hitét?

Ezek a csomópontok. Mellékesen (mert a végkövetkeztetés szempontjából mindegy) kérdések firtatták a megismerkedés és a családalapítás körülményeit – lányszöktetés volt-e, vagy az illendőbb, ám a nőár-adás történelmi szokása miatt gyakran megvalósíthatatlan tárgyalásos lánykérés és lakodalom. Szintén utólag került a kérdések közé, hogy az új család mennyire tartja hosszú távon a kapcsolatot a feleség rokonságával – arra figyeltünk fel ugyanis, hogy meglepően gyakran semennyire. A kérdések zöme láthatóan elsősorban annak az összetevőit vizsgálja, van-e esély a statisztikák szerint állítólag növekvő lélekszámú manysik megmaradására. Másként fogalmazva, akik manysiként vannak nyilvántartva, manysik-e tudatilag, nyelvileg, kulturálisan. Azaz milyen stádiumban van a manysik kihalása, átalakulása olyan területi csoporttá, amely anyanyelveként az államnyelvet, vagyis az oroszot beszéli, és a környező egyéb csoportoktól csak apróbb nyelvi sajátosságai, egyedi színezetű népi kultúrája, pár „furcsa” szokása, esetleg étkezési vagy lakberendezési preferenciái különböztetik meg. Mint mondjuk Magyarországon a kunokat, a jászokat, a palócokat.

Az interjúzást egy másik feladat egészítette ki, és ez adta meg a kutatóút rendezőelvét is. Meghatalmaztak, hogy a Budapesti Orvosszakértői Intézet DNS-laboratóriuma számára „magyar–manysi őstörténeti kutatás céljából” „vegye[m] le a kutatásban önkéntesen részt vevő személyektől a szájnyalkehártya-mintákat Whatman OmniSwab mintavevő eszközzel, és borítékokban szállítsa[m] Magyarországra az ISZKI Budapesti Orvosszakértői Intézet DNS-labo-

ratóriumába. A minták név nélkül, kódoltan lesznek feldolgozva. Személyes adatok illetéktelen személyekhez nem kerülnek ki.” Mintát csak olyan manysi férfitól volt szabad vennem, aki ugyanazt a családnévet viseli, mint apja és apai nagyapja, ugyanis a laboratórium férfiági vizsgálatra készült.

Ez a kettős feladat férfi kollégát kívánt, több okból is. Egyrészt már egy évtizede figyelmeztettek a manysi tudósok, hogy külföldi nő lévén eszembe ne jusson egyedül járni a falvakat, ahol igen magas a munkanélküliség, a vele járó alkoholizmus, s következményükként rossz a közbiztonság. Másrészt manysi férfiktól kellett mintát venni, akiket a hagyományos etikett szerint (idegen) nő igazából meg sem szólíthat. A munka során többszörösen igazolódott, hogy helyesen döntöttem, mikor felkértem egy permi újságíró barátomat, Jan Kunturt (írói név), aki egyebek mellett szintén a vogulok kutatásával foglalkozik, legyen a munkatársam. Ezúton is köszönöm, hogy velem tartott.

A három hónapos kutatóút permi levéltári gyűjtőmunkával kezdődött (a mára teljesen asszimilálódott nyugati manysi csoport iratanyaga közigazgatás-történeti okok miatt ott található), és ugyancsak Permben, azaz az Urál európai oldalán végződött, itthon és a neten föllelhetetlen könyvek, cikkek és térképek digitalizálásával.

Maga a terepmunka két Nyugat-Szibériában töltött hónapot ölelt föl, és első állomása a Hanti-Manysi Autonóm Körzet fővárosa, az Irtsisnek az Obba torkolása közelében fekvő Hanti-Manszijszk volt. Ez a város mint a terület közigazgatási és kulturális központja természetesen vegyes lakosságú, és mind a hanti, mind a manysi kisebbséget főleg értelmiségi nők képviselik, akik elsősorban a tudományos és kulturális intézményekben (egyetem, szerkesztőségek, színház, múzeumok), másodsorban a közigazgatásban (Duma, kormányzat) dolgoznak. Az is magától értetődő, hogy a manysik az általuk lakott terület legkülönbözőbb pontjairól kerültek a fővárosba, így már itt is több manysi csoport képviselőivel dolgoztunk, főleg közép-szoszvaiakkal és ljapiniakkal, de találtunk egy-egy kondai és elhantisodott felső-szoszvai manysi adatközlőt is. Természetesen az életút-interjúk és a genetikai mintát adók névsora itt és az összes többi gyűjtési állomáson csak részben fedi egymást.

Míg Hanti-Manszijszkban jól elboldogultunk a feladattal a magunk ismeretési köreit mozgósítva, következő állomásunkon, egy Kis-Ob menti nagyközségben, Nyizsnyije Narikariban befogadó családomra, manysi „keresztanyám” tekintélyére hagyatkoztunk. Ennek köszönhetően itt és a közeli Peregrjobnojében 8 genetikai mintával és 13 életút-interjúval gyarapodtunk a mára 11 beszélőt (és sok nyelvelhagyót) számláló obi-manysi nyelvjárási csoport képviselőiből. Befogadó családom mellett a legmélyebb benyomást egy peregrjobnojei férfi gyakorolt rám, aki autodidaktaként építésmérnöki színvonalon tervez és épít s. k., meg egy manysi férfihoz feleségül ment kalmük nő, a terror idején odatelepített kalmükek leszármazottja. Lakásuk semmihez sem hasonlítható elegye az iszlám és a pogány manysi hitvilág követelményei által diktált téralakításnak.

Narikaritól kezdve a munkaszervezés fő irányítójává a közlekedési lehetőségek szűkülése vált, erősen apadtak a folyók, igyekeznünk kellett, hogy még viszonylag olcsón, vagyis hajóval juthassunk el Szaranpaulba, a Ljapin felső folyásához. Nem sikerült, mert egyik legkedvesebb hanti-manszijszki ismerősömet gyász érte, sietett haza Szoszvába, a szülőfalujába, és hívott, mi is vegyünk

részt legalább a kilencednapi megemlékezésen. Így csak Szoszváig mentünk hajón, gyűjtöttünk néhány genetikai mintát, csináltunk pár életút-interjút, részt vettünk a megemlékezésen, ám a Ljapin menti Szaranpaulba már repülővel érkeztünk. Az özönvíz előtti AN-2 szó szerint értendően fapados járat volt: ülésül két deszkalóca szolgált a gép hosszában, egy fémvázasszék a pilótafülke ajtaját támasztotta be, egy férfi pedig valami zsákon kuporgott.

Szaranpaul, ez a 'zürjénfalv'ának fordítható nevű település az Izsma menti réntartó zürjének (belső nevükön komik) keletre irányuló XIX. századi migrációjának a következményeként keletkezett, és utunk egyik legsikeresebb állomása volt. Talán itt érzékelhető leginkább, milyen természetes az egymás mellett élő népek keveredése: nemegyszer kaptunk olyan figyelmeztetést, hogy X családot nem érdemes felkeresnünk, mert „igazából nyenyec, csak manysinak vannak beírva”. Utunk során először, de nem utoljára az adminisztrációban, amely kb. a polgármesteri hivatalnak felel meg, kijegyzetelhettem a háztartáskönyvekből a manysikat, sőt fénymásolásra kölcsönkaphattam a település térképét is. Majd a térképmásolatra rávezettem a háztartáskönyvekből kiszűrt és életkoruk szerint rangsorolt potenciális partnereinket, így alakult ki a munka ésszerű sorrendje. Hiszen az nyilvánvaló, hogy ha egy családnévnek több viselője él a faluban, a legidősebbel célszerű életút-interjút csinálni, mert az ő emlékezete visz legmesszebbre az időben.

Két itteni férfi hagyta a legmélyebb nyomot az emlékezetemben. Az egyikük egy szikár, pehelysúlyú, aprócska öreg rénpásztor, aki megható lelkesedéssel mutogatta végig a lányáék háromszobás lakását, mely már az ő otthona is, s még mindig csodálkozott a fürdőszobán, a folyó vizes konyhán, meg hogy a vécében a lányáék egy fadobozban homokot tartanak a macska számára. Nem csoda: kései nyugdíjazása után alig két éve költözött le a faluba, az Urálban pedig, ahol kúpsátorban élt egész életében, a macska maga döntött, melyik fűcsomót tiszteli meg.

A másik férfi egy nyugalmazott tűzoltó volt. Olyan rendíthetetlen biztonság áradt belőle, annyi szeretettel beszélt a családjáról, hogy igazán meg sem lepődtem, mikor kiderült: hetedíziglen tudja a felmenőit, egyetlenként az interjúalanyaink közül. A beszédmódja maga volt a hagyományőrzés: halk hangon, szinte zenei dallamossággal, egy elbeszélő költemény ritmikájával sorolta apai és anyai ősei történetét. Utóbb egy folklórgyűjteményből jöttem rá: apja a Ljapin menti mesemondók legjobbjai közé tartozott. Ám a kutatóút számomra legjelentősebb sikerének forrása a felesége volt, aki, mint a beszélgetés során kiderült, Reguly Antal egyik legfontosabb adatközlőjének, Alekszej „Bogatij” (azaz 'gazdag') Hozumovnak a dédunokája. Az asszony emlékezete, családtörténeti tudása semmivel sem maradt el a férjéé mögött. Arra is felhívta a figyelmünket, dédapja sírja még áll, gazdagsága jeleként fémfejű rénösztöke

A ház védőszellemének
minden évben új ruha jár

nyugszik a többenél magasabb, cirbolyafenyőből rótt sírházikó tetején. Másnap a család csónakján sírlátogatásra indulhattunk az ősök falujába. Betértünk egy ottani rokonhoz, vele együtt keltünk át a túlpartra, ahol egy aprócska patak torkolatától gyalog folytattuk utunkat hónaljig érő fűben az erdei temető felé. Megrendülten, hálátelt szívvel álltam annak az embernek a sírjánál, akinek a tudása jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy Reguly XIX. sz. közepi Urál-térképe a néprajzi és földrajzi ismeretek mai napig kikezdehetetlen tárháza.

A munkánkat Szoszvába visszatérve folytattuk. A legmegrázóbb tapasztalataink ehhez az 1930-ban mesterségesen létrehozott településhez fűződnek. Sorozatosan dolgoztunk olyan emberekkel, akiknek az életét borzalmas családi tragédiák árnyékolták be.

Az egyik napunk különösen iszonyú volt: reggel egy olyan családnál kezdtünk, amelyiknek a házat nyár elején másodszor gyújtották föl; az első tűzvész két kisgyermeküket pusztította el, a másodikban csak a véletlennek köszönhető, hogy utolsó élő gyermekük nem esett áldozatául. Az asszony beteg, a férfi közmunkás (erre a témára még visszatérek).

A következő ház volt a legsivárabb, amit az út során láttunk: egy három helyiségből álló épületben két rozsdás vaságy meg egy asztal. A kisgyereken azonban új, divatos ruhácska.

A harmadik házban egyetlen öreg férfit találtunk, utóbb kiderült, sokkal fiatalabb, mint gondolná az ember. A felesége dolgozik, ő éjszakai műszakból nemrég jött meg. A falon fényképek a két lányukról. A nagyobb tavalyelőtt, érettségi utáni nyáron csoportos nemi erőszakba halt bele. A kisebbik idén érettségizett...

Aznap már nem bírtunk dolgozni. Ám hiába, este egyik új ismerősünk, mikor véletlenül összetalálkoztunk, a teljes kétségbeesés szélén mondta el alkoholba fojtott feszültsége okát: sógornője a nyár elején pusztult el, kíméletlen, iszonyatosan kegyetlen módon véghezvitt nemi erőszak áldozata lett, amelyet egyetlen fiatal nyakába varrt a csoport, és most attól lehet tartani, őt is fölmentik. Ez a csecsen háborút megjárt hivatásos fegyverviselő, aki a feleségét kímélendő két hónapja maga ment el a hullaházba a halottat azonosítani, azóta nem bír aludni, nem bír alkohol nélkül megenni egy percre sem, minden porcikája bosszúért kiált, hiába tudja, hogy nem szabad...

A faluban többször láttam száguldozni egy csillogó-villogó terepjárót borotvált fejű, feketében feszítő, napszemüveges fiatalemberekkel. Mellőlük időnként dekoratív hölgyikék vetettek rám unott pillantásokat. Egyszer az egyik boltban találkoztunk: sört vettek. Töméntelen sört.

A boltok külön téma. És itt érünk vissza a közmunkához. A rendszer a következő: a falunak van egy nagyvállalkozója. Övé a halfeldolgozó. Ő kapja meg az adminisztrációtól a közmunka állami támogatását, ezért kegyeskedik alkalmazni a hozzá közmunkára irányított munkanélkülieket. Ám a munkabért nem pénzben adja ki, hanem kuponokban. Mely kuponokat egyetlen boltban lehet csak beváltani, amely a nagyvállalkozóé. Szaranpaulból visszaérkezésünk másnapján véletlenül ebbe a boltba mentem be, és örömmel fedeztem föl a kedvenc fagyasztott zöldségkeverékemet a hűtőpultban. Előkészítettem a hatvanvalahány rubelt. „Száznegyvenegy rubel” – jelentette ki az eladó. „Akkor tartsa meg magának!” – robbant ki belőlem a felháborodás, amit csak napok múlva váltott fel a heurisztikus öröm, amikor végre kiderült, ki is a tulajdonosa

a boltnak, amelybe soha többé nem tettem be a lábam. De akkor már legalább értettem a rendszert.

Ám igazán akkor értettem meg, amikor egyik ismerősünk elbeszélte a falu alapításának történetét. Ez a folyó- és partszakasz eredetileg a Szoszva középső folyásának egyik legszentebb helye volt: az örvénylő vizek alatt időnként megjelent az Alsó Világ Ura. Egyszer harcra kelt vele egy hatalmas madár, amely a karma közé kapta, kiemelte a vízből, úgy hurcolta minél messzebb, hogy az emberek csónakjaikon nyugodtan haladhassanak át ezen a szakaszon is. Az Alsó Világ Urának hosszú farka azonban a földet érte, hosszú árkot vájta a partba (azóta is szakadozik, omlik), s addig forgolódott, addig kapálózott, míg kiszakította magát a hatalmas madár karmai közül. Ahol földet ért, ma tó van. Csakhogy amikor a Fehér Cár uralmát felváltotta a Vörös Cáré, akkor erre a helyre úgynevezett Kultbázát telepítettek, köréje meg házakat építettek, ahová a tajga mélyéből beköltöztették az addig családonként vagy aprófalvakban élő manyikat. Kultbáza–Kulbáza: a manyi fül úgy hallotta az ismeretlen szót, ahogy az neki értelmes volt. Márpedig ha szent helyre emberi települést építenek, annak nem lehet más a neve, mint Az Alvilág Urának Bázisa...

Harangjáték gázpalackokból

Felkerestük a temetőben a legismertebb manyisi képzőművész, a maga korában nemzetközi híré Pjotr Seskin sírját. Szobrait, grafikáit két helyen is láttuk, a szoszvai múzeumban, majd utunk végén a berjozovóiában; emléket idéztük szülőfalujában, Lombovozsban is, a sírját azonban csak baráti segítséggel találtuk meg. Hisz ki gondolta volna, hogy ezt a manyisi őstehetséget, egy manyisi fejedelmi család leszármazottját orosz, sőt szovjet módra temették! Előbb csillagos végű betonvas gúlát állítottak földbe süllyesztett koporsója fölött a halomsírjára, utóbb ezt is megbolygatták egy vízszintes meg egy függőleges márványlap kedvéért, amelyről folyton leválik a felirat meg a zománc táblafotó... Pedig körös-körül ott a sok manyisi sír: az örökké fagyott földre leteszik a koporsót, fölé gerendából, deszkafedéllel sírházikót emelnek kis ajtócskával, amit ki lehet venni, oda lehet tenni a megemlékezés gőzölgő ételét, párolgó italát, füstölgő cigarettáját... Hadd örüljön a Lélek, hogy emlékeznek rá a rokonok. A Léleké a gőz, a pára, a füst, az emlékező emberé a többi.

Néhány apróbb falu, Lombovozs, Kimkjaszuj, majd Szartinja után Igrim volt a következő tartós állomásunk. Ez a városka a kőolajnak köszönheti mai állapotát, holott az első kutak már ki is apadtak azóta. Szabályos, egymást derékszögben metsző utcái, földszintes-egyelemeles házacskaí békés nyugalmat, álló időt sugallnak. „Magyarországról? – kérdez vissza a jó ötvenes hölgy, a számítástechnikai bolt eladója. – Egyszer már volt egy magyar vevőm. Éva... Schmidt Éva. Nagyon kedves nő volt. A meghívásunkat is elfogadta, eljött hozzánk ebédre. Maga is a hantikát kutatja?” Példás, körültekintő kiszolgálásban részesülök Évának köszönhetően. Segített, mint már annyiszor. Ám attól még az adminisztráció

nyilvántartása tele van tévedésekkel, a kétlakásos ház 3. számú lakásában laknak X-ék, Y már vagy 5 éve halott, Z kemény alkoholista, jobb, ha be sem kopogok hozzá. Kádár Iván Lászlóvicznak is csak a feleségétől tudjuk meg, hogy néhai apósa kárpátaljai volt, aki manysi nőt vett feleségül. Aztán megtörik a jég, jönnek az adatközlők, végül csónakos is akad, aki kivisz Anyejevába, szintiszta manysi falu, mutatóba egy-két benősült oroszsal. A nyugdíjas manysi felcser aggregény, egyszobás kis házában ragyogó tisztaság, minden a helyén elvágólag, kedves, okos, a szerénysége az ekeket veri, pironkodva vallja be, hogy bizony nemegyszer szülést kellett levezetnie, pedig azt a felcsertanoncoknak nem tanítják. Bezzeg a falu túlsó végén! Hatalmas emeletes faház, akkora terek, mint egy békebeli budai villában, kisebb-nagyobb gyerekek, a technika minden vívmánya, internettel bezárólag, nagyhangú családfő. Értelmes, határozott üzletember, de hagyománytisztelő: elfogadja, sőt élvezi a kor adta tárgyi világ lehetőségeit, de közben alaposan elmagyarázza, szent helyen mit szabad, mit nem. A lánya az előző tanévben pár hónapig Budapesten, a Balassi Intézetben tanult, most szerelmes és inkább hagyja az egészet, nem tanul, férjhez megy Délnyugat-Oroszországba.

Hajnali hajóval irány Vanzetur, olyan korán érünk oda, hogy vagy másfél órát kell várni, míg élet költözik az adminisztráció épületébe, amelyet az orvosi rendelővel használnak felesben. A bizalmi (itt nem polgármester van, hanem annál kisebb hatalommal felruházott, ám igen nagy határozottsággal megáldott hölgy, egy kitelepített család leszármazottja) villámsebességgel látja át a helyzetet, mire megisszuk a felkínált teát, már jönnek is sorban a manysi férfiak, csak győzzük. Most először szembesülünk a ténnyel, milyen sokan jártak a manysik közül kisegítő iskolába. Mire végzünk, már mehetünk is ebédelni az iskolába, ne mulasszuk el megnézni az iskola néprajzi gyűjteményét, utána jön értünk a csónakos, aki majd elvisz Sajtankába. Jön is: egy ütött-kopott Zsigulihoz utánfutóként odakötött kerekesszállítótargoncán a motorcsónak. Foglaljunk helyet. Benne, a csónakban. Így gördülünk végig a falun, majd a magas partról le a Szoszvához, a Zsiga vízbe tolja a motorcsónakot, indulunk.

Másnap pedig Berjozovó, a cárok idején az egész manysi terület fővárosa, ahová Nagy Péter és utódai száműzték a nemkívánatos elemeket Menysikov hercegtől Trockijig... Ma nagyközségként továbbra is városias település, amely nem ismeri fel sem csodálatos műemléki fahídjának, sem a gyönyörűen faragott hajdani „benszülött-kórház” állami tulajdonban tartásának a hihetetlen fontosságát. Igaz, régészek ásnak a hajdani hatalmasságok lakóházainál, ám a vár maradványait nagy eséllyel már kiharapta a Szoszva a partból. Nagy élmény a találkozás tudós manysi és orosz ismerőseimmel, de adatközlő alig: ki anyai ágról viseli családnévét, ki börtönben ül... A városias lét a manysik közül kevesek igénye. Egynapos kitérő Tegibe, egy interjú az eredmény. Már csak a visszaút van hátra, gyűjtőmunkánk véget ért.

Most a feldolgozás van soron. A genetikusok már a 60 genetikai minta elemzésének vége felé járnak, következhet az adatok értékelése. Én sorban hallgatom és jegyzetelem a 72 hanganyagból álló adatbázis interjuit. Ezt nem lehet gépesíteni, egy óra alatt legföljebb 10 percnyi hangfelvétel lejegyzését tudom elvégezni, ami olyan koncentrációt igényel, hogy csak napi pár órát bírok belőle. Így végkövetkeztetésekkel még sokáig nem szolgálhatok, egyelőre csak semmi jóval nem biztató sejtéseim vannak.

Amina Saïd

a tenger emlékezetétől a föld boldogságáig

februártól májusig
a meztelen éjszaka partjaitól a sötét nappal szirtjéig
a lélektől a testig
az élethez fűzött reményektől a véget nem érő elvárásainkig
az ürességtől a jelenlétig
az alvástól a virrasztásig
a távolléttől az álomig
a közelitől a távoliig
a holdtól a napig
a sötétség peremétől a fény karjáig
a homályostól az áttetszőig
az élettől annak ellentétéig
a kőtől a csillagig
a gyökértől az ágig
a hamutól a tűzig
a tiszta lázadástól a nyugtalan bölcsességig
az odaáttól az ez idáig
az egyik nyelvtől a másikig
a kitörölthetől a láthatóig
a láthatótól a transzcendensig
a formától egy másik valóságig
a magánytól az emlékig
az élettől az élettől való szorongásig
a horizonttól a versig
a verstől a csendig
a kezdettől a végig
az elmúlt időtől a röpké pillanatig
a gyermekkortól a száműzetésig
a száműzetéstől annak végéig
a kerülőúttól a visszatérésig
az álarctól az arcig
a létezésről annak lehetőségéig
a vakmerőségtől az odaadásig
az énektől a kegyelemig
az égtől a sírig
a parányitól a mindenig
a viszonylagostól a teljesig
attól, ami nem az, az odáig, ami

az álom jeleitől a reggel tévedéséig
a szenvedélytől a szeretetig
a tekintettől a partvidékig
a szavaktól a végzetig
szakadatlan bolyongunk
keresve egy helyet
aminek nincs helye

Egy másik voltam

akinek álarcait bitoroltam
miközben napjaim árnyékaikat hordták, mint egy gyászt
körbekerítettem
nem fordítottam a nyelvén
mivé lennének éjszakáim nappalai nélkül

Léopold Sédar Senghor Vers fehér testvéremhez

Kedves fehér testvérem,

Mikor megszülettem, fekete voltam,
Mikor megnőttem, fekete voltam,
Mikor napozom, fekete vagyok,
Mikor beteg vagyok, fekete vagyok,
Mikor majd meghalok, fekete maradok.

Miközben te, fehér ember,
Mikor megszülettél, rózsaszín voltál,
Mikor megnőttél, fehér voltál,
Mikor napozol, vörös vagy,
Mikor fázol, kék vagy,
Mikor félsz, zöld vagy,
Mikor beteg vagy, sárga vagy,
Mikor majd meghalsz, szürke leszel.

Tehát közölünk
Ki a színes bőrű?

Útnak indultam

Útnak indultam
 Harmattal szegélyezett utakon
 Szikrázó napsütésben.
 Útnak indultam
 Távolság a poshadó napoktól
 S béklyóktól,
 Teli pofával
 Öklendezve a csúfságot.
 Útnak indultam
 Különös utazásra
 Könnyedén s meztelen
 Bot és tarisznya nélkül
 Céltalan.
 Útnak indultam
 Örökre
 A visszatérés gondolata nélkül.
 Adjátok el egész nyájjamat,
 De a pásztorokat ne.
 Útnak indultam
 Kék tájak felé,
 Határtalan tájak felé,
 Tornádókkal gyötört szenvedéllyel korbácsolt tájak felé,
 Zsíros és zaftos tájak felé.
 Örökre útnak indultam.
 A visszatérés gondolata nélkül,
 Adjátok el összes ékszerem.

Majoros Zsuzsanna fordításai

Amina Saïd (1953) tunéziai születésű író és költő, 1979 óta Párizsban él

Léopold Sédar Senghor (1906–2001) egykori szenegáli államfő, költő

Koreai sidzso-versek

A koreai klasszikus költészet reprezentatív műfaja, a *sidzso* (írásváltozat: *szidzso*) laza ütemes vers, amely az eredetiben csupán 3 sorból áll. Az európai fordítók a 12 ütemből álló három sort hat sorossá tördelik az egyes sorok második ütemhatára mentén. Az egyes ütemek szótagszáma általában 3 vagy 4. Az utolsó, a harmadik sor üteme a leghosszabb (5–8), mivel ez hordozza a vers csattanóját. Az össz-szótagszám általában 43–50 között van. Mint versforma a kínai négysoros (csüe csü), valamint a japán *haiku* és *tanka* rokona. A kínaitól eltérően a koreai és japán versben általában nincsenek rímek a szigorú szórendi kötöttségek miatt, azaz nem alakult ki egységes rímelési rendszer. Időnként megfigyelhető a sorvégek összecsengetése önrím vagy képző- és ragrím formájában. A három soros változat a sztenderd sidzso, de vannak háromnál több soros sidzsok is. Régebbi fordításaimat és a műfaj részletes elemzését tartalmazza: *Az öt barát éneke. Koreai rövidversek*. Budapest: Terebess Kiadó, 2002.

Kim Dzsint-the (18. sz.)

Gyors folyam: iramló élet,
Hajam is hogy őszül már!
Kitépem a hajszálakat,
simítom a ráncokat:
Szüleim nehogy észrevegyék:
megvénültem, ahogy ők.

U Thak (1263–1343)

Botommal balkezemben,
kardommal a másikkban
Megállítnám a tél-vitézt:
vénségemet az életúton.
Ő győzött: csöndben mögém került
és rám dobta hó-leplét!

Tavaszi szél havat olvaszt
a hegyen, s tovaröppen.
Jó lenne visszahívni,
hogy fújjon a hajamra:
Szeretném, ha szétfújná a dért
halántékom mezején.

Kim Gvanguk (1580–1656)

Az ember a világban
a talány fogságában:
Csak a halált tudja bizton,
az élet érthetetlen.
A létnek enyhet adó örömi:
bort inni és röhögni!

A friss szél szétolvasztja
mindenhol a hóbuckát,
S a vén hegy tavasz-arca
napról napra színesebb.
A hajam hó-patyolatja is
elolvadna, de jó lenne!

Sin Hümm (1566–1628)

Hóba fúlt hegyi falunk,
a kövesút járhatatlan.
Ne nyissad a kapunkat,
ki jönne most buckákon át?
Csak éjjel, a tányérképű hold
egyedüli vendégem...

Kim Cshonthek (1725–1766)

Életünk álom csupán,
dics, pompa: mit sem érnek.
Dús és koldus, bölcs és botor:
haldokolva egyremegy.
A földön öröm csakis egy:
csak a mámor, csak a bor!

A mérleg pontos műszer,
vonalzóm is hiteles.
Minden ilyen: lemérhető,
mint a súly, a hosszúság.
De a szív! Azt ne mérícskéld,
az kivétel: vigyázz hát!

Kim Szudzsang (1690–?)

Szüleim: a föld, az ég,
s holdas éj az asszonyom,
Domb és patak: a testvérem,
hűvös szellő: barátom.
Hűséggel nagy uralkodónkat
halálomig szolgálom!

Hajam fehér, mint a hó,
de szívem zöldellő rét,
A virágok, mikor nyílnak,
kacéran köszöntenek.
Szép lányok, könnyel bámultok,
mit vétettem, miért untok?

Ha jön vendég, ha nincs vendég,
a kancsód telve légyen!
Ha házias, ha nem az,
feleségül tüzeszt válassz!
Különben maradék éved
mindenestül elfecsérled.

Pak Inno (1561–1642)

Lakásom vad hegyen van,
magasan a világ fölött.
Süket fülem még süketebb,
öreg szemem még tompább:
A hegyről a lenti acsarkodást
nem hallok meg, nem látom.

Csong Cshol (1536–1593)

A sirályt, a vén hídról,
véletlen leköptem.
Patyolat fehér tolla,
ékessége kárát látta.
Ó sirály! Csak azért köptem,
mert a világ csupa mocskok.

Szárnyalj föl, felhők fölé,
magasra, darumadár,
Emberhez ne közelíts,
sáros földre le ne szállj,
Mert tollad kiszaggatják vadul:
ne szállhassál soha már.

Sok száz év, ha várna ránk,
mi csak egyre fontoskodnánk,
Okoskodnánk; míg az életünk
elúszna, mint a felhők...
Fogjuk hát boroskupánkat,
és engedjünk a vágynak!

Ismeretlen

Az ablakon bepottyant
a holdsugár a kupámba.
Jó lenne felhajtani
a holdat a borommal!
A bensőm hogy földerülne:
vihár után holdas éj...

Ismeretlen költők

Orvosság nagyon sok van,
Éles kard is rengeteg...
De nincs gyógyszer felejtésre,
Nincsen kard, mely érzést vág;
Ezért hát nem vágok s nem felejtök,
Míg el nem nyel a másvilág!

Megébredtem s észrevettem,
levél jött kedvesemtől.
Százszor is elolvastam,
Hever most a mellemen.
A levél szinte pihekönnyű,
szívem mégis oly nehéz.

Té kutya, bolond kutya,
lógó fülű, hosszú szőrű,
Itt a hús a tányéromról,
Neked adom, fald fel mindet;
Cserébe, ha kedvesem jó
sötét éjjel, ne ugass!

Kiskakas, ne rikoltozz,
a hajnalt ne ébresszed,
Dobok neked finom magot,
tömérdet, tömd a csőröd!
Hiába: jéghideg napunk
úgyis megjő: ránkvirrad.

Felkapva a szoknyáját
hogy szalad a záporban!
Egy kislány, virágok közt
szinte röppöl önfeledten.
Valaki behálózta álnokul,
s emiatt most megázzik...

Szép lányka, azt hallottam,
termékeny a földcskéd.
Nem kellene bérlő hozzá?
Férfi vagyok, van szerszámom!
Ha engedsz, jó ekém megszántja,
s vetek belé magokat!

Szerelmem súlyos terhét
lemérem, zsákba teszem,
Azután fölmálházom
szélesebes hátasomra.
Te legény! Sarkantyúdat kössed fel,
vidd a terhet őhozá!

Múlt télen, hegyek között,
gyönyörű szép solymot láttam.
Mégfogtam, s oly szelíd lett,
vadászni ereszthetem.
De sajnos vadóc szerelmesem
nem lett kezes, elröppült!

Kopasz nő és kopasz férfi
egymás haját szétcibálja,
Színvaknak béna szeme
a szivárványt hozsannázza,
És persze közmorálról prédikál
sunyi rablók serege!

*Osváth Gábor
előszava és fordításai*

Balaton – Magyarország – 2010

Jaipur – India – 2010

tört horizonton
csendbe fúlt hajnal lépdél
szétmálló órák

felizzó márvány
ezer szamszarába hullt
geometria

*a felszín alatt
kifeszülnek a csendek
hallgat a meder*

*a fehér fényben
tükör-országút dermed
csendbe merevült*

Tő tükrére szállt
rozdsás leveleikkel
üzennek a fák.

Az olvadó hó
már aranyló tükröt tart
a napsugárnak.

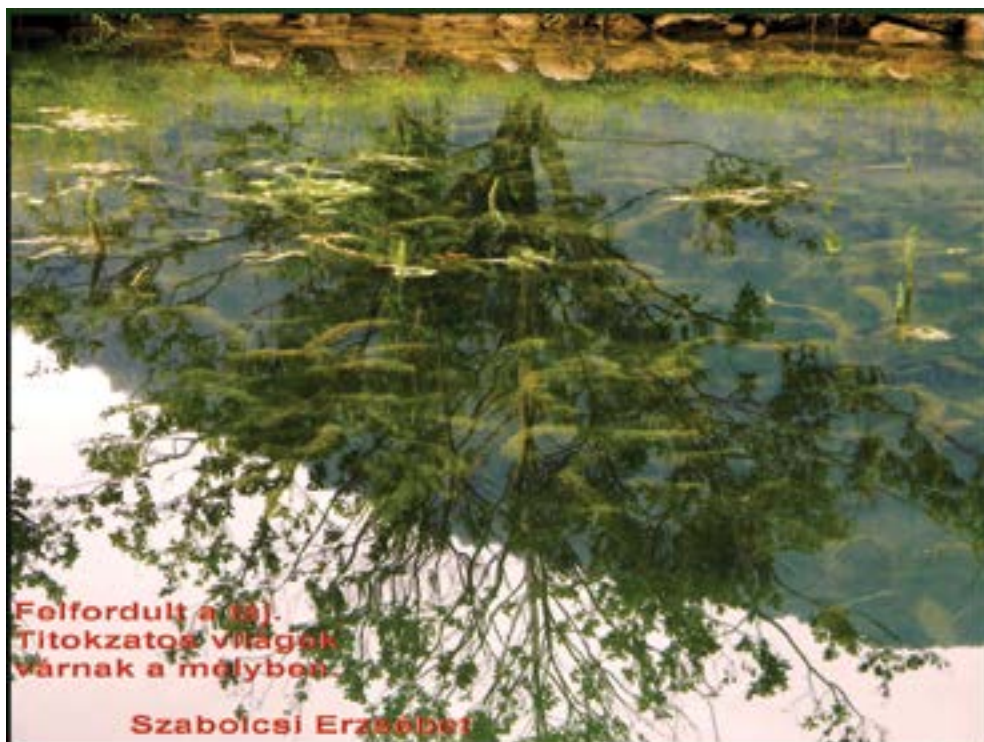
Szellő simogat,
megbolydul a víztükör.
Jó festő a szél.

Sima víztükör
csak akkor lesz megint, ha
megjön a dagály.

Víz alatti táj,
víz feletti tükörkép,
eggyéolvadás.w

STEIGERWALD TIBOR
HAIGÁJA

a víztükörben
megsejtette magát a
formanélküli

KREISCHER (RUSZIN) NELLY
HAIGÁJA

Fodor Ákos
Érintés-próbák

(5)

KÉPTELEN LÁTVÁNY
hommage à Bashō

a felhőhajók
elillantak: *nem látni*
a Fölső Tengert

EGY ARS POETICA

Nem kérdeztek meg.
E r r e válaszolgotok
élet-fogytomig.

**NÉVJEGYZÉKSZEMLE;
EREDMÉNYÖSSZEGEZÉS**

Túlélnem ennyi
Élőt, Akik éltettek:
vereségrekord!...

FIGYELMEZTETÉS

Úgy „múltazz” – „jövőzz”:
tudd, hogy emléked, terved
jelentelenít.

STÁTUSOM

Érzelmiségi.
Világegyetemi hall-
gató. Szómíves.

(7)

A KIFOSZTÓ AJÁNDÉK

Szerelem, amely
nem érik szeretetté:
részeg álom. *Volt.*

TANTÉTEL

A nász, a gyász (a
tenyészet, az enyészet)
nem „oktathatók”!

Ő

Csöndje is: zene.
Cukormentesen édes.
Örök Pillanat.

TEREPSZEMLE

A Földi Élet
nem büntetőtelep; csak
t e h e t ő *azzá.*

N. N.

Bánt? bosszant? untat?
Kérj tőle valamit – és
holtig elkerül...

KÉRDÉS, KORTÁRSAIMHOZ

Mikor hallottál
gyereket, énekelni
– *csak úgy*, magának?

Az IGAZIAK

besímulnak a
már-névtelenség Teljes,
Fehér Fényébe

(5)

FUNKCIÓK EGY STRUKTÚRÁBAN

Élők Világát
rémület irányítja:
remény tartja fenn.

TANÁCS

Meg se próbáld meg-
ismételni azt, ami
nagyon jó/rossz v o l t.

AGG-DAL

Az Élet Szárnya
itt *lóg* hátamon; immár
nem röptet: lenyom.

TELJESSÉG

összesimulunk,
mint élet a halállal;
űr és égítést

ZÁRÓVIZSGA-DOLGOZAT

E n n y i t tanultam:
valamit mindenki tud;
mindent senki sem.

Basó haikuja elé tíz mondatban

Basó szinte sosem „játszik” a szavakkal, hogy gyönyörködtetés céljából például idillikus természeti képeket fessen. Versei – ellentétben sokak hiedelmével – kivált nem „idillikusak” vagy simogatóan lágyak. Természetfelfogása – amiként klasszikus mesterénél, Szaigjónál – a Kínából közvetített taoista világszemléleten nyugszik. Ez a „természet” azonos a világteremtő folyamattal¹; ég és föld ily látomása nem nyújt „alapot” megálláshoz. Haladni, úszni kell benne és vele akár egy folyóban. E folyamatot, mihelyt rögzítjük elemző, leíró céllal – rögvést félreértjük és -magyarázzuk. A történet-kontextus egymással összefüggő események tömegét bontja ki, amiként ezek az események alkotják a szüntelen szövegfolyamot. Ám ez sosem jelentheti függetlenségüket, szétválaszthatóságukat „egymástól”: a kettő egy, csupán a szemlélő fókusza váltott irányt. Minden esemény, ha „különbözőségét” – „individuális” kiteljesedését – vizsgáljuk, „elválik”, kitüremkedik a folyamatból; amikor fókuszunk visszaáll, az esemény is visszatér, ahogyan a hullám elsimul a vízfelületen.

Erről szól, innét meríti univerzális dimenzióit azok összes tragikumával s komikumával a híres „béka-vers”, vagy szinte bármelyik Basó-haiku.

檜の木の花にかまはぬ姿かな
*kasi no ki no hana ni kamavanu
szugata kana*

A nagy tölgy körött
száz virág.² Lerí róla:
mit se érdekl.

声よくば謡はうものを桜散る
koe joku ba utaó mono o sakura csiru

Lenne szép hangom!
Visszaénekelhetném
szirmok hullását.

古池や蛙飛びこむ水の音
furu ike ja kavadzu tobi komu midzu no oto

Időtlen tóba
egy béka dobja magát:
vízválasz csobban.

若葉して御目の雫ぬぐはばや
*vakaba site on-me no shidzuku
nuguwa baja*

Üde levéllel
bárcsak letörölhetném
drága szemedet.

(Ganjin (688–769), a kínai szerzetes, mire sokadik próbálkozása után eljutott Japánba, elveszítette szeme világát.)

海暮れて鴨の声はほのかに白し
umi kurete kamo no koe honoka ni sirosi

Sötétlő tenger.
Vadkacsák rikoltása:
halványan fehérlik.

¹ dzóka 造化

² hana (花) virág, de a haikuban cseresznyevirágot jelent. Gyakran szíromnak fordítom, amiként a sakurát (桜 – cseresznye) is.

蛸壺やはかなき夢を夏の月
taġo cubo ja haġanaki jume o nacu no cuġi

Polipvarsában:
illékony álmok és
nyári holdvilág.

雲霧の暫時百景を尽くしけり
ġumokiri no dzandzsi ġjakġei o cuġusi ġeri

Felhő fut, köd száll.
Percenként száz arca kél
az őszi tájnak.

世の人の見付けぬ花や軒の栗
jo no hito no micuġenu hana ja noġi no ġuri

Mai világban
kit érdekel virágod?
Eresz-gesztenye.

起きあがる菊ほのかなり水のあと
oġiagaru ġiku honoġa nari midzu no ato

Egyenesedik
eső után. Krizantém,
mintha fátylában.

賤の子や稲摺りかけて月を見る
šidzu no ġo ja ine šzuri ġaġete cuġi o miru

Szegényes viskó:
a rizscsépelő kisfiú
bámul a holdra.

物いへば唇寒し秋の風
mono ieba ġucsibiru šamusi aġi no ġadze

Ha megszólalok
oly hűvösek ajkaim:
az őszi szélben.

なに食うて小家は秋の柳陰
nani ġúte ġoie va aġi no janagi ġage

Vajon mit esznek
a parányi viskóban?
Ősz, fűz árnyai.

死にもせぬ旅寝の果てよ秋の暮
šini mo šenu tabine no hate jo aġi no ġure

Halni képtelen
vándor, álmok határán
őszi alkonyat.

月はやし梢は雨を持ちながら
cuġi ġajasi ġodzue va ame o mocsinagara

Hogy rohan a hold!
Fakoronákra akad
esőfelhők közt.

旅に飽きてけふ幾日やら秋の風
tabi ni aġite ġjó iġuġa jara aġi no ġadze

Útgyötörten.
Vajon hány napja lehet?
Őszi szélzúgás.

花みな枯れてあはれをこぼす草の種
*hana mina ġarete avare o ġoboszu
ġusza no tane*

Őszi hervadás:
bánatom szétszóródik
a fűmagvakkal.

櫓の声波を打って腸氷る夜や涙
*ro no ġoe nami o utte haravata ġóru jo ja
namida*

Evezőhang csap
hullámokba. Borzongok.
Éjbe folyt könnyek.

見送りのうしろや寂びし秋の風
miokuri no usiro ja szabisi aki no kadze

Baráttól búcsú:
még háta is magányos
az őszi szélben.

旅人と我が名呼ばれん初時雨
tabibito to vaga na jobaren hacu sigure

„Utas!” Imigyen
surrogjad a nevemet.
Első ónos eső.

冬の日や馬上に氷る影法師
fuju no hi ja basho ni kōru kage bōshi

Lovam hátára
fagyott szerzetes árnya:
télvízi napfény.

旅病んで夢は枯野をかけ廻る
tabi ni jande jume va karen o kakemeguru

Utas: betegem.
Cserepes mezők fölött
álmok bolyongnak.

*Villányi G. András
előszava és fordításai*

Villányi G. András

Taó

Tisztelet a Lao-Tse Mesternek

Látásom az ég
bensőm a föld sötétje –
mindjobban összeérnek –
dacára – vagy épp ezért?
Álomként szertefújnak:
szemem elsimul az égen
földbe tér szívverésem.

Úton

Tisztelet a jelenségeknek

Vagyunk az égbolt
föld legbelül –
egybenyúlunk a végtelennel –
dacára - vagy épp ezért?
Olvadunk, ősötvözetként:
éggé lesz szemünk kékje
szívüinktől tovább lüktet a föld.

住宅顕信 Szumitaku Kensin (1961-1987)

Szabadhaikui a víztükörről

笑顔うかべたお湯が流れる

egao ukabeta o-yu ga nagareru

Folyik a forró víz, mosolygó arc úszik rajta

水溜りにうずくまり父と子の顔である

mizutamari ni uzukumari chichi to ko no kao de aru

Vízgyűjtőnél guggolunk, így néz ki egy apa meg a fia

洗面器の中のゆがんだ顔すくいあげる

semmenki no naka no yuganda kao sukuiageru

Kimerem a lavóból torz arcomat

水滴のひとつひとつが笑っている顔だ

suitekí no hitotsu hitotsu ga waratte iru kao da

Minden vízcsepp ajkán mosoly

Terebess Gábor fordításai

Hatodik alkalommal írta ki műhelyünk (ezúttal) **víztükör** témában haiku-, haibun- és haiga-szerző pályázatát. Nem is igazán pályázat ez (meghirdetése szerint se), hisz díjak voltaképp nincsenek. A „Jutalom” a közlés: 99 beküldő munkáiból teszünk közzé sikeres, szép alkotásokat. Ennyi bennünket megtisztelő versmester szerepel e válogatásban több mint kétszáz közül. Nem versenyeredményt hirdetünk tehát, midőn kiemeljük mégis tízüket, akik szerintünk most leginkább eltalálták e japán versforma magyar háromsorosát, a megadott témát fogalmazva (fordítva vagy fotózva) meg finoman, művészi erővel. Kiemeltek: **Ásványi Tibor, Csata Ernő, Kertai István, Kerti Károly György, Mórítz Mátyás, Nerhaft Antalné, Tárczyné Pusztai Beatrix, Terebess Gábor, Vihar Judit és Zentai Eta.**

Mindenkinek köszönjük küldését, s reméljük, újra találkozunk majd műveikkel.

Lapszámaink rendre miniinformációval szolgálnak a benne közlő alkotókról (128–129. oldal). Ezúttal, igen, ennyi oldalra rúg a lajstrom, amelyben a szerzők olykor álnévükön szerepelnek, máskor kéri, tekintsünk el adataik nyilvánosságra hozatalától. Természetesen valamennyiük kérését tiszteletben tartjuk.

Antalffy Yvette-Hildegard

csobbanás köre
elenyész a partig...
...homokot fodroz

a Nap korongja
apró érmékké törik,
milliószámra

Ásványi Tibor

pohár peremén
víztükör domborodik
pengét is elbír

víz tükrén a Nap
kegyelmesen hagyja, hogy
belepillantsak

víz tükrén a Hold
ismerem, mint kedvesem
arcát: fehér folt

erős a sodrás
e zajló jég víztükröt
nem láthat soha

víztükör csendje
egyetlen szárcsa tör meg
s lélegzik veled

víz tükre némán
tanulja vadludaknak
vágyteli röptét

Balázs Csilla Kinga**Modern népmese**

Nádszálakba zárt
tündérek lázadása:
lángoló tavak.

Bártfai Attila Márk

Fonák táj egén
madár s halraj clikkan el;
szemünk látomás.

Képtelen formák;
felületi feszültség
álmodja őket.

Berecz Ágnes Gabriella

csak a felszínen
villogni nem a jövő
mértékegysége

ég s víz násztánca:
egymásba síró pára
érintés nélkül

fűzgyökér-foncsor
vibráló kéreg-szemek
tanúbizonyosság

Bíbor István

Megpihent a szél.
Hallod, ahogy elmerül
a sok napszilánk?

Bessenyei Judit

tócsában nézem
arcomat, őszi levél
úszik a képre

csillagfény cseppen
az álmos víztükörre
takarója csend

hullámok közé
zápor dob ezer gyűrűt
nászuk körforgás

Bodó Márta

zizeg a felszín
a csend alatta lapul
moccanatlanul

kihúzott vászon
az égbolt s a fák hegye
rajzolja tele

Bogár Ádám Tamás

híd
μ!q
folyón át

~~~~

tóba fagyott szélben hullámszik a Hold

~~~~

tovaszállt darvak emléke tócsa egén

~~~~

emlékek homokvárat tenger olvaszt
önmagába

Boldi Rebeka

Tükörszilánkok
Nedves tajtékzásában
Halálom várom.

Kéklő szemfedőm
Világnak nedves tükör:
Arcomon arcok.

Botos FerencKíméleti vízfelület

igen, ez egy arkhimédészi pont, erdő, tó,
patak ölelkezése egymással,
igazi „feketeistváni” kisvilág, elhagyott
őrház jelzi a kíméleti vízfelület
határát, egy öreg horgász a torkolatnál
ül, előtte molnárkák rajzolnak
múló arabeszkeket a vízre, a feje felett
fehér gém húz el, cikázó szitakötők
meg-megmártózva hútik magukat,
napozó teknős páncéljára karcol
rovátkát a lassuló idő, felállva újra látom
a gém tündéri siklását:
üvegtörmeléken, foszló halkupacon
lépek át, visszanézve

molnárkák között
táncoló vízre szikrát
csókol a nap

szálló fehér gém
tündér a kíméleti
vízfelületen

kiszáradt patak
partján foszló halkupac
egyik sem mozdul

Bozsoky Erika

Víz színe rezdül,
holdtányér darabjai
tó fenekén.

Böjthe Pál

Majd

Világűr tükre
kellene legyen a kék
vízköpenyes Föld.

Pusztulás

Szökőár után
Hold vize tükröződik
meredt szemeken.

Összetartozás

Ha látomásod
van víztükörben, tudd, hogy
nem vagy egyedül.

Felületi feszültség

Bogár oson tó
tükrén, mélyülő lépte
olvad víz tüzén.

Börzsönyi Erika

Szemem víztükör,
szempillák sorfala áll
néma őrségben.

Víztükröt borzol
régvolt sirályok röpte:
emlékvirágzás.

Bősze Éva

Sebeket ejtve
koppan, víz tükrét törve
záporozó eső.

Víz tükre harcban,
apró kis fodrok vívnak
esővel csatát.

Cziglényi Boglárka

Izapos meleg

Halak háta ír
erezetet a vízre.
Lüktet, elsimul.

Tiszavirágzás

Lehullott szárnyak.
Erekkel szőtt fátylában
vonul a folyó.

Cseh Katalin

Sima víztükör,
ring rajta két holt levél:
súlytalan magány...

Csönd fészülködik,
tükre egy távoli tó:
csillag-ítató.

Cserhádi Márta

Áruló tükre
a víznek megmutatta
sátáni lényed.

Csata Ernő**Bánat**

Boldogtalan a
lét. Magzatvíz tükre
régóta összetört.

Bombasiker

Nehésvíz-tükör
alatt, sok villanásnyi
atom széthasadt.

Éjjel

Hold palástja hullt
a tóra, víztükre nagy
szentjánosbogár.

Tél

Csillanó tóra
szállt le a szomjas veréb.
Fagyott víztükör.

Csorba Piroška

Víztükörbe hulló
cseresznyevirág, kettőt
öl: tükröt s magát.

Fölfelé láthatsz
úgy is, hogy tekinteted
víztükrön pihen.

Debreczeny György**(tükröződsz)**

vízben tükröződsz
magadat mégsem látod
ma sötét a víz

Dittrich Panka**Én**

Állok a parton
tükörképem keresem.
Van, ám elmerül.

Dudás Sándor

Folyón vadkacsák.
Rohan előttem a víz,
felém a halál.

Enyedi Gina

Arcmásom dereng
tovalibbenő emlék
zavaros folyam

Erdélyi Z. János**Hajnal**

Jeges víztükrön
minden kis csillagot
kioltott a Nap.

Fazekas Major Gizella

Fűben gyalogút,
mint víztükör ragyog a
szentjánosbogár.

Füzesi István

Csak a víztükör,
az ne törjön el! Vihar
ne vágtaessen át

fölötte, feldúlva
finom kis hullámaid,
nyugtató csöndjét

zabolázatlan
fortissimóba emelve,
hang-őrületté,

rémisztő zúgás
ne dermessze szívemet,
a csapkodó víz

ne üsse arcom,
hogy visszariadjak a
tenger hajnali

köszöntésének
megszokott örömétől –
ne történjen meg

mindez. Hadd lássam
úgy a víz tükrét, épen,
ahogy szeretem.

Mert benne nemcsak
múltam s jelenem látom –
tán a jövőt is.

Felber Zsolt**Arcom**

Csobbanó kavics
Reszkető fodrot kerget,
Arcom hullámsír.

Elsodort falu

Gyöngyfényes arcú
Áradat némán könnyez
Elsodort falut.

Gál Csaba Sándor**Egyesülés**

Vízbe zuhanó
halott sas, örökre egy
tükörképével.

Víztükör által homályosan

Lehajtott fejjel
homályosan, tócsákban
látsz égi jelet.

Előjel

Ideges sirály
szárnya óceánt borzol.
Jön a cunami.

Hajdu Zoltán

fagyba zárt idő
jéggé dermedt víztükör
kikeletre vár

Hétvári Andrea

Víztükörtengely

sötét pamacsok
varjú-foltok tarkítják
a csendes vizet

hidegbe fordul
kikristályosítva sem
felejtetem el

szabályos pelyhek
önmagukba fordulva
víztükörtengely

Habos László

Isten sóhaja
fodrozza tó víztükrét,
s felkötött saru.

Hosszú úttól kimerülten, nehezen lépkedett a tóparti kavicsokon. Saruja elszakadt és levált sajgó lábáról. Mohón nyelte a vizet, miközben az izzó napkorong sugara tarkóját égette.

Felemelte fejét, s tekintete a messzeségbe révedt. Maga sem tudta pontosan, mióta van úton. Oly régen hallotta azt a különös hangot, melynek engedelmeskedve vándorbotot vett kezébe. Kietlen utakon járt, hol hegyek ormai és völgyek kopár sziklái koptatták saruját. Volt, hogy ázott, fázott. Máskor éhezve, szomjúhozva ment, amerre vitte lába. Egyszer már hátat fordított, s nagy lendülettel indult volna, de lába nem engedelmeskedett, s teste az útnak könnyű porába zuhant.

Nem enyhült a Nap ereje. Lehajtott fejjel, szóltanul nézte arcát a tó víztükrén. A túlpartról zeneszó hallatszott, s vidám mulatságnak csábító moraja. Önkéntelenül botját kereste maga

mellett, de nem lelte. Hű társát elhajtotta, amikor... , de hirtelen erős szél simította Napnak melegétől felhevült arcát, s elrévedt tekintetének tükröképét elnyelte a fodrozódó víz.

Gyors mozdulattal kötötte fel kopott saruját. Hátat fordított a csábító vidamságnak. Feltekintett az előtte magasló szent hegy tetejére, mely az izzó Nap tüzeiben lángolt, s öles léptekkel útnak indult...

Horváth Ödön

Madáritató
csepp vizének tükrében
a tavaszi ég.

Pocsolya piszkos
víztükrét tisztogatja
a fodrozó szél.

Fénylő víztükrön,
a liliumok között
sikló pókokcsák.

Lángol a folyó
a napszálla utolsó
sugaraitól.

Huszár Károly-Norbert

Barátság

Szürke tengerben
kártyázom a Kaszással...
Megváltó víztükör!

Özönvíz

Templom tornya az
mely ígét hirdet folyton
víztükör alatt.

Jahoda Sándor**Megtört varázs**

Éj szele tört
a tótükörre. S az arcom
darabokra hullt.

Ugyanabba?

Ugyanabba a
folyóba nem léphetek
kétszer. Mert piszkos.

Kabai Csaba**Mise en abyme**

Víztükörben arc,
archan szem, tükrében víz,
abban arc, s így tov.

Kalicz László (Ganryu)

Kis tavam tükrén
aranyhalak táncolják
esti nászukat.

Fagyott tó tükrén
a Hold gyönyörű fénye
sárga pont csupán.

Kállay Kotász Zoltán**(Vonzás)**

Érzed a sóvár
Víz-test miként húz
Minden elkészült cseppet?

(Tő a járdán)

Kócos kis veréb
Viszi fel tollpihéjén
Egyetlen cseppjét.

(Várakozás)

Partok túlvilága
Feszíti – s lágyan
Kő-csobbanásra vár.

Kántor Krisztián

Fáradt víztükrön
Csillagok fénye folyik
Halak álmába

Káplán Géza

Hajnali pára:
hályog a víz színén. Vak
tengerszem pislog.

Ezüstpikkelyek
tánca, tagoló idő.
Vadmadár villan.

Beteltél. Nincs út.
Karod az őselemet
sérti. Gyűrt habok.

Kenyeres Tibor

arcom a tavon,
ráncait hullám vagy kor
alakítja-e?

Kertai István

Éjjeli magány

Víztükör szélén
a Hold néma sikolya
hullámszik, és Én.

Elmulás

Szeme már halott.
Matt talajvíztükör, mely
volt, majd megfagyott.

Betépve

Véna, tű. Körben.
Magán röhög az ördög
a víztükörben.

Ciánmérgezés

Poshadt tó, halott,
a víztükre összetört.
Hogy élne hal ott?

Kindl György

Óvatos macska
Lábát nyújtja a vízbe
Önmaga felé

Kerti Károly György

kis erdei tó
víztükre falevelek
lágy szemfödele

a víztükörben
kifeszített hullámok
rugója csillog

víztükör rebben
tétován mozdul kezéd
a tört kép után

némely víztükröt
feltekerve elvinnék
mint egy szőnyeget

szürke víztükör
már robbanásig feszült
még nem fúj a szél

kis buborékok
törnek át a víztükörön
üzen a forrás

Kiss-Péterffy Márta

uszony hasítja
a víztükröt, szilánkok
csapnak az égig

izzó nádasban
forró mocsárszag remeg
kocsonyás a nap

őrült bolyong az
éjben, röhögve tátja
jégszáját a lék

Kirilla Teréz

Télvíz (formabontó haibun)

Mottó:

*„Hasonló a mennyek országa a szántó-
földben elrejtett kincshez, amelyet az em-
ber, miután megtalált, elrejt, örömeiben
elmege, eladja mindenét, amije van, és
megveszi azt a szántóföldet.” (Mt 13,44)*

Ha egyedül vagy, könnyen átadod
magad a világ több ezer éves anyagá-
nak: zajoknak, színeknek, fénynek és
árnyéknak.

Ha nincs meleg vized, nincs pénzed
gyógyszerre, ha nem tudsz úgy meginni
egy pohár tejet, hogy ne lenne lelki-
fürdésod érte, félve, hogy a gyerek elől
ittad meg, és holnap nem lesz miből
venned neki, ha a szobád mennyezete
szilveszter előtt beomlik, és örülsz, hogy
legalább nem a fejedre esett, és közelebb
húzod az ágyat a kályhához azon a téli
éjszakán – egyszóval, ha szegény vagy,
akkor a fájdalom és a szenvedés leple
alatt, akarva-akaratlan, a magány örök
történetét is tovább szövöd. Megtoldod
a saját véges történeteddel. Persze lehet,
hogy te úgy gondolod, csak a szegénység-
ged okait próbálsz megfejteni, átlátha-
tóvá tenni – legalább a magad számá-
ra – a kegyetlenséget, amivel körülvesz
a világ. Bárki magányossá válhat, de ha
szegény vagy, az elmagányosodás szük-
ségszerű.

Így aztán, ha egy téli napon kisüt
a nap, és a járdán az olvadó hó tócsáit
kerülgeted és bámulod, persze egyedül,
könnyen átadod magad, talán mindenki
másnál inkább, a világ több ezer éves
anyagának, a szikrázó fénynek és a hi-
deg, sötét árnyéknak. Szinte megrésze-
gülve ünnepled a fény áttörését, egyfajta
revelációt élsz át. Pár utcával arrébb már
teljesen elnémulsz, és úgy érzed, a jelent
az örökléttől elválasztó vékony hártya

nem a képzeletedben, hanem szinte
a halántékodon lüktet, mondhatni va-
lóságosan. A fejedben nincs más, csak
néhány kóbor verssor.

Vitorlás árnya
a folyón. Angyalszárnyak
a holtponthoz fölött.

Közel hajolok.
Vízarcra az égre néz.
Szállj föl, hópihe!

Ezernyi szilánk
a víz. Széttört a fény.
Csak én vagyok egy?

Lyukas a cipőm.
Plázafal tükrösképe
mossa a talpam.

Kiszely Réka

Égből visszatér
rég elvesztett önmaga.
Hulló esőcsepp.

Kocsondiné Eisenkorn Györgyi

Bíbor alkonyat
merül a tó vizébe –
vérző víztükör.

Kósa Emese

fodrozó vízben
béka virraszt haldokló
napsugarakban

Komor Zoltán

Kavicsok egy versben

Költő sétál a lap szélén, és kavicsokat dobál saját versébe. A körfodrokon lebegő betűk közt eltűnő köveket nyitott szájú kincses ládika várja a fenéken.

A költő arról álmodozik, hogy

érkezik majd egy
bűvár s feltérképezi
a versmélységet:

szinte látja maga előtt, ahogy izgatottan hozza a felszínre a súlyos ládikát, amely addigra teli lesz már a szürkénél is szürkébb kavicsokkal.

semmitmondók de
a legszebb körfodrokat
ezek kavarják

Kovács Gábor

Árnyak a vízen,
tigrisek, leopárdok
a tenyeren.

Kozák Vilma (szusi)

Víztükör rebben,
száz szitakötő násza
fénylik a csendben.

Láng Eszter

folyóba nézel
tükre temeti arcod
széthull az idő

Lőrinczy Barbara Eszter

Kavics ha csobban,
jajszava távol hallik
a víztükörnek.

Mészáros Mária

víztükörre hull
elhalkuló madárdal,
esteledik már.

Mihály Emőke

Kiapadt kút fölé hajolt, nem látta meg benne magát. Megcsillant viszont, ami hiányzott. Mozdulatlan fodrozódás. Felhőbogár, pincemadár, horpadt szárnycsapások. Halak akadtak fönn a villanydróton, dér lepté be a tengerek édes mélyét. Kő pattant fel, kő pattant le, végtelenszer.

amikor mélyen
a fent és túl magasan
a lent – tükör víz

Molnár Szilvia (Georgina)

Szőnyeg

kék víz tetején
túl népes moszat-család:
halsötétítés.

Móritz Mátyás

A jéggé fagyott

A jéggé fagyott
vítükör előtt nézem
magam mereven;

a hátam mögül
egy angyal, hibátlanul
szólít nevemen.

Hullámozó folyó

Hullámozó folyó:
a leghűbb tükör. Benne
torz csonkaságom;

benne láttam meg
legelőször. Azóta
is mindig látom.

A vizek elől

A vizek elől
elfordítom fejem, mert
riadva látom,

hogyan ront felém,
mindent összetörve és
zúzva halálom.

Nagy István Paphnutius

Káprázat

Víztükrön táncol
életre kelt árnya egy
kiszáradt fűznek.

Körforgás

Hajnalban pára
születik víztükröből,
nappalra meghal.

D. Nagy Nóra

Örvény örvényt hív-
zuhatagjaid hangját
elnyeli a szem.

Tükör által még
homályosan néz vissza
rám egy tág halszem.

Nagy Zoárd

Őszi záporok
körkörös ráncait a
tél simítja el.

Nappal a ludak,
éjszaka a csillagok
pihennek rajtam.

Halpénz veretű
foncsoron táncol a fény,
ikrázik a nap.

Nagy-Eged Boldizsár

Hulló hópelyhek
Víztükröben olvadnak
Némán magukba

Olvadó ágnek
Első cseppje engesztel
Fagyott víztükröt

Jégcseppek hullnak
Tükörvízre. Megannyi
Hárfapendülés

Németi Anett

Halk lombú fákat
érint az éjjeli Hold,
víz tükrén csillog.

Nyírfalvi Károly

[A víz tükre]

Figyeld a vihart,
a víztükör ráncait.
Figyeld az esőt.

Peredy Márta

Szörfös

Lovat ad alá
a tarajos tenger, vagy
tükröt tart neki?

Verrasztó Tibor

Körre tárgult pont.
Egyel több kavics hallgat
már a tó mélyén.

Porkoláb Eszter

Téli víztükrön
Ködben ázó, szürke csend
Jégtáblákra vár

Petz György

síró egekből
összefolyt hajnalonta
víztükör jege

nincsen víztükör
pára van és sírás van
csak átmenetek

halott fölött is
víztükör nyugszik – vakon
nyugszik fölötte

Sánta Hajnalka

Víztükör

Molnárka futkos –
bárcsak hallhatnám lába
rezdüléseit.

Víztükör

Hajó fodrában
vígán hintáznak hattyúk
tükröképei.

Találkozás

Egy sirály csőre
a végeláthatatlan
víztükörhöz ér.

A Turóczi Mózes Gimnázium (Kézdivásárhely, Székelyföld, Románia), V/A. osztályos tanulói, akik 11 évesek.
Felkészítő: Salamon Ferenc, magyar szakos tanár.

Órá süt a Hold,
világítja csendesen,
ím a víztükör!

Maľó Anett

Ha nem zavarom,
a víz tükrén összeáll:
kisimult arcom.

Sipos Boglárka

Árnyékod látom:
szürkés-kék alkony vizén,
ez tükörképed!

Hölczer Tímea

A víztükörben
áll tündöklő napsugár:
fényes táncot jár!

Orbán Tímea

Nyújtózik a tó,
víztükre már befagyott.
Korcsolyázni jó!

Babos Abigél

Víztükrön a nap,
mélázva nyújtózkodik:
boldogság van ott!

Jánosi Zsolt

Halk lombú fákat
érint az éjjeli Hold,
víztükrén csillog.

Izsák Hortenzia

Napfény a vízen.
Hallgatok. A nád zizzen:
épp nekem üzen.

Takács Áron

Suhai Pál

Emlékezés

Mintha egy szirmot
a folyó visszafelé
sodorna mindig.

Évszakok

Nyár ebben is, a
jégzajlásban: a folyó
összetört tükre.

Szabó Aida

Ludak szárnyai
kék víz tükrét súrolják,
neszét mély nyeli.

Víz tükrén csillan
pisztrángok fehér hasa:
suhanó holdfény.

Víztükör lehel
friss zúzmaillatot
fák zord kontyára.

Szemere Brigitta

Tükör-képek

élő víztükör
felszínén ringatózó
halott falevél

madárszárny rebben
felborzolt víztükörben
összetört egész

Szegedi Csilla**Felületi feszültség**

Szitakötő fut
a vízen. Ahogy nézem,
súlytalan leszek.

Szilva Imre

Felhő, lomb, kard, én
lassan egybeolvad az
éj víztükrében.

Tárczyné Pusztai Beatrix**Víz, tükör**

Víz, könny, csepp, tükör
Tükör, kristály, szilánk, víz.
Víztükör, víz, víz...

Tükör, víztükör,
Könnyszilánk, kristálycsepp, víz.
Víztükör, víz, víz...

Könnycsepp, kristályvíz,
Tükörszilánk, tükörvíz,
Víztükör, víz, víz...

Tárnok Marica

Arcod víztükör
szél se rezdül álmodod
örvényeidet

Tatai Kata**könyörgés**

rejtsd el a mélyben
halaim türkiz álmát,
lékvágók járnak

megérkezés

magába hívja,
hó hull tő tükörére,
vagy szilvavirág.

Valyon László

Megborzong a víz
a nádas sug valamit
lélekharang szól

Vancsó Papp Judit**Halál**

Víz sima tükrén
tovaring a holdvilág.
Lassú, csendes út.

Mint robbanás a
csobbanás, nehéz kő ha
zúgva tőba hull.

Ezer darabra
zúzva fehér Hold ragyog,
hullám szertefut.

Elsimul a víz,
de lenn, kötélén a kő
iszapsírba húz.

Vasi Ferenc Zoltán

Gyónási víztükör

(az Egyedül alkotócsoport tagjainak)

Szentelt homlokom
templomkapu-szélben. Bűn:
tört víztükör-könny.

Sok a bűn. Magány, –
vízbe merülve. Tükre
a ringató szél.

Vihar hanyatlik.
Víz tükröz. Felhő vonul.
Táltosparázs: Hit.

Est ágyaz alá.
Bennem az élet: jégzajl'.
Víz: nyolc tükröt áll.

Zentai Eta

Fölé hajolok
Mélyen, széttöri tükrét
Szárnyatlan testem.

Mélységnek arca
Magasság tükre, múltó
Idő halk sodra.

Ne légy kishitű
Apró tócsák tükrében
Is benne az ég

Nap szerelmese
Páraként sietsz hozzá
Gyönyörű kényszer

Vermuth Attila

Bolyongva

Fakó víztükör.
Köd fojtotta derengés.
Elveszett a hold.

Vihar Judit

Sötét víztükör
válasz csak a mélyben van –
magamat látom

Rezgő víztükör
zokogás rázza folyvást –
könnyekkel teli

Néma víztükör
ki tudja, mit rejteget,
csak engem mutat

Fagyott víztükör
jeges szíve nem enyhül
páncél szorítja

Sima víztükör
tükrösima víz alatt –
oly alattomos

Lilás víztükör
lidércfények villódnak –
rettenet az úr

Lápos víztükör
ingoványon lépkedünk
elnyel a mocsár

Szegény víztükör
örök bánat ül rajtad
gyógyítsd magad már!

Németh Péter Mikola
„Haiku-füzér”

Lélek-veríték: –
a vihar után megtért
nyarak csöndjében.

Homlokán ráncok.
Kitinváz-nyugalommal
lűktet elmúlása.

Feje fölötti
tövis-glorióra – tél:
vérzik, világlik.

Bűnbánatában
halotti leplét mossa
csurom fehérre.

Fényben-homályban
purgatóriumának
tisztítótüze ég.

Veronikonja
tengerszem mosolyában
odaát vagyok.

Vác, 2013, böjtelő hava

含羞草

Wang Fu

mimóza

Wang Fu azt mondta:

Két mesterem volt a festészet művészetében.
 Az egyik pontosan azt festette le, amit látott;
 a másik meg azt látta meg, amit a természet *később* hozott létre.
 Mindenki az ő nagyságukat csodálta,
 engem irigyeltek, hogy tanítványukká fogadtak.
 Szerintem mind a két mester hazudott.
 Én magamat festem bármibe, amit látok.
 Nem akarom magam álcázni, nem akarok elmenekülni.
 Nincs mi elől.
 Folyton a halált festem.

Wang Fu így fejezte be, de szerintem az életet akarta mondani.

Wang Fu, hiába sietsz – mondtam neki.
 Amiért rohansz, folyvást előttem van,
 talán egy mérföldre, talán egy lépésre,
 de mindig előttem. Sosem éred el.
 Amit elérsz, az csupán ecseted, a kifeszített
 selyem, ami mögött ott a teljes valóság;
 de mire eléred – nem lesz több, mint egy festmény.
 Miért is futsz? Hol vagy te?

Wang Furól annyi mindent megtudtam,
 el is határoztam, megosztom vele.

Nem hallgatott meg.
 Kinevetett.
 Megvert.

Nem is emlékszem, melyiket tette, de az bizonyos,
 a tudásom nem is róla szól, talán csak magamról,
 és azokról, akik mindenfélét híresztelnek felőle.

Wang Fu, olyan jó volt veled, mikor találkozunk újra?
Soha.

De szeretném.

Képtelenség. Az a találkozó már nem te leszel,
és akivel találkozni vélsz, már nem Wang Fu.

De azért emlékezhetünk majd?

Azt igen. Legjobb beszélgetéseink végül is mind azok.

Wang Fu, ne légy oly nagyra, figyelnek.

Ne az égre nézz, nem a Magasságos, nem az Örökkék,
még csak nem is alattad, amiből éjjel

meglátsz olykor álmaidban, hogy mi lesz veled.

A benned létező figyel, miközben másra gondolsz,

miközben leköt munkád, s nem érsz rá semmire –

akkor is figyelnek, mert csupa figyelem vagy:

benned az anyag létezése a legfőbb figyelem.

Töltsd ki önmagad, magára néz a világegyetem.

Wang Fu vagyok – és nem marad semmi, ha egyszer sem éltem,
de ha csak egyszer is – valami örökké megmarad.

Állandóan ez a panta rhei téma. Félő, hogy már

beleragadsz ebbe – szólt ekkor valaki. Máskor mást mondott.

Folyvást mondanak valamit, mert azt hiszik, verbalizált
tudatuk lenne a szó, bár erről is vitáznak.

A küzdés mindenek atyja, a mozgás ellentéteken át,

ahogy a moccanatlanság is világlényeg – inkább fogom

ecsetem, és állóképet festek magamról pontosat,

ahogyan gyors kezem a selyem előtt csúszik.

Wang Fu – hát kell neked a folyamatos önmeghatározás?

Ha nem bízom magamban, akkor kell, mert kihasítom magam

a világból, úgy kapaszkodom belé, mintha eltaszítanám;

és mire sikerül ez, megérkezik a büntudat, mert elkülönültem,

és igyekeznék vissza, ezzel meg mintha eltaszítana.

Akkor minek mindez? Nem lenne egyszerűbb ezek nélkül?

Lehetséges, ha nem merülnek föl bennem kérdések, ha ott

és úgy vagyok, mint a keresztények szerint ősük a Paradicsomban.

De én kertemben nézek föl a Holdra, és tudom nevemet,

és annyi mindennek szeretném tudni nevét és miértjét,

hogy ennek folytán állandóan meg kell határoznom magamat.

Egy ideje úgy gondolom – így mutatkozom be mindannak, mit befogadok.

Wang Fu – szóltam neki –,
 először látlak és örülök neked.
Hisz tegnap is láttál és azelőtt is, napra nap.
 Wang Fu, először látlak, és úgy örülök, akár
 a kisgyermek vagy az őrült, akinek csupán
 a pillanat létezik. Hát nem erre tanítottál?
Élj a pillanatban, éld meg, de ne felejtsd,
mert az összes eddigi annak része.
 Ezek szerint nem lehet önfeledten örülni.

Wang Fu, mi volt veled a felnőttkor előtt?
Jobbára elfeledtem. Ami eszembe jut, az egykori
felnőttek nekem mesélte történetek a gyerekkorról.
Még születésem sem tudom, elhiszem csupán;
ami később jött, más arányokban szállta meg
szívem, mint ahogy ildomos lett volna. Ezért eredeti
voltam kamasznak, mértéktelen és szeretetét.
Zavarba ejtő időszak, semmiképp se halott.
Sokat foglalkoztam a halállal, az őszinteséghez kellett.
Most már az élettel foglalkoznék, de nem értek hozzá.
Emlékezni szeretnék, de jobbára mások meséi igazak.

Surján László

Az eltévedt királyfi meg az okos leány

Egyszer volt, hol nem volt, régen, nagyon régen volt, hogy egy királyfi elmaradt a társaitól egy vadászaton. Ne széptsük a dolgot, bizony eltévedt, s már vagy három napja bolyongott az erdőben. Egy lelket sem talált sehol. Az ennivalója régen elfogyott, kis vadkörtét rágicsált, más ehetőt nem talált. Éhes volt, szomjas volt, ráadásul már majdnem este volt, amikor nagyon messze kicsiny világosságot látott. Kik lakhatnak itt a rengetegben? Jó emberek? Rablók? Netán valami boszorkány, ahogy a mesékben szokott lenni? Egy életem, egy halálom, én bizony odamegyek. Elindult hát a pislákoló fény felé, s közben azon törte a fejét, megmondja-e, hogy ő a királyfi. Hátha gonoszok, elfognak, s ki sem eresztenek, amíg válságdíjat nem kapnak. Akár meg is ölhetnek! De eltitkoljam-e, ki vagyok? Méltó dolog lapulni, mint egy nyúl? Lehet-e gyáva királyfiból jó király? Ekként tanakodott magában, közben közelebb került a házhoz, amelynek már az ablakát is látta, amikor a sötétben megbotlott, elvágódott, a fejét is beverte, eszméletét is elvesztette.

Másnap talált rá a szegény favágó, aki a házban lakott. A lányával nagy nehezen becipelték, ágyba fektették, a fejét vizes ruhával borogatták, a szomját édes tejjel oltogatták. Nagy sokára felébredt, s kérdezte: hol van? Csöndre intette a favágó lánya, kevés kását adott neki, s nagy csupor tejet. Erőre kapott a királyfi, megköszönte az ápolást, s tudakolta, merre van a

király városa. Kiderült, nincs is mesze. A favágó a király erdejére ügyelt, a palotába ő vitte a tűzifát. A királyfit még soha nem látta. Megkérdezte hát:

– Mi dolgod van ott a király várában?

– Mikor mi. Amivel a király megbíz. De indulnom kell, még azt hiszik, megszőktem a szolgálatból.

– Nem addig van az, előbb tisztelességgel megebédelünk.

Azzal a szegény favágó levágta az egyetlen kakasát, a lánya meg elkészítette. Tény, ami tény, ilyen finom kaspörköltet nem evett még a királyfi. A szeme folyton megakadt a favágó lányán, mert az olyan szép volt, hogy párját nem lehetett találni az egész királyságban. Elindult végre, estére már otthon volt, apja öröme, hiszen már nem tudták mire vélni, merre tűnt el a vadászaton.

A királyfi hívta a szolgáját, és egy sült kakast meg egy kis hordó bort küldött a favágónak, s tizenkét aranyat melléje, a vendéglátásért. Lelkére kötötte a szolgának, hogy siessen, de azt meg ne mondja, hogy a királyfi küldte, csak annyit, hogy a palotából küldi a Mátyás diák.

Szaladt a szolga, de akármilyen gyorsan szaladt, megéhezett közben. Megette hát a fél kakast, megitta a fél hordócska bort, el is aludt tőle. Amikor megébredt, gondolta, elég lesz a favágónak hat arany is, a maradék hatot áttette a másik zsebébe. Azzal megkereste a favágót, átadta az ajándékot.

Csodálkozott a favágó lánya, miért fél kakast küldtek a palotából? Azt sem értette, hogy miért kong a hordó. A hat aranyból végképp elgondolkodott. De nem gyanúsította meg a szolgát, csak azt kérte, hogy köszönje meg az ajándékot, amit ők meg nem érdemeltek, és adja át Mátyás diáknak az ő üzenetét. Ez pedig így szólt:

*Annak, aki reggel dalol,
A fele elveszett valahol.*

Mondja a szolga, rendben van, elmondom. De a lánynak volt még üzenete:

*Lent van tele,
Fent nincs leve,
Hiányzik az egyik fele.*

Visszamondja a szolga, mutatja, hogy megjegyezte. De a lány még egy utolsó üzenetet is rábízott:

*Tizenkét hónap egy évben,
Hat lett belőle énnékem.*

Szalad a szolga, jelenti a királyfinak, hogy minden rendben, átadta az ajándékot. – Azután mit szóltak? – Köszönték szépen, mondták, hogy meg nem érdemelték, s az ajándékért cserébe három kis mondókát küldtek:

*Annak, aki reggel dalol,
A fele elveszett valahol.*

Mondja a többi is, s a királyfi elkacagja magát. – Nahát, deresre húzatlak, te gézengúz. Hiszen a lány azt üzent, hogy megetted a fél kakast, megittad a fél hordót, de még hat aranyat is elloptál. Így volt-e?

– Így bizony, felséges király úrfi. Éhes voltam, nagy volt a kísértés. Kegyelmess árva fejemnek!

– Na, mivel megvallottad bűnöd, nem verem ki belőled a fél kakast, sőt még a hat aranyat is megtarthatod. Nagy örömet szerezteél ugyanis, mert megtudtam, a favágó lánya nemcsak szép, hanem okos is.

Azzal ment is a királyhoz, jelteni akarta, hogy megvan már a választottja. De nem jutott szóhoz, mert ahogy az apja meglátta, közölte vele, hogy másnap nagy bált rendeznek, meghívta a királyságból az össze eladósorban lévő hercegkisasszonyt, grófleányt, még a szomszéd királyok lányait is. Nincs más dolga, válassza ki a legszebbet, s vegye feleségül.

Azt választok, akit akarok?

Azt bizony – mosolygott rá a király.

Nem tiltakozott a királyfi, örült a bálnak. Végigtáncoltatta az összes szépséges leányzót, azután azt mondta az apjának: – Olyan szépek, képzelenség közülük választani. Feladok nekik egy találós kérdést, s aki megfejti, az lesz a feleségem.

– Jól van, fiam, hiszen király lesz, s a királyné ne csak szép legyen, hanem okos is.

Azzal a királyfi elmondja a vendégeknek a kérdéseket:

*Annak, aki reggel dalol,
A fele elveszett valahol.*

Szaladnak a királylányok, herceg- és grófkisasszonyok, próbálják megfejtetni, de nem jutnak semmire.

– Ha ez nehéz, mondok másikat – szólt a királyfi, azzal már fújta is:

*Lent van tele,
Fent nincs leve,
Hiányzik az egyik fele.*

Újra lett nagy csodálkozás, fejtörés és gondolkodás, csak megoldás nem született. Már a király is mérges lett:

– Ennyi buta leányt együtt nem láttam.
– Persze a királytól nem kérdezte meg senki, mi a megfejtés, pedig ő sem tudott volna válaszolni.

– Van még lehetőség – bátorította a királyfi a vendégeket, akik erre megnyugodtak, s lesték a harmadik kérdést.

*Tizenkét hónap egy évben,
Hat lett belőle énnékem.*

Ismét zsongani kezdett a terem. Az egyik hercegkisasszony előállt egy megfejtéssel: – Ezt az mondja, aki az év közepén halt meg. – A királyfi a fejét rázta.

– Fialatok vagyunk, korai még a halálról beszélni.

Egy másik lány azt kiabálta:

– Ez a júliusban született baba szava.

De a királyfi leintette:

– Előbb az esküvő, aztán jön a keresztelő.

Teljes volt a kudarc. A király is gondterhelten nézett, de a királyfinak volt egy ötlete:

– Édesapám, folytassuk a bált holnap is. Minden vendéget marasztaljunk itt éjszakára, van szoba a palotában elég. Közben meg hirdessük ki a találós kérdéseket, s jöhessen el a bálba az is, aki most nincs itt, de vállalkozik a megfejtésre.

Belegyezett a király, a szolgák, bejárták az egész királyságot, s a kisbírók kidobolták, mehet a palotába bálozni, aki tudja a megfejtést. Másnap egy, csak egy leány jelentkezett, persze hogy a favágó lánya. Igen ám, de élt a palotában egy ördögös szüle. Volt neki egy csúf képű, gonosz lánya. Nem sikerült férjet kapni a számára, pedig már kezdett öregecske lenni. Az ördögös szüle meglátta, hogy a favágó lánya jön a megfejtéssel.

Azonnal kitalálta, hogy akkor a királyfi szolgájának tudnia kell a megfejtést. Elővette hát a szolgát, s addig, addig babonázta, amíg a megfejtést kiszedte belőle. Közben a lánya felöltözött báli ruhába, igaz, sokat nem segített rajta. Úgy nézett ki a szép ruha a csúf lányon, mint tehénen a gatyá.

A tegnapi vendégek között egy sem akadt, aki új megfejtéssel próbálkozott volna. Mit volt mit tenni, meg kellett hallgatni az újakat. Mind a ketten jó megfejtést mondtak.

– Na, most mi lesz? – tanakodtak az emberek. A jogászok sorshúzást javasoltak. Egyedül a királyfi volt nyugodt. Meg akarta mutatni, hogy őt sem a golya hozta. Új feladványt mondott:

*Aki kakast, bort s pénzt lopja,
Az a titkot meg nem tartja.*

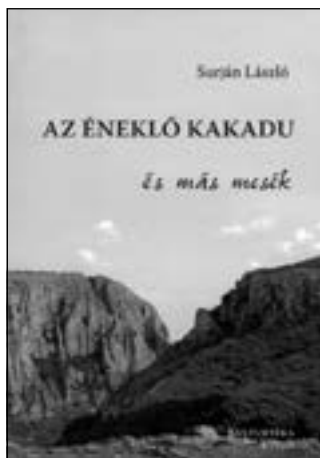
Megrémült erre a szolgál, menten bevallotta, hogy ő adta meg a megfejtést az ördögös szüle lányának.

– Na, akkor könnyű a választás, mert téged csak nem vehetlek feleségül – kacagott a királyfi, s azzal az ördögös szülét meg a lányát kiséprűzték a királyságból, a királyfi pedig táncolni kezdett a favágó lányával. Addig-addig táncoltak, amíg a pap meg nem jött, s elmondhatták a holtodiglan-holtomiglant. Még három napig tartott a lakodalom. Én is ott voltam, három csizmát elkoptattam.

A királyfiból jó király lett, a feleségéből pedig még jobb királyné. Ha ez nem így történt volna, az én mesém is tovább tartott volna.

A szerző számítógépéből – új mese

Egyetlen kapaszkodónk: a mese*

Surján László: Az éneklő kakadu és más mesék, Kulturtéka, Bp., 2012

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kislegény. Szerencsés csillagzat alatt született, Kolozsvárott, 1941-ben, mert az vehette körül, az ragyogta be estéit, a háború ellenére is, annak öröme és küzdelme, amiről az érkezését megelőző évtizedek alatt a legtöbben csak csöndesen, dacosan, nagy elszánásokkal beszéltek. S az ilyen kemény akaratok ritkán járnak együtt világra rivalló, szájaskodó handabandázásokkal. De hát a kislegényről mesélek, róla, aki a *megvalósult csodára* nyitotta rá a tekintetét; s úgy tanult beszélni, mosolyogni, örülni, hogy mindez természetes volt. Körülfogta életét egy olyan belelegezhető öröm, amelyet azért féltettek, óvtak, de mégis – egy szabadságélmény járt át mindenkit, s abból még félni, féltetni sem ugyanaz, mint rabságból.

Nem bővítem ezt a leírást, képzeljék maguk köré, gondolják át: mennyivel könnyebb egy mindent átjáró öröm és szabadság fényében tanulni az emberi érintkezés gesztusait. A legkevesebb, hogy ilyenkor válnak nagyon hihetőkké a mesék a kitartásról, az elnyert jutalmakról, s arról, hogy a remény, a bizalom nem csak illúzió a szűkös éjjelek szorongató álmaihoz. Így élt tehát az a kislegény, talán örökre beleivódott annak megtapasztalása: van miért küzdeni, van miben bízni, még akkor is, ha az, ami volt, elvész. De miért történhetett?

Próbált okos lenni, családra, rokonokra, régi könyvek és újságok sárgult lapjaira hagyatkozva kereste azt az igazságot, amelynek megismerésére állami iskolák nem nagyon ösztönözték. A kislegény nőtt, növekedett, továbbra is szerencsés csillagzat alatt: bár ez a csillagégbolt a *család képében* borult fölé. A hittől élő család és a családdal együtt élő hit, ahogy mondják az okosok, ez a kettősség predenisztálta arra, hogy élete értékessé váljon. Nagy léptekkel haladok, már ott járunk, hogy a kislegényből orvos lett. Két évtizedig a gyógyítás töltötte ki életét, ezt követően az átalakuló magyar belpolitikai élet egyik meghatározó alakjává vált. Közéleti ember tehát, politikus, de itt még visszatérek korábbi hivatására. Mert valamit ki szeretnék emelni, noha talán már megtették, nem tudom, én magam csak a politikai ellenfelektől érkező, lekezelő beszélőzésekre emlékszem – s ne haragudjon László sem rám, amiért megemlítem.

* Elhangzott 2014. február 14-én, Surján László *Az éneklő kakadu* című könyvének bemutatóján, a Litea Könyvesboltban és Kávézóban

Orvos, nevettek tehát olykor gúnyosan; ugyan, egyszerű patológus. Kórboncnok, annyi dolga volt, hogy megnevezze a halál vagy a halálos kór okát.

Ezek a *legyintős emberek* más dolgokban is érdekesek, de azt most hagyjuk, ebben viszont, engedelmmükkel, és nem is Surján Lászlót védve, mert persze hogy róla kezdtem mesélni, mondom, ezen már olyan sokszor eltűnődtem. S most alkalmam van le is írni ellenérzéseimet. Mert hát, szerintem, a patológus az orvostudomány legfontosabb láncszeme. Igen, ő már azt állapítja meg, hogy mi okozta közvetlenül a halál beálltát. Ám ezenkívül feltárja a test számos észrevétlenül maradt betegségét, kimutathatja, hogy az a szerv, amelyben az orvos bízott, nem működött megfelelően, de az sem marad titokban, ha az orvos maga vétett, hibázott. Egy test az értő orvos számára, aki annak minden elemét, működésének összetevőit a legpontosabban ismeri, nos, az orvos ott és akkor a betegség teljes lefolyását, annak történelmét maga előtt látja, s ha marad ideje, akkor még a test környezetének történelme is kirajzolódik; elég csak, triviálisan, Ötzire utalnom, aki ötezer éve élt, de szinte mindent tudunk róla. Akár mesélhetnénk is a magányos harcosról, a vadászról, aki szívós türelemmel cserkészte be az élelemnek valót, sokszor hónapokat töltött otthonától távol, de volt otthona, hiszen ruházatan kétféle varrás – a gondos női és a sietős férfi – is látható; halála előtt többen is üldözték, a háromféle fegyver okozta seb legalább három támadót feltételez, egyik sem tudta megközelíteni, ő még lassan elvérezve is gyorsabbnak, ügyesebbnek és főleg otthonosabbnak bizonyult náluk – hiszen nem fedezték fel rejtekhelyét, így hát ők voltak ott az idegenek. Tényekről beszélek, az orvostudomány állapítja meg őket, de hát közben már elkezdtem egy regény színopsziszt. Nem folytatom, talán ennyiből is érzik: milyen hatalmas tudásra tehet szert az az „egyszerű” patológus.

Akkorának talán még ő sem örült, néhány évvel később. Amikor politikusként egy pártot és egy kormányzati tárcát kellett irányítania; bírván ehhez minden szükséges ismerettel. Bírván bizony, hiszen az egykori kislegény, ahol is kezdtük, magába szívta a remény valóságát, megtapasztalhatóságát, majd befoglalta életét a család és a hit *kettős palástjába*; így és innen nézett szembe a rendszerváltó feladatokkal. Akkor, amikor – alkalmazzunk képes beszédet – ott feküdt előtte kiterítve a múlt teste, s ő nagyon pontosan látta: mi az, ami abban akkor sem működött, amikor ennek ellenkezőjét gondolták. Mi az, amittől ez a test egy szétesett, részeivel nem kommunikáló bábu; s mennyi kátyús, lomha, látszólag semmiből semmibe tartó, senkit nem érdeklő szakasza van annak az ötvenezer kilométeres úthálózatnak, amelyen a test vére közlekedik. Nos, ezért tértem ki fentebb a legyintgetőkre, hogy most úgy folytassam: igen, talán még ő sem örült oly nagyon párhuzamos tudása egymásra vetülésének. Mert nem könnyű közéleti emberként, politikusként egy olyan betegért küzdeni – persze kórtermekben is van ilyen –, aki egészen mást képzelt a maga bajáról, s hát az orvosok sem egyformák. Már tudjuk ezt.

E ponton be is rekesztem szerzőnk pályafutásának ismertetését. Ennyit felvillantani talán nem volt haszontalan ahhoz, hogy megkíséreljünk eldönteni: mi az, ami miatt Surján László a mesék világához fordult? Direkt és közvetlen kapcsolatot az előbbiektől nem vezetnék le, ezt meghagyom a már szóba hozott legyintgetőknek. Azonban valóban komolyan elgondolkodtam a dologról. Különösen annak tudatában, hogy ismerek a szerzőtől legalább öt nagyszerű

verset; ez nem pletyka, nyilvánosan is megjelentek; de nagyobb ívű közéleti beszédeiben is tetten érhető az a történelmi ív, amelynek alapján új meglátású historikus esszék születhetnének monitorán. De ő mégis a meséket választotta; jó, tudom, az unokáktól így a legegyszerűbb időt „rabolni”: le kell kötnünk őket, hogy figyeljenek ránk. Ő is ezt hozta fel „mentségül”, majd olvashatják a könyv utószavában, ám emiatt még nem ülnénk itt, együtt, kíváncsian azokra a mesékre, amelyek a családi kör gazdagítására íródtak.

Mégis keveslem ezt magyarázatként, pláne, hogy említettem irodalmi felkészültségét. Ha ebből kevesebb lenne ha hosszú ismeretségünk során nem láttam volna annyiszor azt, hogy kapaszkodásai a klasszikusokhoz nem a szónokok toposzok által mankót kereső jelei, hanem a klasszikusok nagyon pontos, bölcs értelmezése; mondom, ha nem így lenne, még élnék a gyanúperrel: őt is megfertőzte a „mesét könnyű írni” felületessége. Mert nem így van, s ő sem így gondolja – tanúskodnak erről meséinek furfangjai, amolyan egymásba hurkolódó elemei, a mindvégig tudatosan kijelölt cél. Néha talán úgy érezzük, hogy a fordulatok egyike-másika nem lépte túl az improvizáció kereteit, nem épült bele elég szervesen a mese szövedékébe, de az is lehet – ott csak néhány okosabb gyerek csöbe húzását látjuk, akik itt bizonytalanodnak el: mégsem az lesz a vége? Hogy is volt? S már őket is magával ragadja, legyőzi a mese.

Mondom, a magam válaszát arra, hogy Surján László miért írt meséket és miért készül az újabb kötetre, nem nagyon tudom. De van valami, amiből ki tudok indulni. A mesék legfontosabb tulajdonságaiból. A mese két dolgot például sohasem tehet: *nem hazudhat és nem mondhat igazat*. Ez közhely, hiszen a fantáziából táplálkozik, és az, amit csak elképzelünk, sohasem lehet igaz vagy hamis. Csupán majd válik az egyikké, úgy visz végig bennünket a sok-sok állítás a történeten, hogy végül mi magunk döntjük el: hisszük-e a végét. A mese szövése nagyban múlik a mese szövőjén; kezdhethénk a világirodalommal, de maradjunk itthon, s csak itt gondoljuk végig: milyen nagy aurája volt s van nálunk azoknak, akiknek meséi kézen fogták gyermekeinket. Kézenfekvő Benedek Elekkel kezdeni, de mi mégis menjünk korábbi időikig. Említsük a nemzet nagy mesemondóját, Jókait, aki valóban meséket írt; azt gondolom, megdöb-bentő lenne mindenki számára, s nem utolsósorban hatalmas könyvsiker, ha valaki megírná, a Lamb testvérek példája nyomán, a Jókai-mesék foglatatát. Nagy szolgálat lenne egy ilyen kötet; azonnal kiderülne, hogy az a magyar mesevilág, amely látszólag előzmények nélkül jelenik meg Benedek Elek, Móra Ferenc, majd később Illyés Gyula és Varga Domokos munkásságával, mennyire adekvát, szerves folytatása a szájhagyományokból jóval korábban az írott magyar szépművészetbe került mondák, legendák világának.

Nagy kitérő volt ez is, felvillantván valamit abból, amihez immár Surján Lászlónak is köze lett, lehet. Összefoglalom, mert nem állom meg, noha azt ígertem: nem keresek direkt kapcsolódási pontokat. De hát senki sem él több életet, egyben. Nos, mai vendégünk gyermekként megtapasztalhatta azt, hogy a sors néha valóban szolgáltat igazságot; vagy felkínálja azt, de mi döntünk: az-e, aminek látszik? Orvosként világos képet nyerhetett arról, hogy egy beteget sokszor nem az öl meg, ami ellen kezelték, és néha az is téved, aki orvosolni akarta a bajt. Közéletünk alakítása közbeni viaskodásai még inkább felerősítették benne annak akaratát: minden a hit és a család összekapaszkodásán múlik. Ez

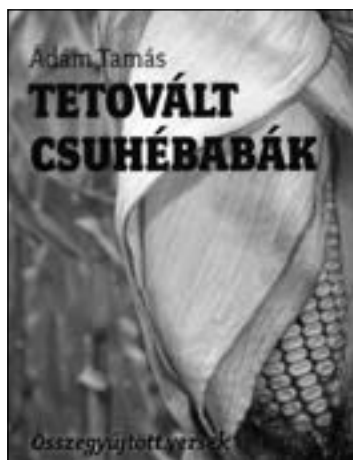
a kettő lényegében minden baj ellen felvértez, mert hát az igazi baj csak olyan, ami ezt a kettőt támadja. Mindez most, meséiben összegződik, a mesékben, amelyek, ugye, sohasem hazudhatnak és sohasem mondhatnak igazat. Csupán felerősítik igényünket az egyikre. S bár a mese, mint az eddgiekből következik, számomra nem csupán gyermekirodalom, ám – hagyományosan – mégis nekik szól; ez jelenti első élményüket arról a világról, ahová érkeztek, s arról, hogy ez a világ érti-e, akceptálja-e, elfogadja-e gazdag képzeletük és fantáziaviláguk elemeit. Ráismernek-e meséinkben arra az igazságos, szabad, reménnyel és bizalommal teli világra, amely ígérve lett nekik, vagy legalább vár arra, akarja azt, hogy ők ilyenné tegyék.

Amikor mesélni kezdünk a gyermekeknek, azt szeretnénk, hogy figyeljenek ránk. De ők már fogantatásuk pillanatától kezdve ezt teszik; *a mese*, valójában, *nem az első, hanem az utolsó lehetőségünk* a velük folytatott dialógusban. Úgy vegyék és vigyék hát ezt a könyvet. Íme, a remény.

Tamási Orosz János

Szabadságot a csuhébabáknak!

„most rugóskéssel jár az Isten”

Ádám Tamás: *Tetovált csuhébabák*, Hungarovox, Bp., 2012

Ádám Tamás a hatodik verseskönyvével jelentkezett. Nem új költeményeit szedte füzérbe, hanem kockázatosabb vállalkozásba fogott: összerakta mindazt, amit eddigi köteteiben elénk tárt (*Gyökerek lélegzése* – 1988, *Csókok a seben* – 1992, *Megmászom az éj falát* – 1996, *Rendezünk majd vérbő partikat* – 2004, *Apám pornója* – 2010). A kötetcímek cikluscímekké soványodtak, de nem váltak szerepvesztettekké, jól tagolják a szöveget, s némi kapaszkodót is nyújtanak a tájékozódáshoz.

A határok kijelölése. A könyv első ciklusa értelemszerűen a pályakezdéshez kapcsolódik. Ádám Tamás nem zseniálással, tétova kísérletekkel, hanem teljes értékű költeményekkel jelentkezett. Első kötete nem a mutáló hang kitisztítását, hanem a poétikai eszköztárának kimunkálását szolgálta, másrészt annak a világnak a *határait*, anyagi, társadalmi, emberi, lelki viszonyait térképezte fel benne, amelyben otthon akar lenni, amelyikben – a mai napig – többé-kevésbé eligazodik.

Az ötvenkilenc vers elvégzi a fiatal költő kötelező feladatait: felvillantja a szülőföld képeit, szól a család, a társak, szerelmek, barátok sorsalakító hatásá-

ról, de mind a helyszínek, mind a megidézett személyek kettős alakot kapnak. Egy reálisat, azaz e földről valót, és egy elvontabbat, a lírai szürrealizmus valóságába illeszkedőt. Az ádámí képalakítási módszer olyan pontos, hogy a világok közötti átjárás a befogadó számára egyszerűen magától értetődő lesz.

Az első kötet verseitől sem vitatom el a költői tudatosságot, de amit igazán élvezek bennük, az a fiatal ember egészséges szertelensége, a szerelmes versekben leginkább tetten érhető „minden lehet, és az ellenkezője is” alapállapot. Szinte látjuk, hogy a költő megveti lábát a kijelölt (örökölt és önkényesen elfoglalt) létben: lássuk, világ, mire megyünk egymással. Kész költő, aki elsősorban kérdéseivel fohászkodik neki a vállalt sorsnak.

Mielőtt továbblapoznánk a könyvben, néhány szóval érintenünk kell Ádám Tamás verselési technikáját, illetve néhány sajátos eszközét, amelyekkel – ha nem is teljes gazdagságukban – már az első kötetben találkozhatunk. Hangsúlyoztam, hogy érett lírával jelentkezett, s ez a versek formavilágára is érvényes. Elsősorban szótagszámlálós, jambikus lejtésű verseket tesz elénk, de minden hagyományos lüktetést felülír a sorokon átlendülő gondolatrítmus, amelynek ütemhatárai nem esnek egybe a hagyományosan kezelt sorokkal, versszakokkal. Felismerésüket megkönnyíti az az ötlet, hogy ahogyan mások – vagy az elemzők – a verslábakat szokták elválasztani, ő a gondolatrítmus elemei közé teszi ki az elválasztó jelet (/), ezáltal tudatosítja a befogadóban a sajátos szimultaneitást.

Általában nem használ központosítást, a versmondatok megalkotását-újraalkotását az olvasóra bízta, de a befogadónak adott szabadság nem korlátlan: zárójelbe tett írásjelekkel óvatosan terelgeti gondolatainkat.

Más verselési leleményeiről később szólok, de már itt, az első ciklusban csíra-formában megtalálhatók a későbbi eredmények.

Mikor a költők elindulnak. Ádám Tamás második kötetének (itt: második ciklusának) címére eleinte haragudtam. *Csókok a seben?* Br... Aztán megbékéltem vele, a felismert erotikus jelentést elfogadtam, a többértelmű utalásokat legalábbis a magam számára kibogoztam. Azt mondják, a második kötetnél dől el, költő lesz-e a versírogató ember. Bár első bemutatkozásakor Ádám nem sok kétséget hagyott efelől, a második jelentkezés minden tekintetben nagyobb súlyt adott költészetének, mint a

*madarak csőréből
kihulló pipacsok (?)*

A negyvenhárom – többnyire rövid – vers az ösztönös költői én-érzet tudatossá válásának, *művészi öntudattá alakulásának* lírai krónikája. Az öntudatra ébredés alapvető feltétele a kötődések tisztázása. Ez a versfolyam vállalja és teljesíti ezt a feladatot. A rajban induló költőtársakkal megegyező eszmények és törekvések bemutatása, illetve a közös sors és (az egyezőségeken felülemelkedetten) a szuverenitását őrző, egyediségét vállaló saját világ egymásba játszatása nem szűnő feszültséget tart fenn. Igaz ez a nemzedéki versekre, de igaz a ciklus barátokat, szerelmeket, szülőket, ismerősöket megszólító, felidézhető darabjaira is.

A költő nem ír programot, ars poeticát, de minden darabjából süt a magyar líra fő vonalához kötődő *képviselési* igény, az anyagi, szellemi, érzelmi kiszol-

gáltatottak iránti szolidaritás. Bár irtózik a szólamoktól, nemegyszer ki is kel ellenük, a maga intellektuális módján nem hagy kétséget a nép, a haza iránti felelősségérzetét illetően. Ennek az érzésnek a legfontosabb hitelesítő tényezője az, hogy mindig személyes viszonyokon keresztül jut érvényre.

A megszólított, sokszor (a szövegben, ajánlásban, címben) név szerint is megemlített élő és holt társak munkássága, életpéldája jelöli ki az első ciklusban körberajzolt saját világ égtájit, a járható és járhatatlan utak nyomvonalát. Ádám nem követi szolgai módon egyik barátját és példaképét sem, de verselésében nyomot hagy Zalán Tibor, Nagy László, Pilinszky János és – meglepetésre – Komjáthy Jenő költészete, anélkül hogy akár képeket, akár verssorokat kölcsönözne tőlük. Úgy vannak jelen, mint

*„az eltévedt
hópehely / csak olvad / ideleenn szárnyak
csukódnak / odafenn legyezők nyílnak”.*

Ezredvégi csavargó. A következő ciklus, a *Megmászom az éj falát* című kötet anyaga, a rendszerváltozás után, az illúziók és illúzióvesztések korában született. Bár megőrzi az előző könyvek erényeit, mégis alapvetően eltér azoktól. A lírai számvetések, a nagy nekibuzdulásokat rögzítő színes képorgiák után most helyzetdalokat kapunk, tétova, botorkáló, csak az akarat tisztaságát őrző gyorsfényképeket.

Az elmulasztott forradalom gyötrő lázálmai, az „uram, én nem ilyen lovat akartam” történelmi panasza mellett az egyéni sors gyötrelmei is átütnek a jellemzően rövidebbé vált sorokon, ahogy a többször előkerülő nyűtt ingen a vér. Felbukkannak a mostani gyűjtemény címébe emelt *Tetovált csuhébabák*, a fogyasztói társadalom újmódi szegényei, akik vergődnek *trendi* divatok és *kül* termékek, pornófilmek és egyéb valóságpótlékok között, akik szívesen térnének vissza betakarítás idején hancúrozni a (nekik termő) kukoricasorok közé.

Az ezredvégi csavargó tapasztalatokat gyűjt ezekben a versekben, mégpedig úgy, hogy egyszerre veszi át a mi tapasztalatainkat, s egyszerre adja vissza azokat – megtisztítva, részben értelmezve – nekünk. A reménytelenség légkörében valódi reményt keres, nem találja, de biztos benne, hogy van. Erről a bizonyosságról nincsenek dokumentumai, csak a szegények évezredes hitét tudja felmutatni:

*„hogyan holnap is
elpróbálhassuk
a sohasem sikerült
jeleneteket”.*

Keserű, szomorú, dühös költemények ezek, de nem lefegyverzőek, apró mozzanatokban mindegyikben ott bujkál a lehetőségek tudata, az éj falának ledönthetőségének bizonyossága.

Az elhamarkodott (vagy csak korai) ígéret könyve. *Rendezünk majd vérbő partikat* – írta a negyedik verseskötet címlapjára a költő. Végre egy ígéretgazdag mű – sóhajthattak fel az Ádám költészetének ívére figyelő olvasók. Tévedtek, természetesen. A cím legérvényesebb szava a (nem tudni, milyen tá-

voli) jövőre utaló *majd* lett. A kötet mégis ünnep, ha nem is az öröme. A *letisztult és megregulázott* fájdalom csodaszép költeményei sorakoznak, mintegy nyolcvan oldalon át. Megjelenésekor sokan véltük úgy, hogy a kortárs költészet kiemelkedő alkotása született meg, én máig ezen a véleményen vagyok.

A versekben visszatérnek a képgazdag, áradó sorok, de az egyes versek mégis szigorú szerkezetűek, nagyon sokszor keretezett, azaz az első sorok-képek kis modulációval verszáró motívumként ismétlődnek meg. Az erős, pontos képek több jelentéstartományt fognak át, a versek egy-egy soráról külön esszé lehetne írni. Meg kell említeni a címadásban jelentkező (itt-ott már korábban is felbukkant) képismétlési leleményt, a címek mintegy ütemelőzői lesznek a gondolatritmus első egységeinek, egyszerre megelőlegezve és meg erősítve az ismétlődő sorokat.

A képviseleti költő és a magánember párhuzamosan jelentkező vagy egymással szembeállított *keservei* nem oltják ki egymást. Egy felbomló szerelem észrevétlenül válik közügyggyé, s a sodródó kisember jelképeként *élő* csuhébabák is visszatérnek, de már nem alkalmazkodó-törleszkedő attitűddel: lázadni készülnek:

*„nehogy kihűljünk reggelre
nehogy kihűljünk egészen”.*

Nem nekik, nekünk, befogadóknak üzeni a ciklus címadó verse a legfontosabbat:

*„ha kijutunk ebből a csapdából
rendezünk majd vérbő partikat”.*

Ez a kötetnyi ciklus még nem a meghívó. De a versek hozzájárulnak a köz- és magánéleti csapdák felderítéséhez, a csapdák természetének megismeréséhez, kikerülésük, megsemmisítésük lehetséges módzatainak megtalálásához. S ebben a minőségükben nélkülözhetetlenek. A zúduló és torlódó képek egy tarthatatlan világ tükörcserepeire égnek rá, és a cserepek új egésszé, tisztább teremtéssé akarnak összeállni. A töredékek szépsége, a részecskék igazsága megelőlegezi azokat a vágyként többször is felbukkanó vérbő partikat.

Termékeny hátország. A gyűjtemény utolsó fejezete, a költő ötödik kötete az *Apám pornója* címet viseli. Ravasz cím, mert sok minden van benne, még néhány cifra kiszólás is, de pornó még nyomokban sincs. Az az egészséges erotika, amely mindvégig jellemzi Ádám szerelmes költészetét, annyira van jelen, mint az egészséges ember hétköznapijaiban. A maga helyén és megfelelő súllyal.

A befejező rész természetesen erős kapcsolatban van a korábbi szövegekkel, de lényegesebb az eltérések is. A megszilárdult formák megújított üzeneteket tartalmaznak. A magán- és közfájdalmak leírása szikárabb, pontosabb, a hátország üzenetei tisztábban szólnak. Az újjászületett szerelem szép dokumentumai mellett igen fontos hozadék az apa személyiségének előtérbe kerülése, mindaz, ami megőrzendő és tiszteletre méltó, valahogy az ő etikai szűrőjén jut el hozzánk. Nem eszményített, megemelt apaképről van szó, hanem a hétköznapiok józan referencia-figurájáról.

A korábban elsősorban a gyermek- és ifjúkor vidékeit jelentő háterszág kitágult, helyet kaptak benne (a nosztalgikus elemek mellett) a nemszeretem dolgok is, kórházak, szanatóriumok, a betegség és a halál kisebb-nagyobb territóriumai, a saját család örömei-gondjai, a révbeérés törékeny boldogsága.

Mindez nem jelenti azt, hogy a mélyebb, filozofikusabb üzenetek megszűntek volna, de az őket hordozó képrendszer átalakult, az egymást fedő jelentésrétegek közé besüt a nap, befúj a szél. A versek kurtábbak, a sorok is rövidebbek lettek; bár mennyiségileg ez a leghosszabb ciklus (nyolcvanhét költemény), mégis úgy érezzük, túl hamar vége lesz.

Az *Apám pornója* megjelenésekor hosszabb kritikát írtam a kötetről, befejezésül a csaknem teljes életmű többszörös átlapozása után annak néhány gondolatát erősítem meg.

Az első megerősítendő megállapítás az, hogy Ádám Tamás nemzedéke jelentős költője. Meggyőző széles körű műveltsége, szakmai felkészültsége. Anélkül, hogy a *poeta doctus* szerepében tetszelegne, úgy használja a humán műveltség felhalmozott kincsestárát, hogy mindig a megfelelő darabot emeli szemünk elé, sohasem többet, sohasem mást. Kitűnően bánik a formával, nem virtuózként, szómágusként, hanem a mesterember magabiztosságával. Gazdag formavilága e gyűjteményes kötetben különösen szembeötlő.

A tömörítés a líra egyik nagy próbája – úgy kell a legkevesebb szóval a legtöbbet elmondani, hogy ne váljunk érthetlenné, ne kelljen tolvajkulcsokat használni az értelmezéshez. Ugyanakkor az egyszerű, érthető szöveg mögött ott kell lennie a belső végtelennek, a továbbgondolható elemeknek, az asszociációs láncok első szemének. Ádám Tamás anélkül, hogy utánazott volna valakit, saját *plasztikus, soktartalmú nyelvet alakított ki*, minden képéhez asszociációk sorát kapcsolhatja a befogadó.

Sokan vélik úgy, hogy az úgynevezett „vendégszövegek” a posztmodern irodalom leleményei. Dehogy! Mióta írásbeliség van, vendégszöveg is van. Ennek egy immár évszázados változata az *allúziós technika*. Ádám Tamás mértékkel, s csak a legszükségesebb esetekben él ezzel az eszközzel, és beemelései sohasem sértik a kölcsönzött, sohasem válnak cicomává a saját szövegtesten. A befogadó műveltségén múlik, mennyire tudatosítja magában a vendégszövegek létét, a költő gondosan kiválasztott *leleményeit* azonban mindenképpen elismerés illeti.

A képi tisztaság igénye nem hangsúlyozható eléggé. József Attila után a magyar irodalomban rossz képeket, képzavaros verseket letenni nemcsak illetlenség, már-már bűn. Ádám Tamás gondolati lírájának darabjai, de élményversei is pontos, követhető képekből építkeznek, képei gazdagok, magukban foglalják a létezés minden síkját, de sohasem válnak túlburjánzóvá vagy zsúfolttá.

A *realitások és a transzcendens lét kettősségével* neki is meg kell küzdenie. A szürrealizmuson iskolázott stílusa segítségével erős hidakat épít a létezés dimenziói között, s ezeket a hidakat nemcsak maga használhatja, hanem olvasói számára is felajánlja.

A *rész és egész viszonya* egy verseskötetnél nem szokott döntő kérdés lenni, de ha az olyan példásan valósul meg, mint az *Apám pornójában* és most a gyűjteményben, feltétlenül említést érdemel. Minden vers szuverén mű. Minden ciklus szerves egység. Az egyes versekből, illetve a ciklusokból önértékű kész,

egyedi mű épül. Szövegszervezője a végig jelen lévő értékrend, az élet, a halál, a szerelem etikai normarendszere.

A költő eddigi életműve része a magyar irodalom legerősebb folyamatának, a képviseleti költészetnek, saját sorsán és az irodalmi divatokon felülemelkedve egy olyan közösségi alapállást foglalt el, amely nem fokozza le sem a valóságos, sem a lírai ént. Ismeri az irodalom, a tudomány által kidolgozott új elméleteket a szöveg és a befogadás folyamatairól, s műveit e felismerések birtokában, de nem ezek nyomása alatt hozza létre. Így mindvégig sikerül megőriznie a hagyománykövetés és a korszerűség törekeny harmóniáját.

Ádám Tamás élete delére ért, alkotó energiái töretlenek. A gyűjteményes kötet összegzés, de nem lezárása semminek. Olyan csúcs a kortárs líra hegyvonulatában, amelyről messzire látni, talán a csuhébabák szabadságharcának síkjaira, sőt a vérbő partik készülődő rendezőire is. Bár tudjuk, *most rugós-késsel jár az Isten*, reméljük, nem kell használnia, sem értünk, sem ellenünk. Ádám költészete ellen semmiképpen.

Gyimesi László

A helytartó avagy megtartó hely

(Tűnődés Csokonai Attila új verseskönyve fölött)

A Fekete Sas Kiadó gondozásában napvilágot látott új Csokonai Attila-kötetet – a *Pilátus-parkot* – ironikus és öniro-nikus gospel-meseként tünteti föl a borítóján szereplő ajánlás.

Csokonai-kötetet mondok, s így bizony, ösztönösen mindnyájunkban felidéződik az 1773-ban született debreceni géniuszunk alakja. Ha pedig valaki közelállója csupán keresztnevéen szólítja Csokonai Attilát, a kortárs költőt, Attiláról a XX. századi magányos zsenink, József Attila jut óhatatlanul még eszünkbe. Csokonai Attila nevét, ha beütjük a világhálót für-

Csokonai Attila: *Pilátus-park*,
Fekete Sas, Bp., 2012

késző keresőrendszerek bármelyikébe, számítógépünk egyaránt mutat Csokonai Vitéz Mihályra, József Attilára és Csokonai Attilára vonatkozó írásokat mint releváns találatokat. (Lásd a kötet 11. oldalán: „*Mióta Cs. A-ra magam is rákerestem a neten...*”) Hogy a költői én mindig más költői énekből tevődne össze? Rimbaud-i igazság ez, vagy abszurd állítás?

Az abszurdba, az örökényi groteszkbe szalad bele a költő, ha komolyan veszi az információs modern kor minden jelét-jelzését, s magára vonatkoztatja. Ám mi van akkor, ha ennek az információs

zuhatagnak még tudatosan alája is áll? Önmagára ismer, saját ideghálóját érzi rokonnak a nettel. Pilinszkynek volt egy szép kinyilatkoztatása: Mindannyian egyek vagyunk! S ha ez így van, többé nincs olyan, hogy semmi közöm a másik által kibocsátott jelzésekhez. Felcserélhetjük sorsaink...

Néha az volt az érzésem Csokonai Attila *Pilátus-park* című új verseskönyvének olvasás közben, mintha egy az emberi agy számára szinte követhetetlenül gyors komputer engedne a rajta átfutó adat-milliárdból föl-fölvillanni és eltűnni valamit mégis költőien dekódolhatón, máskor pedig mintha egy meggyötört és meghajszolt személyiség vergődne attól, hogy nem akarnak véget érni az egyik képtől a másikig torlódó asszociációk.

A költő többször a – kényszeres kézmosásáért a nép által koronként ki is nevetett – Pilátus prokurátor álarca mögül szólal meg e mostani – a *Dirádó* utáni – vers-regényben. Csokonai Attilának – s egész nemzedékének – életre szóló olvasmányélménye volt Bulgakov nagy regénye, amely Jézus utolsó napjait éppen Poncius Pilátus közelében ábrázolja. Csokonai Attila Pilátus belső monológjait írta meg e kötetében.

A költő a maga Pilátus-képét a Bulgakov forráshoz viszi vissza, hogy lemossa mindazt, ami egyszer, majd már Jézus kereszthalála után folytonosan rárakódott. Íme, a kötet (majdnem, de nem egészen!) címadó darabja. Nem véletlen, hogy csupán egyetlen i betű közöttük az eltérés: AKÁR HA SOKADIKÁN // A *Podmaniczky-rézsű* / *Zöld emeletén* / *Gaia-küldetésű* / *Júniusi fény* // *Ma apámként meghaltam* / *Élek mint anyám* / *Ecce homo pilátusi parkban* / *A fényt tapintanám* // *A Nap kelt 3 óra 40-kor (Pilátusi parkban).*

Jézus Krisztus, Megváltó, az Isten fia – jóllehet jelenléte szelíden is sugárzik – a versekben nem főszereplőként jelenik meg, mint eddig legtöbbször a művészettörténetben vagy akár a legtöbb írott bibliai parafrázisban (Szent Ferenctől és Giotótól Renanon át Ady Endréig), hanem legfőljebb a másik félként. A *Pilátus-park* egyik legszebb darabjában például egy német romantikus hősré – Kaspar Hauserré – igencsak emlékeztető figura – akit parkban ölnek meg! – szólítja a Názaretit: *Az én sorsom csupa legenda misztikus toposzok sora a tiéd / Forchheimben születtem a Rajna menti Mainz közelében / Hol a mezőkön komló az erdőben gyanta illata árad / Atyám egy Tyrus nevű király akinek palotájában mindössze / Egyszer jártam mivel féltestvérem / Gyilkosát kreálták belőlem / Mint bélyeges ösödből a ti kegyetlen képzeletű költőitek / Anyám egy pénzverő messze földön szép leánya Pila / Apjának Alusznak házában nevelkedtem ezért emlékszem jól / A szorgos kezek mozdulataira a szálló ezüstdorgácsra / Az érmék csengésére a malom szüntelenül morajló vizére / Mint ahogy te is az apádtól örökölt ácsműhely dorgács- / Illatára az orrodon lesikló izzadságcseppekre mikor a szögeket / Belekalapáltad a kemény fába... (Rege a félig királyi gyermekről és az ács fiáról)*

Igen beszédes a lírai hangulatú versrészlet. A költő szerepversben alteregója segítségével révén veti össze sorsát Jézuséval, ahogyan a régi mesterek évszázadról évszázadra megújítani vélték értelmezéseikben és átéléseikben a szenvedéstörténet stációit. Csokonai Attila ugyan nem sajátítja ki a Keresztút jeleneteit a maga pályarajzának megfestésére, nem vetíti magára a jézusi toposzok so-

rát, de kétségtelen: legendásítja életét. Ebben Kormos István a mestere. (A *Szegény Yorick* című hófehér könyv íróját már a 12. oldalon megidézi. De nem csupán ott – lásd még a *Gyermekkor* című nyolcsoros költeményt a 45. paginán!) Csokonai Attila, ahogy nincsen perlő viszonyban Istennel, úgy függőben sem érzi magát Jézustól. Csak ahol időtlen meg-megjelenik az Ács fia, s ahol történetét ismétlik a helyzetek, a költő számára lehetne-e méltóbb, tollához illő téma? Ha a helyszínek névadója (park, lakópark, szoborpark) és a mellérendeltek, tehát a mégiscsak létező enyhülethozó jóság, istenemberi tisztaság között kell választania, nem kérdés, merrefelé vágyik a teremtmény. Az őt körbevevő adott világot mindenesetre fájdalmas grimasszal veszi tudomásul, s azt is, hogy a helytartón kívül nincsen mód másról elneveznie. Ha már nem Jézus neve fedheti, fedi le az adott – nem égi – valóságot. Ez az a pont, ahol Csokonai Attilának keresztként, ám mégiscsak vállalnia kell az abszurditást, s mert földi csak a pilátusi sors, hát azt: *Én nem redukálók föl-föltűnő disszonanciát / Belül tisztán ahogy a vaksi Nietzsche lát / S belevakulhat angyalod mert az a kő ragyog / Bizony boldog Sziszüphosz s hát abszurd a világ (Az én Széchenyi-programom).*

Pilinszky János *Simon Áron* című kisprózájában találtam annak a jelenségnek a leírását, ahogy a hányódó költőt „képek bombázzák”. Ezek között – a burjánzón sokasodó látványokból és látomásokból – kell fölépítenie olyan világot a költőnek, amelyik először is elviselhető a tudat számára, s viszonylagos rendjéből már egy szigorúbb formájú költői mű, akár egy könyv is strukturálható. S ez sem könnyű földadat.

Csokonai Attila számára az emberiség malmai úgy őrölnek, hogy valahol már a júdási ezüst fémszálai beleszövődtek a természeti képekbe. Lásd a főntebb idézett verse sorait: *...emlékszem jól / A szorgos kezek mozdulataira a szálló ezüstofforgácsra / Az érmék csengésére a malom szüntelenül morajló vizére.*

Pilátusra pedig úgy tekint, mint esendőre, de emberre. Aki ezáltal Jézus mellett is kiérdemli a főhős szerepét. Mintha értené, megértené, békülne is vele, miközben jóvátehetetlen dolgok történtek és történnek az időben. Pilátus bár nem találta bűnösnek Jézust, mégis beteljesedni hagyta bukását – Babits óta néven nevezhető – egyféle cinkos némasággal: *Hol háború van ott öldökölnek / Ott vérszaga van az anyaföldnek / Ott a világörökség része belőtt körzet / Ott a szadizmus számít gyönyörnek // Ott a férfi is félelem fedezékébe görnyed / Ott avitt ideológiák a legaktívabb szörnyek / Ott bilingvis parancs az öld meg öld meg / Ahol háború van ott pusztulnak ölnek (Krónikás ének Kr. után akárhányban).*

A történelem futószalagján készülő világ formálódásán/deformálódásán hát helytartóként (egy egész provincia parancsnokaként) és költőként sem másíthat az ember? Nem csoda, hogy Pilátust fejfájás gyötri, nem csoda, hogy a képek bombázta írástudó igen rossz közérzetén legföljebb a Staropramen nevű irgalmasan tápláló és könnyebb kedvet hozó barna sör, vagy éppen a biokémiai úton antidepresszáns gyógyszer, a Seropram segíthet. (A majdnem homonima-párt az olvasó a 112. oldalon találja: *„Staropramen helyett javallt Seropram”*.) Vagy Jézus egyetlen mozdulata lehetne még az irgalmas, ahogy kezét Poncius Pilátus fejére teszi, miképpen Bulgakov regényében láttuk.

A megváltás-megváltódás hiányában marad az elalvás helyetti sutogás, ám az is – Csokonai Attila szerint – csak befelé motyogva-dúdolva lehetséges. Parancs János tudta ez a komisz állapotot legszebben és legpontosabban versbe emelni, úgy, ahogy Csokonai most teszi: *Most már muszáj azon elmerengennem / Ha lehetne talán mégsem Baudelaire módjára / Hogyan is kérleljelek hogy túlélj engem / S persze addig se legyek kókler vagy gyáva.*

A költő nem tehet más egyebet, mint hogy az emberi bűnök legnagyobbikától, a gyávaságtól őrizkedik. Nem csupán biokémia kérdése-e ez? Vagy tán éppen ama megalázó helyzet volna ez már, erőnk felett próbált, amelyben Gyurkovics Tibor szerint a jellem születik? Uralkodhatunk-e olyan félelmeken, amelyek mértéke meghaladja a tűrőképességünket? A fájdalomküszöbön túli legemberibbet? Csokonai Attila versüzenete az, hogy mégis a biblia és József Attila sorai az igazak (2Kor 12,9 és „*Gyöngé létemre így vagyok erős*”). Ugyanis e fölismerés által jöhetnek el csak igazán segítségül a szellemi elődök, akik egymásnak adták az értelmes-szép létezés őrszavát. Mert „*Be van a testünk a lelkünkbe zárva*” (104.).

Egy-egy gondolat végére, ősére jutva csitul el talán a lelki stigmáktól támadt zűrzavar, amely amúgy egészen a külvilág Bábelére hasonlít.

Ha már a költő elfuserálódott világba vettetett bele a maga szonettjeivel, Heine és Babits formafegyelmével, emberi tartásával, s még csak nem is prófétaként, független személységként – szeretné tovább tenni a dolgát. Több ezer éves szellemi

örökséget nevez meg és vesz számba a háta mögötti időben. Általuk és nélkülük is akar élni. Nemesen sem kíván vegetálni, mert úgy érzi, fontos minden egyén s önmaga; mivel egyedül általuk s általa legitimizálható a homo sapiens egzisztenciája: *Összemérhető rendek világa / Szabadságom talán csak ennyi / Töredék a törvény nélkülém / Csak teljessége történelmi (Önéletrajz).*

Csokonai Attila megőrizte saját hangját, ám iróniája szordínósabbá vált. Iróniája úgy lett ezúttal már esztétikai kategória, hogy nem a kategórián, de annak szépirodalmi jelzőjén vélem a nagyobb nyomatókat. Nem tudom, hogy hallgatta vagy olvasta-e Tóth Krisztina széki foglalkozásait, amit a Művészeti Akadémián tartott, mindenestre gondolat és törekvés ugyanazon irányba mutat a poéta könyvében és a poétia eszmefuttatásában: „...a kétezres évek elejére mintha az irónia végtelennek hitt forrásai kiapadnának...” A versszerző Csokonai Attila öniróniája sem vált rutinná.

A *Pilátus-park* borítóján egy hatalmas örökzöld fáról készült fotó szerepel, a fenyő álló társai közül kifordulva fekszik gyökerestül a földön. Csokonai Attila legkisebb dala is Illyés Gyula versbeli japáni fenyőjéhez hasonlít, amelyik eget-földet egybefércel, s gyökere a kőből is talajt porlasztva saskörömhöz hasonlít: *Bejárni ezt a kertet / Éppen mert temető is / A sírok közt eltekergek / Fölöttem gesztenye tölgyfa kőris // A föld ma még alattam / Nem riaszt álom égzengés sem / Istenem de rég tudtadra adtam / Versben hogy sejted már létezésem.*

Németh István Péter

„Nagy világjárás az élet...”

Lukáts János: „Ez légyen ostorod...” P. E. grófné levelei Rodostóba, M. K. úrfihoz, Hungarovox, Bp., 2012

„Akik szeretik egymást, keresik egymást. Ha a szél kétfelé fújja őket, térden is visszamasznak egymáshoz. Ha tengert vetnek közéjük, a lelküket küldik által a tengeren: levélben találkoznak.” Gárdonyi Géza szavai is eszünkbe juthatnak Lukáts János „Ez légyen ostorod...” című levélregényének olvasása közben, és rögtön mellétehetjük Mikes Kelemen híres megállapítását: „Ahol nincsen emberi reménység, ott vagy az isteni segítség.” Ez a szeretet és ez az isteni segítség eredményezhette, hogy Poltári Péter, a szabadságharc névtelen tisztjének özvegye, Erzsébet, vagyis a titokzatos P. E. grófné, a messzi Törökország fővárosának piacterén a lóháton és fejedelmi pompában átvonuló II. Rákóczi Ferenc kíséretében megpillantotta édesöccsét, Mikes Kelemen, s a jelenés után nem késlekedett levelet írni neki.

Merész vállalkozás Lukáts Jánosé: kilencedik könyvében a magyar irodalom és a magyar történelem legnagyobb levélírójával lépteti hősét pár-

beszédbe. Mintha nagy költőink töredékben maradt verseit egészítené ki, vagy gondoljunk egy régebbi, a témához szorosan kapcsolódó példára, Thaly Kálmán eredetinek feltüntetett „kuruc költeményeire”: tudjuk, hogy amit olvasunk, az utólagos fikció, mégis teljesebbnek érezzük általa a kort és annak irodalmát.

Közismert tény: Mikes Kelemen levelei fiktív alkotások, az „Édes néném” megszólítás egy kitalált személyhez szól. Lukáts János megtalálta a kitalált személyt: a magányos, ugyancsak bujdosó asszonyt, aki „Lelkem, fiókám...” megszólítással illeti a fejedelem hűséges követőjét. Leginkább ennek az asszonynak a sorsát ismerhetjük meg a huszonegy évet átölelő levelezésből, olykor azonban Mikes Kelemen sorsára is fény vetül. Részben megtörtént, részben pedig olyan események kerülnek új megvilágításba, amelyek megtörténhetek volna. Szó esik például Kelemennek Bercsényi özvegye, Kőszegi Zsuzsi iránt érzett szerelméről, amelyet a levélíró határozottan ellenez. Egy alkalommal, Rákóczi és a magyar uralkodó halála után pedig sikeresen rábeszéli őt, hogy kérvényezze hazatérését Magyarországra. Mikes a kérvényt meg is írja, és Erzsébet asszony segítségével eljuttatja Bécsbe, de végül elutasítják azt. A derék asszonyt ezután feloldhatatlan lelkifurdalás gyötri.

Kettejük kapcsolata a regényidő alatt kizárólag levelekben ölt testet, noha nem élnek távol egymástól. A legutolsó levélben kezdeményezi csak Erzsébet asszony a személyes találkozót. Ennek oka leginkább a szégyenérzet lehet: nem akarja, hogy kedves rokona, a magyar fejedelem tiszteletre méltó embere, feledve régi emlékeit, turbános, török asszonyként ismerjen rá.

A regény hősnője szeretett Kelemenje elé tárja múltját és jelenkori érzéseit. Férje, bár különösebb hadi dicsőségekkel nem büszkélkedhetett, mégis a

szabadságharc ügyének lett áldozata, melyet nem volt hajlandó elárulni. Gyermekeit is elvesztették, ő maga pedig, sok magyarhoz hasonlóan, bujdosásra kényszerült Törökországban, ahol apró kertjének művelése tölti ki mindennapjait. (A regényben újra és újra megidéződik a voltaire-i életfilozófia: műveljük kertjeinket, csendben és alázattal.) A szemtanú hitelességével idézi meg a végzetes romhányi csatát, és a velencei karnevált is testközelből látja és láttatja, miután egy új szerelem révén Itáliába veti a sorsa. Ezt a három helyszínt, Romhányt, Konstantinápolyt (a mai Isztambult) és Velencét idézi elénk a könyv borítója is: egyetlen képbe összetömörítve egy fiktív, de nagyon is életszerű magyar sors három fő állomását.

Lukáts János regényének nyelvezete külön figyelmet érdemel. Szófordulataiban, mondatszövéseiben archaizáló, nyelvtanában, helyesírásában azonban mai levelek is lehetnének. Mintha a mikesi szövegeket 21. századi átírásban közölnénk. Neobarokk próza, ha lehet ilyet mondani.

Tartalmi szempontból is épp annyira korszerű, mint amennyire korhű gondolatokat olvashatunk a kötet harminchét levelében. Ezek közül csupán két idézetet emelek ki, melyek a 18. és a 21. században egyaránt időszerűek. A második levélben ezt írja: *„Mert a magyar az olyan fajzatja az Úristennek, hogy honjában csípi, rúgja és mocskolja egymást, de idegenbe szakadván igencsak keresi és becsüli a másik magyart...”* A következő akár folytatása is lehetne ennek: *„Nagy világjárás az élet, a szépség benne éppen az, hogy elszágulunk vagy elvitorlázunk valahová messze, hogy elámuljunk a távol szépségén, és aztán hazatérjünk, ahonnan elindultunk.”*

A 18. század politikai és a 21. század gazdasági okokból „bujdosó” magyarjainak egyaránt erőt adó sorok ezek egy egyszerűségében bölcs asszony Lukáts János vezette tollából.

Vég helyi Balázs

AUTH SZILVIA HAIGÁJA

felizzó márvány
ezer számszárába hullt
geometria

A „kis magyar világ”

Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*, Jaffa, Bp., 2011

Bevallom, először félve vettem a kezembe a fiatal történész, Ablonczy Balázs *A visszatért Erdély* című könyvét. Hegyi Péter a matt színekben tobzódó Erdély címer felhasználásával készült borítója ugyanis akarva-akaratlanul a hobbitörténészek, revizionisták köteteit juttatta eszembe. Pedig már az első oldalakon kiderült, hiánypótló és komplex ismeretterjesztő művet vettem a kezembe.

Ablonczy Balázs, a fiatal történész-generáció egyik legtehetségesebb képviselője 1974-ben született Budapesten, de már a gimnáziumot a strassbourgi Lyceé International des Pontonniers-ben fejezte be. 1998-ban végzett az ELTE történelem–francia szakán, Eötvös-kollégista, érdeklődése a XX. század magyar történelmének nagy alakjai felé fordult, azon belül is Teleki Pál felé. A volt miniszterelnök írásainak és beszédeinek kiadása (2004), majd munkásságáról írt magas szintű nagymonográfiája (2005) alapozta meg

történelmi pályáját. A hazai konzervatív diskurzus szélesítése érdekében főszerkesztője lett a *Kommentár* folyóiratnak, később pedig a *Rubicon* munkatársa. Itthoni és külföldi egyetemeken is tanít. Alapos, objektív történelmi szemlélete pillanatok alatt a hazai szakma legígéretesebb alkotói közé emelte. 2008-ban a 35 évnél fiatalabb kutatók Talentum-díját is megkapta. Jelenlegi kutatási területe a két világháború közötti francia–magyar kapcsolatok feltérképezése, 2011 óta a párizsi Magyar Intézet igazgatója.

A könyvnek nyilvánvaló célkitűzése, hogy hitelesen mutassa be azt a „magyar sorsot”, amelynek emlékezetét mára a pátoz és az egyoldalúság lengi körül. Nem újdonság ez a téma. Az *Erdély-paradigma* még a mai napig is az egyik legvitatottabb szelete a kelet-európai politikának, nemkülönben a történelmi diskurzusnak. Erdélyt valahogy mindig mindenki magáénak érezte, pedig talán akkor volt neki a legjobb, amikor független volt. Hiszen a középkor óta több nemzetiségi országrész kiváltságlevelei (szász egyetem, székely jogok) biztosították annak a szabadság-ideológiának a magvait, amely a XVI. században legelőször mondta ki a vallásszabadságot (1568, tordai vallásbéke), és a térség magasan legnagyobb kulturális központja lett. Később a múltba visszatekintő szomszédos országok irigységgel szemlélték ezt. Nemhiába szeretné a román és a magyar történelem is megszerezni magának ezt a székely, szász, magyar és a XVIII. századtól román kulturális múltat, figyelmen kívül hagyva a nemzeti ellentéteket. A diskurzusok körül talán a legszembeütőbb, hogy a nemzeti ideológiák önmagukból szeretik levezetni Erdély-paradigmájuk jogosságát úgy, hogy közben a másik kultúrájából szinte semmire sem kíváncsiak. Ez jól megmutatkozik, amikor a román történetírás a Havasalföldi Vajdaság és

az Erdélyi Fejedelemség között próbál politikai egyenjogúságot bizonyítani a török kori időszakban. A magyar tudományos közélet pedig szintén nem veszi figyelembe a román és szász történelmi szereplők, írók és művészek szerepét a történelemben. Hazánkban még nem készült se népszerűsítő, se tudományos összefoglaló, amely külön az erdélyi szászok 700 éves, vagy a románság 500 éves történelméről szólna. Az Erdély-paradigma múltértelmezése különlegesen fontos felelősség, amelyet hazai történészeink sokszor felületesen kezeltek.

Ablonczy Balázs könyve az ismert tényeket helyezi új megvilágításba, úgy is mondhatnám, *A visszatért Erdély* című kötet dramaturgiájával és összehasonlításaival igyekszik a teljesség igénye nélkül bemutatni a magyar történelemnek azt a négy évét, amelyben visszatért egy kis magyar országrész. Mindjárt az elején két sorstragédia, két halálos autóbaleset bemutatásával vezeti be olvasóját a két világháború közti Magyarországra, Erdély gondolkodásába. Pethő Sándorban, a Magyar Nemzet alapítójának nemzetiszocialista-ellenes publicistájában és Maderspach Viktorban, az Erdélyből elűzött forrófejű, királpárti katonában egy a közös: mindketten a magyar középosztály mérsékelt részéhez tartoztak, akik nem tudták elfogadni az 1920-as határokat (9.), és a régi világ visszaállítása volt a céljuk, ami azonban inkább egykori nemesi életük álma volt, egy *elsüllyedt világ* (12.).

A szerző szerint ebből az álomból kell kiindulni, ha meg akarjuk érteni azt, hogy a többnemzetiségű, többfelé húzó erdélyi világot hogyan lehet „magyarrá tenni, vagy megtartani magyarnak” (12.), mert tulajdonképpen Észak-Erdély történelme nem más, „mint a nemzeti büszkeség, a balladai igazságszolgáltatás, a modernizálás, a nemzetiségi és faji alapú kirekesztés, lélekemelő pillanatok, a megrázó tragédiák és groteszk kisszerűség története” (13.).

A kötet egyik sarokköve a nemzetiségi kérdés boncolgatása, ebből kifolyólag nevezi „kis magyar világnak” azt a 43 104 km²-t, amely a második bécsi döntéssel Magyarországhoz került. A szerző e helyütt (13–14.) megemlíti a nemzetiségi politika néhány szakirodalmát, én mégis hiányát éreztem, hogy Ziedler Miklós *A revíziós gondolat* (2. kiadás, Kalligram, Pozsony, 2009) című kitűnő írását csak részben érinti. Mert igaz, ez a könyv is csak érintőlegesen foglalkozik a „visszacsatolt” területekkel, viszont konkrét gazdasági és etnikai elemzéseket ad a magyar kisebbség helyzetéről.

Ablonczy célja a szakirodalom ismerete alapján, hogy a nemzeti (mind a román, mind a magyar) mitológiákat kerülje, de ugyanakkor egy huszárvágással kijelenti, „ez nem nagymonográfia, amire a magyar történetírásnak szüksége lenne. Inkább az első kísérlet arra, hogy korábbi rögzülésektől mentesen (...) összefoglaljam azt, amit eddig tudunk” (15.). Ez a „vállalás” olyan elbeszélést eredményez, amelyben a szerző bátran demonstrálhatja bizonyos események és viták felfejtésével azt a folyamatot, amely Észak-Erdély e korszakbeli történetének jellemzője, s mindezt úgy, hogy nem válik csapongóvá, hiteltelenné. Mégis ez a pozitív „válogatás” sokszor eltakar, csonkán láttatja az ideológiai-kritikai folyamatokat. Mindjárt a második, a *Harc Erdélyért* fejezet első részében, ahol Kazinczytól, Táncsicson és Jókain át Rákosi Viktor *Elnémult harangok* (1903) című regényéig fejt vissza a magyarság erdélyi romlását (17–18.). A szerző ugyanis csak egy részét írja le annak a kultúrtörténeti ívnek, amely a magyar reformáció kulturális, nemzetmegtartó ideológiájától, a „kereszténység

védőbástyájának” legendájától vezet a XX. századig. Ebben csak egy pont az, amelyben Erdély *Magyarországtól eltérő utat járt* (17.). Ezt azért tartom fontosnak kiemelni, mert nemcsak a hun–magyar rokonság eszménye az, amely „Erdélyből öröklődött” és a mai napig is tovább él a magyar (nemcsak politikai) kultúrában.

Az elbeszélés szempontjából kissé esetleges, hogy az első nagyobb etnikai villongásokat a szerző az első világháborús frontról visszaérkező katonák viselkedésében mutatja be, holott ennek mélyebb múltja van Erdély XIX. századi történelmében. A hasonló megoldások ellenére Ablonczy narratívája ügyesen használja érezhetően hatalmas jegyzetapparátusát és rakja össze *történelmi esszévé*. Egyszerre képes a levéltári adatokat, a történelmi kronológiát és az *oral history* narratíváit úgy összeforrasztani, hogy nem érezni éles váltásokat. Műve ettől nemcsak személyes, olvasmányos, hanem még az irodalmi dimenziókat is megüti, úgy, hogy egy cseppet sem maszatolja az eseményeket. Nem titkolja a Német Nemzeti Tanács 1919. januári döntését sem, amelyben az erdélyi szász nemzet a Romániához való csatlakozás mellett döntött (25.), de azt a hármass diszkriminációt (politikai, gazdasági, oktatási-kulturális) is leírja, amelyben a magyar kisebbség élt a trianoni és bécsi döntés között. Kissé azonban sajnáltam, hogy ennek háttéréről nem kap az olvasó mélyebb elemzéseket.

Ablonczy láthatóan nagyon szeret (a miniszterelnökről szóló monográfiája után) Teleki Pál politikájához viszonyítani, újra és újra visszatérni a kormányfő lépéseire. Teleki bravúros módon, az angolszász diplomáciával is jól kommunikálva, Európa történetének legsötétebb diktatúrájával szerezte vissza az észak-erdélyi területeket, de ennek fejében mintegy fizetségképpen életbe léptette a harmadik zsidótörvényt (pedig a németek ezt nem is kívánták).

A *visszatért Erdély* nem valamiféle bűnbakkeresési szándékot volt hivatva bemutatni, hanem azt, hogy egy adott történelmi helyzethez hogyan viszonyult az akkori politikai garnitúra és társdalom. Ablonczy szerint a modernizálást és a nemzetiségi kiegyezést megfullasztotta a bosszúvágy, a félelem és a kisserűség. Pedig a *Jönnek* című fejezetben a magyarok által elfoglalt országrésznek még volt esélye az újrakezdesre. A bevonuló katonákat szinte mindenhol ujjongva fogadták: a magyarok, a svábok, de még a zsidók is, de gyorsan kiderült – és nemcsak a tiszték hűvössége és gorombasága hatására –, hogy az idill rövid ideig tart. A szerző lakonikusan mutatja be a román, magyar és német atrocitásokat, illetve a román és magyar szakirodalomban fellelhető áldozatliságot. „Nekem azonban meggyőződése, hogy attól senkinek a szenvedése nem lesz kisebb, hogy elismeri: mással is történhetett olyasmi, ami egy életre megjelölte őt” (60.) – írja Ablonczy, aki ettől vezérelve mutatja be az ördögkúti és az ippai románok elleni magyar visszaéléseket.

Ablonczy könyve ebből a szempontból mindenképpen iránymutató. Hiszen a történelmi esély elszalasztásának okát keresi, amely nem feltétlenül a háborús helyzet számlájára írható. A magyar berendezkedés rendkívüli ketszínűsége szerinte az egyik fő ok. Míg a közigazgatási elveket előíró *Szürke könyv* emberségességet kívánt a magyar féltől a románokkal szemben, addig ez a valóságban csak részben valósult meg. Teleki és Báthori középiskolai és egyetemi kutatásban akarta rendszeresíteni a román nyelv tanítását, de ez a

kezdeményezés is elsorvadt. Sokatmondóak a „nemzethűséggel és megbízhatósággal” kapcsolatos feljelentések, melyek elszenvedői sok esetben magyarok voltak (74.).

A *Bürokrácia, rétek, villanydrótok* részben az új terület közigazgatási, szervezeti felépítésével foglalkozik. A Magyarországra beolvadó „kis magyar világ” elemzésekor, úgy érzem, nem lett volna elcsépett, ha a szerző megemlíti, hogy a köztudatban szereplő *király nélküli királyság*ot milyen funkciók jellemezték, hogyan működött. Ez azért is hasznos, mert az 1920 és ’44 közötti időszakot sok eltérő, nemritkán még mindig a marxista történelemtudományból kölcsönzött szignókkal jellemzik. Magam részéről hitelesnek tartom Ormos Mária megállapítását (*Magyarország a két világháború között*, Csokonai Kiadó, 1998, 105.), amelyben a tekintélyelvű (először Bethlen, majd Horthy) autoriter kormányzását „rend-államiságnak” nevezi, aminek része volt az alattvalói engedelmesség a felsőbbség felé. Ha elfogadjuk ezeket a tételeket, nem nehéz megérteni azt a groteszk, kétélű berendezkedést és következményeit, amely végül is bekebelezte az észak-erdélyi területeket. Nem kell tehát csodálkoznunk sem a durva csendőrök visszasságain (90.), sem a személyzeti politikán, sem pedig a székely elektromos művek megalapításán, ahol az volt a legfőbb gondja az igazgatóságnak, hogy székely mintájú legyen a gyár homlokzata (108–109.). Távolról sem állítom, hogy ez a rendszer nem lett volna képes olyanfajta modernizációt véghezvinni, mint amilyenre szükség lett volna, mégis talán nincs mit csodálkozni azon, amikor az új állam budapesti „anyás”-nak vagy „ejtőernyős”-nek csúfolt hivatalnokokat ültetett fontos pozíciókba. A társadalmi és politikai gondolkodás keretéből kevesen tudtak kilépni. Erdélyben „minden nemzetiségpolitikának számított, legyen trafikengedély, cipőtálpkiutalás, autóbuszvonal-hosszabbítás vagy leventeavatás” (96.).

Ilyen és hasonló visszasságokat vesz sorra Ablonczy az *Erőterek* fejezetben is, amelyben a visszatért országrész képviseleti rendszerét, hatalmi pozícióit, a pártok ideológiáját, a „magyar állameszme elfogadtatását” és működését mutatja be. A vallási felekezeteket, az oktatást és azok eltérő lehetőséggel működő intézményeit írja le *A templom és iskola* című rész a felőrölt szombatosok kálváriájától az ortodox egyházig. Ha kell – mint e fejezetben is – a szerző továbblép a dél-erdélyi területek felé, hogy pontosabb és egészségesebb képet tudjon festeni akár az egyházakat, akár az iskolákat, akár a telepítéseket bemutató *Rögeszmék kora* című részben, vagy az erdélyi út- és vasúthálózat kiépítése gyanánt az *Utak az Erdőn túlra* epizódban. A politikai gondolkodás mellett a kis ember világa ugyanúgy határokon átívelő volt, mint a kultúra világa. Ezért fér meg a *Végvári élet* felvonásban a határincidensek krónikája az egészségügyi hálózat, az irodalmi és színházi élet, filmes és rádiós világ történetével. A szerző kiemelten jellemzi az erdélyi szellem és a magyarországi mentalitás közötti különbségeket: „(...) sokan úgy tartották, hogy az erdélyiek sok rossz »balkáni« szokást felvettek a román időkben” (213.). Az ideológiák és visszasságok ugyanis nem magyar sajátosságok: „a tudományos háborúskodás és a nemzeti tér kialakításának igényével a román fél ugyanúgy élt 1940 előtt és 1944 után” is, mint a magyarok (173.). Persze ennek a reklámnak működő, nemcsak szépeltő díszelőadásai voltak (mint I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelemek újratemetése), hanem a propagandisztikus szándék, hogy a visszacsá-

tolt részeket turistaparadicsomnak alakítsák át. Briliáns összefoglalója a nagy hagyományokkal rendelkező turizmustörténetnek és szállodafejlesztéseknek *A magyar Svájc* című fejezet.

Ablonczy fentebb említett fejezetei inkább szakszerű és pontos történelmi munkák, látszik rajtuk, hogy sok a feldolgozatlan téma (pl. a cigányság története stb.). Ám az utolsó három fejezetében visszatér stílusos és esszéyszerű történelmi narratívájához, újból személyes hangvétellel kalauzol. *A Keserű évek*, *a Frontátvonulás* és *az Egy kísérlet vége* összefoglaló szándékkal mérlegre teszi az észak-erdélyi politikát. Nem is a legnagyobb hangot kiváltó, máig az erdélyi magyarságot megbélyegző román politika az, amelyre fókuszál. „Egy észak-erdélyi román hétköznapi élete (...) kevésbé volt korlátozott, mint a dél-erdélyi magyaré” (229.). Ablonczy sokkal inkább az erdélyi holokausztra koncentrált, amelyet a fizikai megsemmisítés mellett a sajtó elvetemült, ízléstelen és hazug írásai is jellemeztek. Botos János (az Ellenzék c. lap publicistája) azt írta korabeli cikkében, hogy römiznek és futballoznak a gettólakók; a szerző kiemeli, hogy nem hajlandók dolgozni (239.)! *A visszatért Erdély* legkeserűbb részei ezek az oldalak, melyek végkövetkeztetése, hogy a magyar és német haderőknek köszönhetően „egy magyar ajkú zsidónak a holokauszt alatt a román fennhatóság alatt álló Dél-Erdélyben lényegesen nagyobb életben maradási esélyei voltak, mint észak-erdélyi társainak” (243.). Hasonlóan kétségbeesett a frontok gyors mozgásának és pusztításának bemutatása.

Ablonczy a magyar történelmi narratíva szempontjából, annak minden mitologikus, valós és vélt beidegződéséből és le, egészíti ki és vet számot a magyar történelem e négyéves korszakával, annak gyilkos következményeivel. Őszinte és remek vázlat ez a munka. Akkor a legmélyebb, amikor a történész tollát a számvetés szándéka vezérli. Ez mind helyes is, mégis úgy érzem, a románok elleni diszkrimináció és a zsidók elpusztítása mellett kevés szó esik a malenkij robotra elhurcolt németekről, ami akkor is kikerülhetetlen feladat, ha a szászok nagy része büszkén tekintett Hitlerre. Az infrastruktúrában szintén nem elhanyagolható az Árpád-vonal kiépítése és annak következményei, szerepe a későbbi székely identitásban. A frontok átvonulása után fájoan kevés szó esik a Maniu-gárda vérengzéséről, amit a román fél a mai napig nem hajlandó teljesen elfogadni. E pontok nélkül kissé csonka marad ez a történelem. A hadtörténelmi részletekért rajongó olvasók talán kissé csalódní fognak a könyv olvasásakor, de talán ők is elfogadják, hogy ilyen nagy spektrumú munka esetében élvezetesebb a hadmozdulatok válogatott, összegző bemutatása.

Mindezek mellett Ablonczy Balázs könyve letisztult történészi munka, amely megelőlegez egy nagyobb kutatási alapon nyugvó összefoglaló dolgozatot. A könyv elbeszélése alapvetően három oszlopra épül. Az egyik a „jó próbálkozás” bemutatása: a kulturális és infrastrukturális (iskolaügy, iparosítás, vasút) fejlesztés. A második a groteszk eredmény és az ebből fakadó kudarc (l. a székelyföldi villamos gyár esetét). A harmadik pedig a nemzetiségi tragédia, amely azt eredményezte, hogy Erdélyben csak a szórványmagyarság és a román tömb maradt meg máig is. Sajnos kemény a szentencia, de Ablonczy kimondja, hogy a román nemzeti tér bővülését az 1940 és '44 közötti öngyilkos magyar politika teremtette meg (263.). Ez a tragikus üzenet, azt hiszem, a mai kornak is tartogat intő következtetéseket.

Észak-Erdély „kis magyar világának” története előbb nosztalgikus, idilli visszavárásként csapódott le az ott élő magyarokban, majd belenyugvásként az elveszett múlt jelképe lett. Ez a múlt azonban nemcsak Erdély története, hanem az egész magyarság története. Távlatában, a táncház-mozgalomtól a falurombolásig Erdély ugyanúgy része volt a rendszerváltásnak, mint a kétezres évek politikai és polgári kultúrájának. Éppen ezért máig ható felelősség a második világháborús Magyarország e történetének feltárása, megismertetése. *A visszatért Erdély* nagy lépés efelé, mert módszertana és szellemisége előremutató. Reméljük, egyszer a szomszédos országok történetírása is képes lesz ilyen színvonalú összefoglalóra...

Ritter György

Improvizáció az egész világ

Fenyvesi Ottó költészetéről

Fenyvesi Ottó: *Amerikai improvizációk*, Vár Ucca Tizenhét könyvek 26., Veszprém, 1999

Otto Fenyvesi: *Blues über dem Ozean*, Aus dem Ungarischen von Julia und Robert Schiff, München, 2009

A schilleri szikra. Fenyvesi Ottóról már úgy tíz éve, az *Amerikai improvizációk* megjelenése idején belekezdtem egy tanulmányfélébe. Ez a kötet és korábban olvasott versei olyan gondolatsorokat ébresztettek bennem, amelyek alkalmasnak látszottak, hogy feltárjam velük költészetének mélyebb összefüggéseit. A tanulmány néhány elkészült oldala azonban valahová elkallódott, nekem pedig ügyes-bajos dolgaim közepette nem volt lelkierőm újból belefogni. Ebbe belenyugodva, vagy

inkább beletörődve, úgy hittem, végképp dugába dőlt próbálkozásom, és legfeljebb csak egy bölcsességgel lettem gazdagabb: igaz, hogy minden kezdet nehéz, de az újrakezdés még annál is sokkal nehezebb.

Abban a szőrénszálán eltűnt értekezésben Schiller egyik híres tanulmányának egy örök érvényű tételével véltem megközelíthetni a Délvidékről elsármazott költő amúgy korántsem könnyen feltárható lírai világát, amelyben én, a többi méltatóval ellentétben, az *elégikusságot* láttam domináns motívumnak. Mert Fenyvesi Ottó versei mások számára is gondolatébresztőnek bizonyultak. Van, aki az elektromos zene hatását fedezte fel bennük, van, aki a discjockey attitűdjét, van, aki a bőrdzsekis, alternatív szubkultúrába sorolja őket, van, aki a rock-nemzedék költői közé helyezi szerzőjüket. Mindegyik megállapításban

vitathatatlanul sok az igazság, de az okozatból kiindulva az okok alaposabb feltárását szinte mindegyik mellőzi. Ezért a méltatók közül J. Fekete Józsefet és Mák Ferencet jegyeztem meg magamnak név szerint, mert az ő felfogásuk nagyon közel állt az én egykori, Schiller ihlette és még csak körvonalazódó, a hagyományos elemzési szempontokon, esztétikai kategóriákon alapuló felfogáshoz, sőt többé-kevésbé igazolja is annak jogosságát.

J. Fekete József a csálódást és a lírai érzékenységet, az iróniát és a groteszket tartja Fenyvesi Ottó legfőbb jellemzőinek. Mák Ferenc pedig a mély fájdalmat emeli ki ebben a lírában, a mély fájdalmat a legyőzött európai civilizáció fölött, amelynek örökségét a tragédiákkal teli évszázad ipari és társadalmi forradalma méltatlanul szétszaggatta.

És ezzel máris helyben, azaz Schillernél vagyunk, aki abban a bizonyos, *A naiv és szentimentális költészet* című tanulmányában, a költői magatartásformákat történetfilozófiai alapon megközelítve, azt taglalja, hogy a szentimentális (abban a korban modern) költő a klasszikus hagyományokra épülő naiv költészettel szemben elveszettnek látja isten és ember, természet és kultúra eredeti egységét. Így alakulhatott ki egy újfajta elégikusság, amely többé már nem az elmúlt boldogság melankolikus, mélabús megjelenítése, hanem természet és eszmény kettészakadásának felismerése. A modern költő számára az eszmény, az ideál immár örökös ellentétben áll a valósággal, és annál gyengébb lévén, örökösen alul is marad vele szemben, örökösen vereséget is szenved tőle.

Amikor aztán nemrégén az *Amerikai improvizációk* német fordítása a kezembe került, bezárult kör. A fordítások és az eredeti versek összehasonlításának izgalma feltámasztotta mindennél erősebb műfordítói ösztöneimet, a német kultúrához való vonzódásom pedig visszavezetett Schillerhez, és mindez együtt lassanként felidézte bennem ama régen elkallódott tanulmánytöredék gondolatait, átsegített az újrakezdés nehézségein. Újrakezdésre sarkallt az is, hogy az irodalom tanult szakmám lévén, időközben több író társamról is írtam hosszabb-rövidebb tanulmányt, recenziót, könyvismertetést. Közülük volt, aki maga kért meg, volt, akiről én tartottam fontosnak írni, volt, akiről egy lap szerkesztősége, és volt, akiről szóban beszéltem. Így méltattam a Kortárs, a Magyar Napló, a Polisz hasábjain többek között Győrfy László, Oláh János, Demeter József, Balogh Róbert egy-egy művét vagy munkásságát, illetve tartottam előadást Kalász Mártonról és Koch Valériáról Németországban. Ez a tevékenység lassanként szinte misszióvá nőtte ki magát, és most ösztönzést adott ahhoz is, hogy visszanyúljak Fenyvesi Ottóhoz.

Schiller tanulmányának megírása óta több mint két évszázad telt el, és az a szakadék, amely szerinte ember és isten, természet és kultúra között támadt, ma már olyan félelmetesen tátong, hogy az eredeti egységet kereső költő beleeszedül, ha egyáltalán van még bátorsága a mélyébe pillantani. Pedig a líra történetének tanúsága szerint a valamirevaló modern kori költészet mindig is vagy ennek az egységnek a visszahódításából, visszasírásából, vagy az újratерemtés lehetetlenségének felismeréséből, vagy az egység hiányának felpanaszolásából táplálkozott. Még egy gondolat erejéig Schillernél maradva, ő ezt, vagyis az *elégikusságot* gyűjtőfogalomként három hangnemben és három műfajban látja megvalósulni, méghozzá három különféle magatartásban:

Az *idill* műfajában, az *idilli* költői magatartásban a természet és ideál egysége jövődóbeli vagy múltból felidézett irreális lehetőségeként, a modern *elégia* műfajában, az *elégikus* magatartásban az elveszett természet fájdalmas felpanaszolásaként vagy az ideál elérhetetlenségeként, a *satíra* műfajában, a *satirikus* magatartásban a valóságnak az ideállal szembeni hiányosságaként jelenik meg.

Jegyezzük meg jól a kulcsfogalmakat: természet és ideál irreális egysége, természet és ideál elveszett egységének felpanaszítása és a valóság hiányosságai az eszménnyel szemben. Fenyvesi Ottó költészetében ugyanis szemlátomást ez a három magatartásforma dominál, általuk ragadható meg költészetének lényege.

Advent. Kiindulópontul és a fenti feltevés bizonyítására az *Advent* című vers elemzése tűnik a legalkalmasabbnak, amely a kötetben két hosszúverssel (*Roll over Tapolca, Nagyapáti Kukac Péter emlékezetére*) mintegy keretbe foglalja a hetven epigrammaszerű versből, illetve szövegből álló *Amerikai improvizációkat*.

Az *Advent* látszólag igazi idill, méghozzá karácsonyi idill. Az angyal, a kemence melege, az erdők, a hegyek, a jászol, a kised, a zene, a zene által felidézett tavasz, a madár, a felhők gyapja – így következnek egymás után a versben –, illetve a *hallgatni* különböző variációival végig jelen lévő csend igazi idilli kellékek. Az idillre utal a leírás iránya is, amely kívülről (Füred, Balácsa) halad befelé (asztal, kemence, zene), míg el nem jut a lélek legintimebb zugaiba. Ezt a hangulatot szolgálja a rendkívül fegyelmezett, már-már harmonikus szerkezet és versbeszéd is: a bevezető versszak után a következő öt strófa mindegyike a változatlanul, szabályosan visszatérő mondatlallal kezdődik:

Így jó, nem másként.

A többi versmondat is jobbára rövid, nyugodt lüktetésű, a legősibb költői eszközök szintén a kiegyensúlyozottságra, harmóniára utalnak, és igazi verszenét teremtenek, mint például:

a *visszatérő páros alliterációk*: karácsony közeleg, ereszkedik tétován a tájra, decemberi derű, folyton fogyatkozó egész, felhők fehér gyapja,

a *párhuzamok*: karácsony közeleg – angyal bontja szárnyát, füst gomolyog – örvénylik a pára,

az *ellentétek*: tavasz – zord tél, fogyatkozó egész,

az *ismétlések, töismétlések*: így, hallgatni, hallgatok, hallgathatom,

A versvégi hasonlat választékossága (*mint égi azúrban elvesző madár*), továbbá a hit, remény, szeretet hármassága – amelyek közül az előbbi kettő szó szerint ott van a versben, a szeretetet pedig maga a versidő, a karácsonyi idézi fel – szinte már biedermeieres kifinomultságba, keresettségbe billenti az idillt.

Ám a végkicsengés korántsem ilyen felhőtlen. Egyrészt az idilli vershelyeztetel szemben ott van a zord, ellenséges, fenyegető külvilág. A második strófában pedig ott találjuk a kijózanító, jóval köznapibb költői helyzetet: az asztalon cédulák, az éjszaka foszlányai. Maga az idilli állapot hangsúlyozottan csak átmeneti, és az utolsó versszakban megváltoztatott sor megszorítása: *Így, így jó... így majdnem jó* – behatárolja, időben egyértelműen korlátozza ezt a röpke egységet a világgal, vagyis, emlékezzünk kiindulópontunkra, valójában irreálissá, illuzórikussá teszi az idillt.

Két hosszúvers. Fenyvesi Ottó eleve elégikus alkatú költő, aki az *Advent-ből* vett szóképekkel tudatában van a *fogyatkozó egésznek, az elveszített édennek*, vagyis a schilleri értelemben vett elveszett egységnek ember és isten, természet és kultúra között. Ezért elégikus magatartásának bizonyítékául nem is kellene más érveket hozni. Mégis megteszem, noha a legmodernebb irodalomelméletek tótumfaktumai majdnem szalonképtelennek tartják azt a módszert, ha az ember életrajzi determináltságra merészel utalni. Márpedig Fenyvesi Ottó elégikusságának tárgyalásakor megkerülhetetlen az a tény, hogy valamikor a kilencvenes évek elején, a délszláv háborúk kezdetén, gyakorlatilag el kellett menekülnie szülőföldjéről. És a szülőföldtől, az otthontól, az élettől, a társaktól, a kedvestől való elválás, a búcsúzás vagy kényszerű távollét az egyik leggyakoribb elégikus alaphelyzet, amelyből a magyar elégiaköltészet legkiválóbb darabjai születtek. Gondoljunk csak a régiak közül, és természetesen a teljesség igénye nélkül, Janus Pannonius *Búcsú Váradtól*, Balassi *Búcsú hazájától*, Batsányi *A rab és a madár*, Csokonai *A tihanyi Ekhóhoz* és nem utolsósorban Berzsenyi *Búcsúzás Kemenes-Aljától* című versére.

Fenyvesi Ottónak a schilleri értelemben vett ilyen tipikus *elégiája* a *Roll over Tapolca*, amelyben a lírai én és az otthonideál egységének elvesztése, egyszerűbben szólva az otthontalanság tudata fogalmazódik meg. A hosszúvers tizenegy szakaszból áll, mindegyik szakasza a *Minden és semmi között* sorral kezdődik. Ez a folyton visszatérő kulcsmondat jól jellemzi a mindent jelentő otthon és a semmivel kecsegtető otthontalanság között vergődő lírai hős helyzetét. Időben az otthon jelenti a múltat, az otthontalanság a jelent, térben az előbbi Bácskát, az utóbbi pedig az átmeneti menedéket, Tapolcát és a pannóniai tájat, amelytől a Kemenesaljáról Niklára költöző Berzsenyi búcsúzott az egyik legszebb magyar elégiában. A klasszicista Berzsenyinél a távolodó otthoni táj közvetlen látványából kiinduló emlékezés adja a vers dinamikáját:

Messze setétedik már a Ság teteje,
Ezentúl elrejtí a Bakony erdeje
Szülőföldem, képedet.

A *Roll over Tapolca* nem visszatekintő jellegű, itt a szimultán versszerkesztés teremti meg az elégikusságot. A folyton váltakozó perspektívák révén a térben és időben egymástól távol eső, de valamilyen szempontból rokonítható szituációk egy idősíkbá és egymás mellé kerülnek. A síkok állandó vibrálását, jelen, múlt és régmúlt, közeli és távoli állandó váltakozását a sziporkázó asszociációk indítják el és teszik hitelessé. Ilyen például a képzettársítás Bácska-topolya és Tapolca névetimológiája között:

Miközben jöttek a Magyar Műhelyek
Bácska Tapolcára.
Küldte őket a Bécsben bujdosó
Alpár. Ő már akkor tudta:
Topolya és Tapolca általam összefügg.

Vagy az asszociáció a Csobánc megmászásáról az otthoni templomtornyokra:

Eme filozófiai csillagórán
megmásznám a Csobáncot
és a templomtornyokat.
A topolyait, mely a zágrábi
és az újvidéki katedrális után
a legnagyobb templom volt Jugóban...

Az állandó perspektívaváltás elidegenítő hatású, és mint ilyen, az érzelmek vagy az érzelgősség elfojtására szolgál. Ezért olyan nehéz felismerni vagy kimutatni az elégikusságot a versben, amelyben ráadásul végig nyomatékosan jelen vannak az elidegenítés egyéb stíluseszközei.

Ilyen például a többször is visszatérő provokatív archaizálás a *Sümege szép tájékin*, a megszentelt nevek bántó kiforgatása: *Pedig egykoron erre járhatott... Kisfaludy, a Sándor vagy a Károly*, és a lehangsúlyosabb helyen, a vers végén a halandzsaszerű *stb.*, amely stilisztikai eszközként elhallgatás, és amely beszélt nyelvi közhelyként szintén az érzelmek elkendőzésére vagy a kiúttalanságra utal:

Nincs megoldás. Csak stb.
Hagyj most, múzsa,
Egy sín pár az eget keresztezi.

Bácskai tájakra vezet a kötet másik elégikus hosszúverse, a *Nagyapáti Kucac Péter emlékezete*, amely egy hányatott sorsú parasztfestőről szól. Az elégikusságot itt egyszerre két motívum is hordozza: egyrészt a mulandóság, a Walter von der Vogelweide-i *Ó, jaj, hogy eltűnt minden* tudata, másrészt pedig a mindenkori és mindenféle művészsors kiszolgáltatottsága a valóságnak. A régi bácskai tájat és életet a sok évtizede halott festő képeinek pazar színvilága idézi fel, és ezeknek a kallódó térbeli alkotásoknak a hangulatát a költői ábrázolás az időbeli egymásutániséggel kelti életre, mint Akhilleusz pajzsát Homérosz leírása. Megelevenednek a tojássárga nyarak, az aranysárga tyúkhúsleves, a sárga föld, a tojássárga okker levegő, a hol szürke, hol kék ég, a méregzöld fű, a sárga kendertáblák, a mályvazöld lópokrócba bújó tél. A színek olykor egy-egy metaforával történelmi eseményeket idéznek, mint például a kézigránát-pipacsok, az aknamező-gabonatóblák. És amire a festészet szintén nem képes, megelevenedik az illatok, az ízek, a hangok és a tapintás világa. A verset indító és bezáró sorokban az illatok dominálnak: *Mindörökre versenyt illatoznak neked a füvek, fák és a virágok*. A nyári vasárnapot egy hármasszinesztézia érzékelteti, ahol együtt van a szín, íz és a lélekállapot: *lovak álltak a keserű ragyogásban*. Az intertextualitás elidegenítő eszközével, vagyis érzelmi azonosulás helyett a megszokottból kiemelve, új összefüggésekbe helyezve megjelenik a versben a költő magyarságtudata, mégpedig az Adyra való egyértelmű rájátszás által: *Nő nélkül hallgattad a kacagó szeleket... S csak álmodtál nagyokat a déli verőn, fűledbe ősmagyar dal rivallt*.

Amerikai improvizációk. Az idilli és az elégikus után a szatirikus a harmadik hangnem, amelyben Schiller az elégikusságot megvalósulni látja. Ez a hangnem a valóságnak az eszménnyel, az ideállal szembeni fogyatékoságá-

ból, illetve ennek a fogatékosságnak a felismeréséből fakad. Ez fogalmazódik meg az *Amerikai improvizációk* hetven, többnyire epigrammaszerű versében és szövegében, amelyek szintén életrajzi vonatkozásúak, hiszen szerzőjük 1997-es amerikai útján keletkeztek.

Amerika, az amerikai életforma a gondolkodó ember számára mindig is ellentmondásos jelenségnek számított. Ennek taglalása helyett most csak azt szögezzük le, hogy természet és eszmény kettészakadása, az isten és ember, a természet és kultúra között tátongó szakadék ezen az égtájon mindennél mélyebb. Ahogy a ciklus egyik darabjában áll, a *civilizációtól felpuffadt* amerikai életforma, az amerikai társadalom egyszerre lenyűgöző és rémületes, egyszerre vonz és taszít. Éppen ezért a már említett elidegenítő hatások az *Amerikai improvizációk*ban még dominánsabb szerepet játszanak. Ilyen hatása van a hetven darabból álló ciklusba szervesen beépülő nyolc vendégszövegnek James Joyce-tól, Walt Whitmantól, Erich Frommtól, Faludy Györgytől, Marcel Duchamp-tól, Nietzsche-től, Karen Eliottól és Luis Buñuel-től. A versek és vendégszövegek szerves egységén az értendő, hogy nem holmi intertextuális agytornáról van itt szó, hanem egyértelmű és elidegenítő hatású szerzői szándékról: Lám, nem csak én, hanem ők is így látják. Ezt a kettős perspektívát a vendégszövegek megszerkesztése és a ciklusba való illesztése is fényesen bizonyítja. Valamennyi idézetet a lírai hős mondata vezeti be: *Sorokat találtam benne aláhúзва* – aztán következik az idézőjeles vendégszöveg, alatta pedig a hivatkozott szerző neve. A nyolc vendégszöveg elrendezésében és tartalmi megválogatásában abszolút tudatosság fedezhető fel. Az első:

Sorokat találtam benne aláhúзва:
„A természet első fontos gesztusa mindig
A káosz.”
James Joyce

A nyolcadik:

Sorokat találtam benne aláhúзва:
„A jövő világa az abszolút káosz.”
Luis Buñuel

A káoszból káoszba tartó világot, amelynek mintapéldánya Amerika, a költő a kíváncsiság és az elutasítás szemszögéből, vagyis szatirikusan igyekszik bemutatni, de úgy, hogy közben szemmel láthatóan a hatása alól sem tud szabadulni. Ezt a felemás állapotot a már tárgyalt vendégszövegek mellett jól érzékelte a ciklus további jellemző stílusesszékői: a szójáték, az idegen szavak, a tört magyarság és a halandzsza, amelyek mindig akkor bukkanak fel, amikor az adott kérdésekre nincs ésszerű válasz, amikor a külső benyomások túllépik a józan ész határait, amikor a lírai hős állásfoglalásra kényszerülne. Legtöbbjüket csak a szöveggörnyezetükből kiragadva és pontos helymegjelölés nélkül lehet idézni, mivel a ciklus egyes darabjait se számozás, se cím nem különbözteti meg, és mert értelmezésük túllépné ennek a tanulmánynak a kereteit:

Brum brum, hétköznapi misz-maszok, dárlingom, chip, chip csóka, sehol egy woodoo, brung, brung, subi-dubi, Rock'n Rimbaud, Szexus. Plexus. Nexus, Yes, my baby, no!, Inglis tóking, ülök pad azon délután, no kecmecc, modern tóking, Sha-la-la-la-lee, terminál/m/ok, nagyívben Kazinci.

Elidegenítő effektusokkal és két mondatfoslány erejéig az *Amerikai improvizációkban* is felbukkan a rejtőző magyarságtudat. Az egyikben a szövegkörnyezet, a Theodor Kramer-regénycímmel való ellentét adja az elidegenítő hatást: *Nyugaton a helyzet változatlan. Senki sem beszél magyarul* – a másikban a személytelen, főnévi igeneves szerkezet, illetve a Szózatra való finom rájátszás: *Élni és meghalni magyarul*.

Az ideállal szembeni fogyatékos valóság felismeréseként ugyancsak említésre méltó motívum a ciklusban a hit és istenhit gyakori felbukkanása:

*Istenem, adj még egy napot,
hogy hinni tudjak!*

*Az ég határtalan préríjén
bölénycsordákat terel a szél.
Az embernek többé nincs hite.*

És az eszmélkedés helyszíne sem véletlen, hiszen a hit hiánya éppen az amerikai típusú életben vezet folyamatosan a legképtelenebb torzulásokhoz.

A ciklus ezzel a sorral fejeződik be: *Még nincs kész a világ*. Igen, csak nézőpont kérdése az egész. Schiller szerint a világ már túlhaladta az aranykort. Amerikából nézve viszont még nincs kész. Mindenesetre nem tökéletes. Ebben maradhatunk.

Blues über dem Ozean. Az *Amerikai improvizációkat*, a *Nagyapáti Kukac Péter emlékezete* kivételével, a műfordítópáros, Julia és Robert Schiff lefordította németre. A fordítók kötetüket további tizennégy verssel kibővítették, és a tizennégy vers egyikét választották válogatásuk címéül: *Blues az óceán felett*. Egy verseskötet esetében nem feltűnő a két, vagy akár több fordító is, ám ez esetben úgy tűnik, igazi négykezessel van dolgunk, hiszen Julia és Robert Schiff nem megosztották egymás között a kötet anyagát, hanem a jelek szerint közösen dolgoztak rajta.

Fenyvesi költészetére szinte kizárólag a rímtelen szabad vers a jellemző. Ilyen szempontból idegen nyelven való megszólaltatása a közfelfogás szerint könnyű feladatnak tűnhet. De ez csak a látszat. Hiszen, amint az a fenti elemzésekből is kitűnt, ezeknek a szabad verseknek megvan a maguk sajátos ritmikája és a maguk költői eszköztára, amely éppúgy merít a klasszikus, mint az avantgárd elemekből. Legfeljebb nem rímelnek, és nem íródtak zárt strófaszerkezetekben, megszentelt időmértékes vagy klasszikus versformákban. Ám amit a műfordító ezáltal nyer a vámon, azt elveszíti a réven. Tudniillik a szürrealisztikus szókapcsolatok, szójátékok, a legkülönbözőbb nyelvi lelemények – kezdve a tört magyarságtól az idegen szövegek alkalmazásáig –, a legkülönbözőbb szubkultúrákra való szövegközi utalások, a szlengtől a tudományos, filozófiai szakkifejezésekig terjedő szókészlet megértése és koherens szöveggé való

újraformálása egy másik nyelven legalább olyan nehéz feladat, mint a hagyományos stilisztikai és verstani eszközök pontos visszaadása.

Mindezeket figyelembe véve és mérlegre téve, a szerzőpáros sikeresen birkózott meg feladatával. Alaposabb szövegelemzés és egybevetés után is elenyésző az említésre méltó hibáiknak a száma. Egy fordítás különben sem lehet tökéletes, hiszen a műfordító köztudottan gúzsba kötve táncol, és a legtöbbször maga is pontosan tudja, hogy a legnehezebb esetekben milyen kompromisszumok árán jutott a végső megoldásokhoz. Saját példamból kiindulva, ha kíváncsiságból vagy szükségből néha kézbe veszem egyre gyarapodó műfordításköteteim egyikét, mindig találok olyasmit, amit ma másként oldanék meg, amin ma már fanyalgok, és mindig találok egész egyszerűen bosszantó félrefordítást is, amit se én, se a lektor nem vett észre.

Természetesen Julia és Robert Schiff munkájában is találtam hasonlókat, különösen néhány ritka szó értelmezésében és néhány, szinte lefordíthatatlan szójáték visszaadásában. Ezek kiküszöbölésében a könyv impresszumának tanúsága szerint lektor sem volt a segítségükre. Így például, ami Fenyvesinél *tökös részletek*, az náluk *unerquickliche Einheit*. A német szó jelentése bosszantó, kellemetlen. A magyar szlengből vette tökös mintha nem ezt jelentené. A nagyon bonyolult, szellemes és szürrealista képzettársításokat elindító *Kizsákmányalom* szókép nyilván a kizsákmányolás és az alom kombinációjából született. A német megfelelője: *Streubettung der Auspowerung* – egy birtokos szerkezettel ugyan lemásolja az eredetit, de a savát-borsát nem képes visszaadni, így aztán inkább csak szolgai fordítás lesz belőle. Ilyenkor tanácsosabb kompromisszumot kötni és meg sem próbálkozni a visszaadhatatlan visszaadásával, amint azt egyébként a fordítók többször meg is tették. Ennek legjobb példája a transzcendentális terminál/m/ok, amely a német megoldásban így hangzik: Transzendente Terminals. Vagyis a fordítók belátták, hogy az álom beleépítése ebbe az alliteráló szókapcsolatba németül lehetetlen. Így megoldásukban az alliteráció megmaradt, a konotatív jelentés ugyan elveszett, de még sincs hiányérzetünk. Vannak viszont olyan esetek is, amikor a fordítói szerencse és lelemény még a megoldhatatlannak tetsző akadályokon is átsegíti őket. Az egyik versszöveg a számítógépek szókincsével kezdődik: *Chip, chip, fájl, szpéjsz, enter egér* – aztán egy váratlan, szürrealista képzettársítással így fejeződik be: *Chip, chip, csóka*. Műfordító legyen a talpán, aki a költői gondolatmenetet megértve itt kongeniális megoldást talál. A német páros képes volt erre. Az ő megoldásuk így hangzik: *Chip, chip, Tschiptschirip*. Megfelelő német gyerekdalt természetesen nem találhattak, de a madáracsicsérgésre utaló hangutató szó telitalálat.

Az eredeti versek és a fordítások teljes egybevetésének igénye nélkül kiragadott példák is arra utalnak, hogy milyen gazdag, színes és leginkább elgondolkodtató, embert próbáló költői világ tárul fel Fenyvesi Ottó költészetében. Akár az anyanyelvén, eredetiben olvassa őket az ember, akár írni próbál róluk, akár műfordítóként szólaltatja meg őket valaki egy más kultúrkörben, jelen esetben éppen Friedrich Schillerében, aki nélkül ez a tanulmány nem született volna meg.

Bazsó Ádám

Thurzó Gábor epikája

Bevezetés. Thurzó Gábor életművének, egész írói világának és valósághoz való viszonyának egyik „örvénlyő középpontja” az anya alakja. Thurzó gondolatainak és emlékeinek ez a plasztikusan és oly sokszor megidézett-megrajzolt figura ad valódi mélységet, ő tölti fel feszültséggel és ihlető energiával. A mikro- és makrokörnyezet az anyában integrálódik, elválaszthatatlanul, és változzék bár időben és térben, mégis marad egy központi forrás, ahová mindig visszatérhet, ha csupán képzeletben is. Ez a motívum strukturálja az író emlékeit, az ebben rejlő lírai potenciál az, ami az anyjára való visszaemlékezések során erőteljesen megnyilvánul.

Szorosan kapcsolódik ide az apa figurája – hiányában is jelen lévő, elmosódott és egyre inkább elhalványuló emléke. Nem kevésbé fontos Thurzó belső fejlődése, önmagára eszmélése szempontjából, mint édesanyja, sőt, bizonyos szempontból talán még fontosabb. Hiszen ő az a példakép, ő az a minta, akivel valójában sohasem tudott teljes mértékben azonosulni, akinek a titkaihoz csak sejtette a megfelelő kulcsokat. Ennek a torzóban maradt identifikációnak a lenyomata például az *Apátlan évek* című elbeszélés, amelynek záró passzusában egy az apjával kapcsolatos nyomasztó álmát írja le (az elbeszélés megjelent az azonos című kötetben, 1943-ban, valamint *Az istennő hajóra száll* címűben, 1967-ben): „A konflis elment, de apám még mindig háttal állt felém, nagyon sokáig, aztán lassan, a csepergő esőben, felém fordult. Most egyszerre mindent élesen láttam: a lehullott leveleket, a ház fehérre festett oszlopos tornácát, a pókhálós üvegű folyosót, ott álltam apám mellett. De csak éreztem a közelséget, mert szememet nem tudtam levenni a folyosó ablakáról. Magamat láttam az ablakban, ahogy arcomat az üvegre nyomom. Apámról tudtam, hogy végre megérkezett, s tudtam azt is, hogy ma sem pillantom meg az arcát, ahogy eddig sem, sohasem.”¹ A megkettőződés, melynek kapcsán eszünkbe kell hogy jusson a Doppelgänger-motívum, egyfajta – Freud szavaival élve – kísérteties hatást kelt,² mintha az apa alakja a teljesség hiányának szimbólumává válna – egy befejezetlen élet, a lezáratlan azonosulási folyamat, a kibontatlan sorslehetőségek megtestesítőjévé.

Az elbeszélés bizonyos epizódjai azonban pozitívabb távlatokat is felvillantanak: „Megálltam a tükör előtt, és elnevettem magamat. Fél szájjal nevettem, ahogy ő. És láttam a fogaimat: neki is ilyen foga volt, neki is ilyen arca. (...) Közelebb léptem a tükörhöz, összehúztam a szememet, és megláttam benne apámat.”³

¹ Thurzó Gábor, *Apátlan évek*, in: *Az istennő hajóra száll*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1967, 221.

² Freud, Sigmund, *A kísérteties*, in: Bókay Antal – Erős Ferenc, *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*, Filum Kiadó, Bp., 1998

³ Thurzó Gábor, *Apátlan évek*, in: *Az istennő hajóra száll*, 209.

1. rész

Az anya univerzuma

Az anya mint centrum. Thurzó édesanyjának alakja tehát az írói világ közép-pontjában áll. Az életadó, a szülőfölddel (a Belváros hajdani miliójével) együgyű anya jelenti a kapcsolatot az író személyes és családi múltjához, a belé idegződött értékrendhez, egy sajátos világszemlélet kereteihez. Az anya, ahogy cikkében Tverdota György is rámutat: a centrum centruma. Az abszolút közép-pont: minden belőle indul el és benne egyesül. „Körülötte az otthon, a család: az apa, a négy gyerek és a nagyszülők. Egy nagyobb gyűrű öleli egybe a családi sütőde, az üzlet, a ház, a rokonok, alkalmazottak, állandó üzletfelek csoportját. A külső koncentrikus kör a Belváros határai köré rajzolódik (...).”⁴

A reprezentáció típusai. Előjáték. A család és a gyermekkor válsághely-zetei nagymértékben meghatározzák az *Előjáték* (1938)⁵ című alkotás atmoszféráját: ez a mű az európai családregegy hagyományához kapcsolódik, Pálincás László véleménye szerint: „Hibái a kezdő járatlanságából fakadnak, erényei egy fejlődő szellem gazdagodó tehetség-rezervoárjára vallanak. (...) határozott fejlődés a lélektani regény felé a flaubert-i és bernanosi úton.”⁶ A pesti, német gyökerű patríciusvilág „hattyúdala” ez a kötet, előképei és ösztönző mintái között megemlítendő Tormay Cécile *A régi ház* című regénye, Thomas Mann *A Buddenbrook házának*, illetve Márai Sándor munkásságának befolyása. Bresztovszky Ede a Népszavában megjelent cikkében⁷ egyenesen Dickensszel hozza összefüggésbe Thurzó szemlélet- és ábrázolásmódját. A tárgyalt regény műfajával kapcsolatban többféle meghatározás-kísérletet olvashatunk: nemzedék-regény⁸, fejlődésregény⁹, önéletrajzi regény¹⁰.

A regény nyelve és időszerkezete. Az események regénybeli narrációja erőteljesen metaforikus, az író emellett leginkább a hasonlatok és meghökken-tő párhuzamok alkalmazását preferálja. Fábíán István jegyzi meg igen találóan: „A túlsúlyos gazdagság miatt panaszkodhatunk, (...). Erős, szemléletes hasonlatok, mozgással teli, hangulatos leírás.” Kiemeli Thurzó atmoszférateremtő készségének magas fokát, hatékonyságát, de hozzáteszi, hogy ez a fajta hal-

⁴ Tverdota György, *Novellisztikus szociográfia. Thurzó Gábor: Belváros és vidéke, Új Írás*, 1980. 3. sz., 114–115.

⁵ Thurzó Gábor, *Előjáték*, Franklin-Társulat, Budapest, 1938; 1968

⁶ Pálincás László, *Thurzó Gábor: Előjáték*, Magyar Könyvbarátok Diáriuma, Budapest, 1938. 5–6. sz. (július-október), 152–153.

⁷ Bresztovszky Ede, *Kár fölébredni?* (Többek között az *Előjáték*ról.) *Népszava*, 1938. május 15., 17.

⁸ Zsigmond Ferenc, *Egy új magyar »nemzedék-regény«*, *Budapesti Szemle*, 1938, 250. kötet, 373–373.

⁹ Sándor István, *A Pest-belvárosi polgár regénye. Thurzó Gábor: Előjáték*, *Katolikus Szemle*, 1938, 236–237.

¹⁰ Nagypál István, *Előjáték: Thurzó Gábor regénye*, *Nyugat*, 1938. május, 383–385.

mozás „(...) valahogyan sok az olvasó számára”.¹¹ Méltatja a hangulatok bemutatásának finom kidolgozottságát, aprólékosságát, az olvasót mintegy „rabul ejtő” egységes alaphangulatot. Magam is tapasztaltam, hogy a befogadónak tulajdonképpen kell egy kis idő, amíg „akklimatizálódik”, magáévá teszi és elfogadja a regénybeli világ törvényszerűségeit, s ezután már sodorja magával az elbeszélés lendülete.

A regény története a főszereplő kisfiú (akit a Simon Géza név jelöl) születésétől a nagyanya (a regénybeli „grószmami”) haláláig tartó ívet rajzol ki. A nagyanya, a szülők és a gyermek – ennek a három generációnak a kölcsönhatásait, konfliktushelyzeteit, a közöttük formálódó érzelmek jellegét és dinamikáját igyekszik egységes keretbe foglalni a szerző. Ez az anyag terjedelméből kifolyólag (a regény 343 oldalt foglal magában) óhatatlanul is inkoherenciák létrejöttéhez vezet.

Emlékezősmódok. A regénybeli kapcsolatok dinamikája. Thurzó a gyermek Simon Géza szemszögéből igyekszik bemutatni a polgári mikrovilágot, illetve annak környezetét. Itt azonban felmerül az a probléma, amely szinte valamennyi ehhez hasonló, egy gyermek-kommentátort a középpontba helyező irodalmi alkotás esetében megjelenik: a szerző saját, felnőttkori énjének gondolatait és komplex meglátásait helyezi bele a gyermeki tudatba, hiszen akkori élményeiről nagyon sok esetben nincsenek konkrét emlékei. Ez a dilemma Thurzó egyéb, kimondottan önéletrajzi jellegű alkotásaival kapcsolatban is fennáll: mennyire hűen képes (illetve képes-e?) rekonstruálni az írói elme egykori tapasztalatait? Kibányászható-e egyáltalán az egykori élmény az évek során ráakódott emlékrétegek alól? Elvárható-e ez? S valójában célja-e bármely múltidézésnek is?

A családot megosztó összetűzések és ellentétek az *Előjáték* esetében is legalább akkora jelentőséggel bírnak, mint a *Segítő Fortunátuszban*. Ezek motiválása és megalapozása összetettebbé, hitelesebbé válik, és ki is bővül. Az egymástól elütő életformákat és szemléleteket karakteres figurák képviselik: a tradicionális kereskedőszellemet „grószmami”; az újíto, a „kor szavát” is meghalló üzletember típusát Simon Gyula. Az anya (Irma) alakja kezdetben passzív és homályos, később válik cselekvő erővé. A kisfiú tulajdonképpen igyekszik kitörni a mindenkori keretek közül, hasonulni akar társaihoz, „egy lenni a sok közül”; a jóakarói által éreztetett kivételezett helyzetét nyűgnek érzi. Anyjával való „véd- és dacszövetsége” azonban nem pótolhatja az apa hiányát. A fiúfigura passzivitását szinte valamennyi kritika hangsúlyozza. Ebből következik az a megállapítás, hogy az *Előjáték* fókuszában elsődlegesen nem a kisfiú fejlődése áll, sokkal inkább a másik három szereplő, de legfőképpen Simon Gyula és „grószmami” figurájának átalakulása. (Pontosabban a „grószmami” által megtestesített kereskedőeszmény és ennek átplántálása a nagymamai akarat előtt behódoló apába.) Mindez annak ellenére így érezhető, hogy a mű alcíme *Egy gyerekkor regénye* – tehát az író valószínűleg Simon Géza alakját akarta a középpontba állítani.

¹¹ Fábán István, Thurzó Gábor: *Előjáték*, Napkelet, 1938/II., 266–268.

Kettejük (az apafigura és „grószmami”) közeledése egyenesen arányos az anya kisfiúhoz történő közeledésével és anyja aktívabbá válásával. Mintha ő venné át az ellenálló-szerepet addig betöltő apa ilyen jellegű funkcióit. Vegyük szemügyre ezt az átalakulást példákkal illusztrálva: „Mit kell eszébe hoznia ennek a gyerekek a ház áldatlan életét? A fiatal Simon úr és a tanácsosné marakodását! Mit kell tudni neki, hogy milyen magányos közöttük az anyja, a fiatal Irma nagysága – és milyen ágrólszakadt szegény a kisfiú maga. Vetí-dobja a vetélkedés szüntelen (sic!), mindenki jogot állít rá és nincs senkije igazán sohasem (...).”¹²

Az előbbi részlet jól vázolja a regény szereplőinek kapcsolatrendszerét, illetve az ebben elfoglalt pozíciójukat. A képet tovább árnyalják a következő epizódok:

„Grószmami szót sem szólt, a szeme volt csak vészmondó. Remegett, iratokat gyűrögetett (sic!) s apa kiabált feléje. Vörös volt apa nyaktól hajig, öklével csapdosta az asztalt (...).

– Én ezt a zsarnokságot már nem bírom tovább. Velem ezt a mama nem csinálhatja. Nékem is van türelmem, nékem is van becsületem. Nem állok úgy a kedve elé mint (sic!) marha a bárdhoz. (...) Grószmami (...) alig remegve németül beszélt.

– Amíg pedig én élek, addig neked itt hallgass a neved.”¹³

Az apa látszólag lázad a rákényszerített alárendelt szerep ellen, valójában azonban éppen ez az, amire nem képes (tehát a lázadásra). Pillanatnyi beszegülésekre még futja időnként feltörő indulataiból, a kitartó szembenálláshoz azonban nincsen elég ereje. Az első adandó alkalommal menekül ebből a feloldhatatlannak tetsző szituációból: bevonul és a frontra kerül. A kisfiú ezt így kommentálja: „(...) apa úgy tűnt el, mint egy szökevény. (...) Mindent elkészített erre a szökésre, évek óta csak azért élt, hogy egyszer maga mögé vethesse a váci-utcai világot.”¹⁴

A ház – a tradíciók megtestesülése. Évek telnek el, amíg az anya és Géza újra láthatják Simon Gyulát. Ezek az évek sok változást hoznak a család életébe: a háborús időszak (az első világháború) eleinte enyhébb, majd egyre érezhetőbb negatív hatást gyakorol az üzlet forgalmára, sok „kunsaft” elmarad, „grószmami” egészsége is megrendül. Ez az általános válsághelyzet egyik tüneteként is felfogható, grószmami sorsa pedig az általa egy személyben képviselt régi (háború előtti, tradicionális) polgári világ hanyatlását is modellezi. Ezt a képzetet erősíti a szülői ház változásának részletező bemutatása, és az a rejtélyesen intim viszony, ami a kisfiú nagyanyját a Kreyder-házhoz köti, szinte organikus kapcsolatot hozva így létre az asszony és az épület között. „(...) majdnem átmenet nélkül, vénülni kezd a ház, mint egy öregedő asszony, akit magára hagytak s ráeszmél fonnyadására. Fakul és kopik, s mintha csendben rezegnének a falak, hull a vakolat. Grószmami aggodalmasan tér föl esténként az irodából, megáll a lépcsőkön, megtapintja a falat. Lepörccen egy körömnny

¹² Thurzó Gábor, *Előjáték*, 26.

¹³ Uo.: 27–28.

¹⁴ Uo.: 102.

olajfesték, mögüle a téglák bordázata néz elő. Foszlanak a falak, mindennap akadna toldanivaló. Tenyérnyi vakolatok esnek le, száraz, elhomokosodott malter szemetel naphosszat a sebes foltokról.”¹⁵

Mintha a ház eleven testté vált volna, amelyet valami betegség támadott meg, vagy az öregedés kezdte volna meg rajta visszafordíthatatlan, pusztító munkáját. Valami fenyegető és lényegi változást jelez ez a folyamat – bekövetkezik az üzlet hanyatlása, a nagymama felismeri, hogy a körvonalazódó új társadalmi rendben az ő számára már nincs hely. A régi világ menthetetlenül összeomlik. Itt utalhatunk Edgar Allan Poe *Az Usher-ház vége* című novellájára. A nyomokban még meglévő, de tulajdonképpen már bomlásnak indult szerkezet szilárdsága ott is illuzorikusnak bizonyul, akárcsak a Kreyder-hagyományok változatlan továbbélésébe vetett hit a jelen regényben. Ezenkívül fontos kihangsúlyozni *A régi ház* című Tormay Cécile-regénnyel való rokonságot. Az utóbbi mű végéről idéznék egy idevágó részletet:

„Egy kocsí robogott végig az utcán, úgy hangzott, mint egy ostorcsapás. Anna a falhoz tapadt. Hallgatózott. (...) Ebben a pillanatban megérezte az összetartozást önmaga és a halálra ítélt öreg ház között. A téglák a vakolat alatt, a gerendák, a boltívek ugyan egy (sic!) erőből származott minden, ő is egy volt velük, mintha a falak közül jött volna ki, mintha csak részük lenne, mely mozog, és fennhangon tudja elmondani ami nekik szótlanul fáj. (...) Rejtélyes emlékek vonaglottak át rajta, (...) melyekre ő benne (sic!) emlékezett az Ulwingok háza.”¹⁶

Bármennyire tiltakozik is ellene, Simon Gyulának rá kell jönnie, hogy immár eltéphetetlen szálak fűzik a Kreyder-kúriához. Feleségével és fiával visszatér Pestre, és átveszi a nagymamától a család megélhetését biztosító vállalkozást. Az csak később válik nyilvánvalóvá, hogy ezzel a „grószmami” által belé sulykolt viselkedésmintákat is a magáévá teszi (interiorizálja); sőt, talán még következetesebb szigorral érvényesíti azokat, mint anyósa. Az anya szeretné megszüntetni Géza izolált helyzetét, mely a kislányt elválasztja egykorú társaitól, ennek érdekében mindenben támogatja fiát. Ezzel saját önállóságát, anyaként és asszonyként betöltött szerepének fontosságát akarja kihangsúlyozni – azonban anyósa és férje ellenállásába ütközik. Ugyanezt tapasztalja a fiú is, „(...) hol nem törődnek vele, hol pedig kettőzötten üldözik.”¹⁷ A regény végén nyitva marad a kislány további sorsa. Többben a kortársak közül folytatást vártak, amelyben az író feltárta volna Simon Géza életének további alakulását. Mindezt már a mű címe is sugallja, az alcím pedig tovább erősíti az olvasó ilyen irányú előfeltevéseit (a kötet végén, 328–331.).

A történet kezdő és záró képsora, jelenete összecseng – mindkettő Öregkisasszony mozgását mutatja be a Belváros téli hidegbe és hóba burkolózó kulisszái között. Az öregasszony térbeli haladása a Kreyder-házhoz igazodik és ellentétes irányú a két részben – a mű elején a ház felé közeledik, mintegy ürügyet szolgáltatva az írónak, hogy barokkosan zsúfolt mondatokban fejtse ki környezetrajzát; a zárásban viszont a háztól távolodóban látjuk, egyszerre a tomboló emlékezet lehetséges megszemélyesítőjeként és áldozataként.

¹⁵ Uo.: 109.

¹⁶ Tormay Cécile, *A régi ház*, „Kvalitás Duó” Kft., Bp., é. n., 192.

¹⁷ Thurzó Gábor, *Előjáték*, 295.

Belváros és vidéke; Napló helyett. Dekontextualizálás-rekontextualizálás. A *Szülőföldem, Belváros* című szöveg és a *Belváros és vidéke*¹⁸ című kötet intertextuális kapcsolata (összefonódása) szembeötlő. Ehhez a két műhöz rendelődik harmadikként a *Hűség a Belvároshoz* című „emlékezés” (tárca?).¹⁹ Feltűnő szövegbeli egyezések figyelhetők meg a *Szülőföldem, Belváros* és a *Hűség a Belvároshoz* esetében. Az alább következő példa rendkívül szemléletes: „Ott élek ma is, ahol valamikor gyermek voltam. Ugyanabban a szobában nyitom reggelre az ablakot, ahol az életre nyitottam egykor a szememet. Együtt nőttem-öregedtem a Belvárossal. Szemtanú vagyok és sorstárs. S mint aki sosem ment el valahonnan egészen, nekem sincsenek nosztalgiáim. Elfogadom úgy, ahogy éppen van, hisz ahogy változott, pusztult, újjászületett (...), minden változás elvitt énbelőlem is valamit. Néha az az érzésem, hasonlítunk egymásra.”²⁰ Ezzel szinte szó szerint megegyezik a *Hűség a Belvároshoz* szövegének fogalmazásmódja. A korábban egy tömbben álló szöveget ott azonban már széttördeli az író, s az előbbi elbeszélésben még szorosan egybekötött mondatok közé olykor majdnem féloldalmi egyéb textus ékelődik be:

„Nem sokan vannak, akik ma is ott élnek, ahol születtek, ahol valamikor gyerekek voltak. Én ugyanabban a szobában nyitom reggelre az ablakot, ahol a most már mind fogyóbb életre nyitottam egykor a szememet. Szemtanú vagyok és sorstárs. S mint aki sosem ment el valahonnan igazán, nekem sincsenek nosztalgiáim. Elfogadom a Belvárost – most ötödik kerületnek nevezik – úgy, ahogy éppen van. (...) [Itt körülbelül féloldalmi egyéb szöveg következik. A saját megjegyzésem – Bazsó Ádám] Minden változás elvitt énbelőlem is valamit, ugyanakkor hozzám is adott valamit. Néha az az érzésem, hasonlítunk egymásra.”²¹

Mindezt erőteljesen redukálva és módosítva lelhetjük fel a *Belváros és vidéke* bevezető gondolataiban. A szöveg összezsugorodása az egyik oldalon bizonyos információk törlésével és elhullásával jár. Mintha a szerző megtartotta volna az eredeti gondolati magot, a sallangok lenyesésével semmit el nem véve mondanivalója súlyából. Sőt, ezáltal csak növeli a kifejezésmód sűrítettségét és szemléltető erejét: „Reggel kinyitom a spalettát. Fából van ez a spaletta, több mint százszentendős, de nem vetemedett meg, időálló, mint a ház, ahol születtem, és ahol azóta élek. Az emberélet felén jócskán túl, ugyanabban a szobában. Szerencsés volt a csillagzatom, sosem kellett elhagynom sem a házat, sem a szobát. Még a fekhelyem is az, amelyen születtem.”²² Mindkét utóbbi szövegrész 1977-ből való. Feltételezhetjük, hogy a *Napló helyett* 162–167. oldalán szereplő emlékezés valamivel korábbiól való, s ezt alakította át a szerző, amíg föl nem öltötte a *Belváros és vidéké*ben látható formáját. Ennél még figyelemreméltóbb, hogy az író a *Hűség a Belvároshoz* szövegét vette alapul a *Belváros és vidéke* fülszövegének összeállításához. Az előbbiből kiragadott és egymáshoz illesztett részek teszik ki az utóbbi (tehát a fülszöveg) korpuszának nagy hányadát. Rónay

¹⁸ Thurzó Gábor, *Belváros és vidéke*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1977

¹⁹ Thurzó Gábor, *Hűség a belvároshoz*, in: *Napló helyett*, 162–167.

²⁰ Thurzó Gábor, *Szülőföldem, Belváros*, in: *Az istennő hajóra száll*, 193.

²¹ Thurzó Gábor, *Napló helyett*, 162–163.

²² Thurzó Gábor, *Belváros és vidéke*, 7.

László a *Napló helyett* című kötetről szóló recenziójában²³ kiemeli, hogy Thurzó alkotói módszerének titka a hirtelen felvillanó ötlet megragadásában és minél részletesebb, pontosabb kidolgozásában rejlett. Eszerint egy-egy témát többször félretett és újrafogalmazott, valósággal küzdött az adott ötlet formába öntéséért, önmagával és a szöveg ellenállásával. Életművét áttekintve felfedezhető bizonyosfajta ciklikusság, amely az írói indulás irracionális-lírai színezetéből kiindulva, a későbbi művek távolságtartó iróniáján át tart az élete utolsó éveiben alkotottak alapvetően nosztalgikus-számvető tónusáig. Ezek a minőségek önmagukban sohasem jelentek meg teljesen tisztán Thurzó prózájában. Általában kisebb vagy nagyobb arányú keveredésükről beszélhetünk. A cikk szerint a kötetben található rövidebb terjedelmű alkotások gyakorlatilag bizonyos elbeszéléseinek kezdőpontjait alkotják. (Ez alátámasztja azt a korábbiakban idézett megállapítást, hogy Thurzó írói alkatának leginkább a rövidebb prózai formák felelnek meg; ezekben tudja igazán kibontakoztatni tehetségét.)

Szeretet és idegenség. Gyermekkori emlékeivel, azok rekonstruálásának módjával kapcsolatban többször felbukkan a „mozaikszerűség” fogalma. Ennek realitását az előbbi mondatok is alátámasztják. Ezek (tehát gyermekkori emlékei) egy tükör szilánkjaként is elképzelhetők: az író önnön identitását igyekszik megkonstruálni – a memória fogyatékosága azonban betoldásokat tesz szükségessé, hogy többé vagy kevésbé kitöltsék az üresen maradt helyeket. Így érhető el, hogy a széthullt alakok újra összeálljanak, a kihalt terek benépesedjenek.

Végül egy idézettel zárom ezt a fejezetet, amely a Thurzó és édesanyja között fennálló kötődés erejére mutat rá: „Hozzáléptem, átöleltem, kinéztünk az ablakon. Szép alkonyat volt, kék búcsú. (...) Éreztem, hogy anyám egyre szorosabban von magához, mintha azt mondaná: »ne vegyenek el tőlem!« Megcsókoltam a homlokát, és most még szorosabban hozzátapadtam.”²⁴

2. rész

Hiátus és jelenlét – A hiányában jelen lévő apa figurája

A fejezet témája – mint ahogy a cím is utal rá – az apa hiánya. Közelebbről: az a paradoxnak tűnő helyzet, amely röviden így írható le: az apa nincs jelen, de éppen ennek az ott-nem-létnek az időről időre felsejlő bizonyossága idézi fel alakját. A családfő halála mélyen traumatikus esemény az író számára. Folytonosan kutatja-nyomozza, ki lehetett valójában. „Mennyi bennünk a közös? És végeredményben kinek az életét élem: a magamét vagy az övét?”²⁵ – kérdezi. Az apa arcának felidézhetetlensége növeli bizonytalanságát. (Lásd az *Apátlan évek* korábban már idézett álm-epizódját! Ott sem tudja megpillantani apja arcát.)

²³ Rónay László, *Ötlet és elbeszélés, avagy egy novellista műhelytitkai*, Élet és Irodalom, 1984, szeptember 7., 11.

²⁴ Thurzó Gábor, *Az istennő hajóra száll*, 220.

²⁵ *Uo.*, 208.

Az apa és az anya viszonya. Az alábbiakban vázolom azt a különös dichotómiát, amely az apa- és anyafigura között fennáll (mindezt természetesen Thurzó életművére alapozva):

AZ ANYA	AZ APA
megtartó	tékozló
józan	mértéktelen, bohém
élet	halál
jelenlét	hiány
hűség	kicsapongás
folytonosság	megszakítottság
teljesség	fragmentáltság (töredékesség)

A két magatartásforma élesen elkülönül, könnyedén egy ellentétpár két pólusává alakíthatóak. Apja talán csak a *Kifosztjuk Lujza nénit* című elbeszélésben igazán cselekvő – legtöbbször „a múlt ravatalán” ábrázolja Thurzó. A *Belváros és vidékét* lapozva mind körvonalazottabbá válik az olvasó sejtése: az apa halála tulajdonképpen csupán átmenet az egyik hiányból a másikba, már életében sem volt igazán jelen a család mindennapjaiban. Anyja látszólag egykedvűen veszi tudomásul ezt aényt. Mégis, nyugalma mögött valami mást feltételezhetünk: az apa félrelépései miatti keserűség vagy talán az elhanyagoltság érzete az, ami lecsapódik benne. Ezt igyekszik kivédeni azzal a látszólag rezzenéstelen nyugalommal, amit a külvilág felé mutat. „Sohasem éltek jól apámmal, voltaképpen nem is éltek sehogyan. Amióta eszem tudom, anyám menekült apám elől, rá se akart gondolni. (...), azzal, hogy eltemette, makacsul el is akarta felejteni.”²⁶ Ez a felejtési kísérlet azonban nem lehet sikeres: minduntalan felbukkan egy-egy személy vagy tárgy, amely az eltávozttra emlékezteti.

Az *Apátlan évek* című elbeszélésben például Györffy alezredes, aki a „Karsival” fiatalon átért katonaeveit idézi vissza – újra és újra. Élményeket és titkokat sorol – az anya viselkedéséből az derül ki, hogy látszólag hidegen hagyják ezek a mondatok. Az elbeszélő azonban így nyilatkozik: „(...) ha apámról volt szó, és Györffy alezredes nagyokat nevetve mesélte apám stiklijeit (...), anyám szemében lassan megjelent valami. Mostanában jöttem csak rá, hogy a féltékenység.”²⁷ Anyja sebzettsége tehát nem szűnt meg az évek múlásával, csak mérséklődött. A szülői háttér feszültséggel telített – ennek irodalmi témává alakítása már első regényében, a *Segítő Fortunátuszban* központi jelentőséggel bír. Ez mozgatja a cselekmény szálait, a szereplőket. A tehetetlen gyermek-

²⁶ Uo. 206.

²⁷ Uo. 206.

narrátor ennek lesz a kiszolgáltatottja, és hogy meneküljön ebből a nyomasztó állapotból, víziókkal bátyázza körül magát. (Ez az elem az *Előjáték*ban is felbukkan.)

Az *Előjáték* című kötetben a szerző hangsúlyeltolással igyekszik bizonyos mértékű distanciát létrehozni az önéletrajzi anyagtól. Az anya és az apa konfliktusa itt a „grószmami” – Simon Gyula „tengelyre” helyeződik át, bár a regény második felében (az apa háborúból való visszatérése után) mégiscsak az eredeti formájában tér vissza. A mű végén ezt kísérli meg feloldani Thurzó a három életben maradt családtag „cinkos beletörődés”-ének²⁸ kiemelésével, mindez azonban nem teljesen hiteles. Az anya korábban olyannyira vehemens és határozottan szegült szembe „grószmami” szellemével – majd az azt elfogadó apával –, hogy a hirtelen jellemváltozás meglehetősen hihetetlennek tűnik.

A tárgyaiban (tovább)élő apa. Ha visszaugrunk a regény cselekményében, láthatjuk, miképpen jellemzi Thurzó a háborúba vonulás utáni állapotot: „Apa elment és nem hiányzik. (...) Mintha (...) köztük se lett volna. (...) Szokásai nem hagytak nyomot semmin (...).”²⁹ Mégis, nem sokkal később ezt írja: „A szekrényben, ruháiban ott maradt valami belőle, a fanyar cigarettája és (...) különös férfiszaga. Itt hagyott, lehúzott ruháiban, kesztyűiben továbbra is jelen van apa.”³⁰ Ezt a dohány- és kölniillatot valóságos apjával kapcsolatban is említi az író, tagadhatatlan a két elem közötti életrajzi párhuzam.

Az adósság³¹ visszatér a *Segítő Fortunátusz* kiinduló helyzetéhez, az árva gyermekeit egyedül nevelő özvegy alakjához. Ez az időrendben ezek után következő alkotások esetében is így van. A *tintahal*³² című kötet *Árvák* című novellája kapcsolódik ide szorosabban. (Párhuzam a *Belváros és vidéke Egyedül maradtunk* című elbeszélésével.) Az *Apátlan évek*hez eljutva – s erről a pontról több időbeli ugrást is téve egyszerre – kirajzolódik előttünk a műveket egymáshoz rendelő, azok között szorosabb vagy lazább összeszövődést létrehozó folyamat. Hogy tudatos írói módszerről van-e szó, nem tisztázott. Az azonban bizonyos, hogy ennek következményeivel az életmű egésze (tehát annak valamennyi darabja) szembesíti az olvasót.

A *Napló helyett* című kötet 208. oldalán a szerző apja házvásárlását említi. Ez a félmondat („Apám akkoriban épp egy tornyos bagolyvárat vásárolt – (...)”) a *Belváros és vidéke* egyik elbeszéléséhez irányít bennünket (*Apám házai*), melyben megjegyzi: „Őrá alig emlékszem, de emlékszem a házaira.”³³ Itt azonban nem szakad meg a láncolat. Továbbhaladva az *Elégia egy férfiszabó halálára* című novellához érkezünk, amely az 1969-ben megjelent *Tetszés szerint*,³⁴ valamint a Thurzó halála után kiadott *Az utolsó kör* című kötetben³⁵ is

²⁸ Thurzó Gábor, *Előjáték*, 342.

²⁹ Uo. 100–101.

³⁰ Uo. 101.

³¹ Thurzó Gábor, *Az adósság*, Franklin-Társulat, Budapest, 1939

³² Thurzó Gábor, *A tintahal*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941

³³ Thurzó Gábor, *Belváros és vidéke*, 60.

³⁴ Thurzó Gábor, *Tetszés szerint*, Magvető Könyvkiadó, Budapest 1969

³⁵ Thurzó Gábor, *Az utolsó kör*, Magvető Kiadó, Budapest, 1980

szerepel. Ennek első bekezdéséből idézek két mondatot: „Emlékszem – jól-e, rosszul-e, mindegy már! –, az apám szekrényében őt öltöny lógott. (...) Őt öltöny, valamennyi az apám.”³⁶ Tárgyakkal, épületekkel azonosítja, ez visszautal az *Előjáték*ból idézett szövegrészletre is. Ott a történet gyermek főszereplője Simon Gyula ruháit, kesztyűit említi mint olyan rekvizitumokat, amelyek az apjára emlékeztetik. Tarján Tamás *Tekintet*-beli elemzésében³⁷ úgy látja, Thurzónak ez a megoldása Mándy Iván írástechnikájával rokon.

Az apa hiánya – az anya dominanciája. Térjünk azonban vissza a *Belváros és vidékéhez*. Az *Apám házai* cím átalakítása szinte kínálkozik, ilyenformán: Apám hazái. Ekkoriban ugyanis apjának inkább már a kocsmák, lokálok és a hitelből vásárolt kúriák jelentették az otthont, semmint szerettei és a Váci utcai „családi fészek”. Anyja kénytelen túrni a férfi szeszélyeit. S hogy érzékeli mindezt a gyermeki tudat?

„Arcára, alakjára alig – de arra emlékszem, hogy rá mindig várni kellett. Ha nem jött haza – (...), nem vártunk az ebéddel. (...) Mert apám sosem késett, apám egyszerűen nem jött.”³⁸ A *leghosszabb március tizenötödike* című írásban azt a lázas igyekezetet idézi fel, amellyel apját kereste a sötétedő Pest utcáin. Rengeteg lokált végigjár, mire a „Kiszely” nevűben rálel. Apja tekintetét figyelni az üvegen keresztül, érteni és megérteni vágyással. S ebben az elboruló tekintetben mély szomorúság tükröződik, valami riasztó mélységre bukkan benne. Később megérzésére utalva írja: „Akkor nem tudtam, ma már sejtem, mért (sic!) akartam látni apámat, a kokárdásan ünneplőt.”³⁹ S nem sokkal ezután az olvasó számára is világossá válik, mi lehetett ez az ok: megsejtette édesapja hamarosan bekövetkező halálát.

A *karlsbadi utazás* című elbeszélés figyelemre méltó módon árnyalja a két szülő kapcsolatáról rajzolt képet. Itt apja lelki folyamataiba is alaposabb betekintést enged, mégpedig egy közbeiktatott eszköz segítségével: az apa megtalált naplóját olvassa, miközben összehasonlítja a jegyzetekkel saját akkori élményeit, az akkori eseményeket. Néhány részlet a naplóból: „»Tegnap ment el karlsbadi kúrára Katica és az én legnagyobb fiam. (...) Most itt az idő, hogy megváltozzam.« Olvastam, s hirtelen feltámadt bennem a karlsbadi utazás.”⁴⁰ [Az apa naplójából való szövegkihagyások tőlem erednek. – Bazsó Ádám] Meg akarja érteni, mi motiválta a férfi akkori tetteit, hogy miért nem tudott megnyugodni édesanyja mellett. S végül ráébred, hogy apja tulajdonképpen gyenge ember volt. Folytonosan fogadkozik, büntudata őszinte, ennek ellenére nem képes betartani ígéreteit. Tudja, mit kellene tennie, mégsem teszi. „»L. nem hagy békén, fenyeget, felmegy Katicához, ha az hazajött, és kipakol neki. (...) jól tudom, semmi akaraterőm. Se az itálról, se L.-ről nem tudok lemondani.

³⁶ Uo. 122.

³⁷ Tarján Tamás, *Egy halott az hány halott? The End – avagy a végkifejlet létélménye Thurzó Gábor epikájában*, *Tekintet*, 1991/7. szám, 47–58.

³⁸ Thurzó Gábor, *Belváros és vidéke*, 95.

³⁹ Uo. 102.

⁴⁰ Thurzó Gábor, *Belváros és vidéke*, 80.

(...) – *ha így megy tovább, tönkremegyünk, s mi lesz akkor az én szép négy kisfiammal?*»⁴¹

Egy láncszem marad, ami az apjához köti. Látszólag jelentéktelen apróság: az általa szívott cigaretta aromája és márkája megegyezik azzal, amelyet az író is használ. „Néha fedezek fel, ritkán, magamban valamit az apámból. Nem többet, mint a memfiszillat.”⁴² Ez az, amit az anyja kifogásol, s végül ez az, ami apja múltba tűnt alakját néhány pillanatra képes megidézni.

Konklúzió. Az író tudatossága életműve felépítését illetően tagadhatatlan. Még a kevésbé sikerült részletek is szervesen illeszkednek a többi közé. Az alkotói szemléletmód (ön)reflexív-kritikus jellegét is hangsúlyoztam mint tipikus „thurzói” stílusjegyet. Írói alkatának és az őt körülvevő jelenségek ambivalenciájának a kölcsönhatása, az ebből fakadó feszültség és rövid ideig tartó feloldódás – ezeknek a hatásoknak a dinamikája képezi legtöbb műve alapját. A belső világ és a külső valóság konfliktusa számos írásában szerephez jut. Gondoljunk itt például a *Belváros és vidéke* finoman körvonalazott elmúlás-öröklét antinómiájára.

A személyes emlékekből való építkezés fontosságát számos kritikus kiemeli. Ennek alapvető célja: a múlt és a jelen közötti folytonosság létrehozása és fenntartása. Az írói tevékenység tulajdonképpen az erre irányuló, soha nem szűnő kísérletek összessége.

Élményei és tapasztalatai átítatják műveit – hol nyíltabb, hol rejtettebb formában bukkannak fel az olvasó előtt. Egy alkotó ember esetében ez tulajdonképpen nem meglepő – Thurzó Gáborról szólva azonban mindenképpen ki kell emelnünk az (ön)életrajziság fokozott szerepét. Emellett pedig a vizuális (reálisan létező) és virtuális (múltbeli, illetve a szerző tudatában manifesztálódó jelenbeli) környezet összefüggéseit és egymással való kölcsönhatását.

Uralkodó jellemzője az ambivalencia – a visszahozhatatlan és mégis elevenen élő múlt, a rejtett és nyilvánvaló paralellizmusok, a biztonságot adó, de mégiscsak szilárd határok közé szorító belvárosi táj mind ennek megnyilvánulásai. Ezek mellé sorakozik fel apja és anyja alakja – titkokkal terhelt házaseletük, a négy gyerek számára éppenhogy sejlő ellentétek halmaza. Ezek a traumatizáló események, a felnövekvő ember természetes krízisei, majd később a háború és a forradalom bőséges alapanyagot szolgáltatott az írói munkának. Faragó Vilmos szavaival:⁴³ a rezervátum (illetve az ebben való létezés) volt az, aminek törvényszerűségeit, tradicionális struktúráit kutatta és felmutatta. Rezerválás, megőrzés – átmentés, testálás: Tarján Tamás az ennek lehetetlensége miatti fájdalmat is említi (a korábbiakban már megjelölt írásában).

Talán azért akart annyira híven emléket állítani ennek a letűnt világnak, mert tudta: az ő halálával egyik legavatottabb ismerője távozik el közülünk. Mondanivalója így válhatott egyetemes érvényűvé: jellemző magatartástípusok és egy tevékenység-központú, aktív életforma realiztikus igényű apoteózisává.

⁴¹ Uo. 82.

⁴² Thurzó Gábor, *Elégia egy férfiszabó halálára*, in: *Az utolsó kör*, 126–127.

⁴³ Faragó Vilmos, *Búcsú Thurzó Gábertól*, *Élet és Irodalom*, XXII. évf. 6. sz., 1979. febr. 10., 13.

Mosonmagyaróvártól a mártélyi malomig

Szalay Ferenc
(1931–2013)

Szalay Ferenc negyedikként született az ötgyermekes jómódú polgári családban 1931. február 13-án, Mosonmagyaróváron. Kisgyermekként, öccse és barátai az általa gyúrt agyaglovakkal, lovas katonákkal játszottak.

1943-ban elsőszülött bátyját felvették a Magyar Képzőművészeti Főiskolára. Ez évben ügyvéd édesapja halála következtében a család létbiztonsága megrendült. Özvegy édesanyjának kellett az öt gyermekről gondoskodnia. 1944-ben a két nagy fiút levonték a haza védelmére hadba fogták. Nagy reményű, tehetséges festőművésznek készülő bátyja nem jött haza a frontról, eltűnt a harcokban.

Szalay Ferenc a magyaróvári piarista gimnáziumban kezdte tanulmányait, és ott is érettségizett. 1950-ben felvették a Magyar

Képzőművészeti Főiskolára, első mestere Papp Gyula, aki a weimari Bauhausban tanult, majd 1935-ig a berliniben tanított. Másodévből Poór Bertalan osztályán folytatta tanulmányait. Poór mester 1919-ben a tanácsköztársaság alatt már tanított a főiskolán, majd hosszú emigráció után – Szlovákia, Szovjetunió, Franciaország – 1946-ban tért haza. Harmadévtől Szőnyi István, egy igazi nagymester lett a tanára, aki 1934-től tanított a főiskolán. Évfolyamtársai Patay László, Bokros László, Silberhorn Tibor voltak, majd Németh József, Vörös Gyula és Keszérő Ilona lett freskó szakos a Szőnyi-osztályban.

Kurucz Dezső István volt Szőnyi mester tanársegédje, ő oktatta a freskó- és szekőkészítés technikáját, a gipszalapozást, azt a módszert, amit a quattrocento mesterei is alkalmaztak. Barcsay Jenő világhíres anatómiakönyvét 1953-ban írta. Első évben a tárgyábrázolást, majd másodikban és harmadikban a művészeti anatómiát tanította. Tarjáni Sinkovics Jenő volt a sokszorosító grafikai műhely vezetője, Szabó Iván a hódmezővásárhelyi főiskolai nyári művésztelepek megalapítója és vezetője. Ők azok, akik főiskolai tanulmányi útját végigkísérték, művésszé válásában segítettek.

1956 nyarán Szalay Ferenc sikeres diplomamunkájára freskó-festőművész oklevelet kapott. 1954-ben először Hódmezővásárhelyre vitte nyári kötelező művésztelepre Szabó Iván a szobrász növendékeket. Hódmezővásárhely, Tornyai, Endre Béla, Koszta, Rudnay hagyományait felvállalva, az alföldi festészet újraélesztésére törekedett, Gallyasi Miklós múzeumigazgató, Kohány György, Kajári Gyula és a vásárhelyi hivatalnok, vasárnapi festő Almási Gyula Béla közreműködésével. Az 1955-ös művésztelepre már a festők is Hódmezővásárhely-

re jöttek, ahol még állt a méntelep, rajzolni, festeni, mintázni lehetett a lovakat, és még naponta lovagolni is. Szalayt lószertete a városhoz kötötte. A forradalom után Hódmezővásárhelyre költözött. Kezdetben a Sztálin úti műteremben a Tükör utcai vagy a mártélyi művészeti alap kezelésében lévő alkotóházba volt beutalt. Novák Lajos festőművész távozása után Németh Józseffel az ő volt lakásába költözött. A város életébe beilleszkedve a mártélyi út melletti Szabó bácsi tanyáját bérelte, ahol lovát is tartotta. A Kohán György utcai műtermes lakások átadása után bejött a városba. A mártélyi malom megvásárlása után a városi műterem mellett ott élt és alkotott. A malomban rendezett baráti összejövetelek vendége volt Császár Angela, Rácz Aladár, Hegedűs Endre, Sára Sándor, Buda Ferenc és sokan mások a fővárosi festő és szobrász kollégák mellett.

1964-ben tanári állást vállalt a szegedi Tömörkény Gimnázium és Ipari Szakközépiskolában, rajzot és festést tanított, majd 1968-tól, mikor az iskola művészeti szakközépiskolává alakult, művészeti igazgatóhelyettes volt nyugdíjazásáig. Nyugdíjas éveiben is bejárt rajzot tanítani. Évekig tartó végzetes betegségének kezdete is az iskolába jövet Szegeden érte. Utóda számos tanítványa közül Kalmár Márton szobrászművész lett.

Szalay a múlt század második felében a magyar festészet meghatározó személyisége lett. Külföldi útjai megerősítették hitét, hogy a festészetet nem lehet kitalálni, csak folytatni az elődök munkáinak tanulmányozása során szerzett tapasztalatok birtokában. Az itáliai trecento és quattrocento hagyományaiban gyökerezett a nagybányai látványfestői szemléletet folytató, Tornyai, Koszta, Rudnay, Nagy István nevével fémjelzett alföldi iskola kimagasló művésze. A nagy itáliai elődök példáján felbuzdulva festette közvetlen környezetét. Az alföldi parasztság újrakollektivizálásának tragikus drámáját, a történelmi időt és helyet megrendítő képpé alkotta kezdeti műveiben. Trendi divatirányzatok, modernnek vélt festői kísérletek nem zavarták meg. Járt a maga egyéni útját. Kezdeti képei rajzos, szoborszerű, plasztikus tömörsége, figurativitása feloldódott az idő során a közvetlen mártélyi tanyai környezet ragyogó színességében.

A vásárhelyi őszi tárlatok zsűritagjaként szerepet vállalt a huszadik századi magyar festészet alakításában. Vecsési Sándor, Szurcsik János, Patay László, Horváth János, Meggyes László, Csizmadia Zoltán, Magos Gyula, Pál Gyula, Somos Miklós, Tenk László művészete is a vásárhelyi iskola sokszínűségét tükrözi.

Kurucz Dezső István és Hódmezővásárhelyen élt kortársai: Németh József, Fejér Csaba, Fekete János, Kajári Gyula és Samu Katalin a vásárhelyi alföldi iskola huszadik századi nagy generációja.

Az MS mesterrel kezdődő magyar művészettörténet századunk kimagasló festőművésze Szalay Ferenc. A magyar kultúra napján, 2013. január 22-én meghalt. Teste a hódmezővásárhelyi katolikus temetőben várja a feltámadást. Nagy magyar festő volt!

Tóth Sándor

Szebenyi Ildikó

Istenét

*„Az élet értelme az,
amit adunk neki.”
(Stephen Hawking)*

Az életnek annyi értelme van,
ahány az ember.
Ahányszor az ember felkel,
saját kalitkájában rácsokat feszeget,
ebédet főz, számolja a szegeket,
felnéz az égre, leborul a földre,
kigombolja kabátját, és
beengedi Istenét –

A farkasüvöltést is

Varázslatos téli táj:
hó alatt pihen a
hegyoldal, kezdetekig
nyúlik harmóniája.

Fentről nézem a város
hunyorító fényeit, apró
földi csillagokat.

Meleg a szobám. Jó most
élni. Még a fejemhez csapódó
farkasüvöltést is szeretem –

Ványai Fehér József

A láncos madár

Dúvad, kiben pálinka gyúl,
nem én vagyok, nem én vagyok.
Ahol megfagy a bölcsesség,
nem lehetek élő fáklya,

jel nekem csak búzakereszt.
Közömbös anyagból fogant
prédikátor nyakas népe,
hallgat a végtelen hideg.

Az egek beszélnek a kint,
éj csak éjnek ad jelentést,
gondolatnak csinál sátort
a szellem, a láncos madár.

Gaz és ige

Ahogy a mérges rózsafa
illatával kapaszkodik,
úgy a lélek tövisai
hulló vérrel marasztalnak.

A gőgöt eltakargatni
szellemi gazzal nem lehet.
Ki ölni és ádázkodni
buzgó, szívét felfalhatja.

Vádló tűz kiált az égre,
csak a romolhatatlan mag
marad, az ige tején nő
a hit, a drága szegletkő.

Vaskarc a tejüvegen

Téged erősebb törvény véd,
vaskarc, önérzet-pipafüst.
Bár mélyén búskomorság ül,
örömmel hullsz gyönyörkútba,

fenekéről kacsint a bűn.
Sebességbe belealudt
tájak lomha testrészeid.
A valóságos valóság

felőről, hát mindent vissza!
Kósza káosz uralma rajt,
kinek zárvány a mindenség.
Hideg tejüveg a Napon.

Podonyi Hedvig

A lábatlan ember

Évekig éltünk ugyanabban az utcában. Ő lenn, egy bank szemképráztatóra glancolt üvegfa előtt töltötte minden napját, a tolokocsijában, én a szemközti oldalon, fenn a harmadikon, a számítógép előtt. Hogy hol éjszakázott, nem tudni; könnyen lehet, hogy lakása sem volt több, mint lába.

Mire felébredtem, már ott volt és elszántan ivott. Le sem kellett néznem, hogy tudjam: ma is azon a helyen ül, háttal az ablakainknak, szemben a bank fékezhetetlen boldogságot árasztó plakátjaival, melyeken bősztően gondtalan családok szökelltek már-már gusztustalanul zöld mezőn, soha nem szűnő pénzesőben, egyenként két-két lábbal.

A lábatlan embernek viszont palackja volt, boros. A bal kezével lógatta lefelé, mert a jobb keze másra kellett: a közeli boltba siető járókelők néha egy százast nyomtak a tenyerébe, vagy még többet is. Jobbjával tehát kasszírozott, baljával olykor szájához emelte a palackot, és kora délutánra általában matt-részeg volt. Ezért is nem kellett soha lenézni a harmadikról, hogy megvan-e még: estig, amíg teljesen ki nem ütötte magát, szünet nélkül ordítozott. Rekedtes, durva átokkiáltásai megcsusszantak a bank üvegfalán, talán fel is karcolták egy kicsit, aztán nagy sebességgel a szemközti házfalhoz vágódtak (ilyenkor idegesen melléütöttem a billentyűzeten és rutinszerűen elmormoltam, hová is kívánom őt), majd oda-vissza-oda-vissza pattogtak az utca két oldala között, míg egyszer csak sikerült kiszabadulniuk. A magasban felrobbantak, mikroszkopikus részecskékre hullottak, szétterültek a tetők fölött, és lassan szitálva visszaperegtek a mélybe. A környékbeli teraszokon üdögélők tán nem is sejtették, miért lett egy kicsit keserűbb a kávéjuk. A lábatlan ember démonjai azonban nem könnyen tágitottak – nap mint nap órákon át kellett veszekednie velük, amíg annyira elfáradt, hogy már nem is vette őket démonszámba.

Sosem láttam, hogy elgurult volna tolószékén a közeli Duna-partig, gyönyörködni a páratlannak mondott panorámában, hogy olvasott volna, vagy hogy rámosolygott volna valakire. Sosem láttam, hogy evett vagy hogy vizelni ment volna. Kérlelhetetlenül ült kiszemelt helyén nap mint nap, év mint év. Lehet, hogy esténként egy óvatlan pillanatban egyszerűen köddé vált, hajnalban pedig, amikor épp senki nem nézett oda, hirtelen ott termett. Bár, ha ilyen trükköket ismert volna, biztosan a lábait is visszavarázsolja a helyükre. De a lábai épp annyira nem voltak ott, mint amennyire ő igen. Milyen lehet, ha valaki a teste egy részét már eltemette, és a teste szűkös maradékában tovább kell időznie?

Szántam, és utáltam szánni, és folyton felingerelt, hogy az életünk részévé tette magát – mert a hangja minden délután nálunk járt. Azzal, hogy ott ült, elvette az utcánk egyik oldalát is. A bolthoz épp arra vezetett a rövidebb út, ahol letelepedett, de miatta kerülni kellett. Nemcsak azért, mert úgy ékelte be magát a járdán a bank és a parkoló autók közé, hogy ott egy árnyék sem tudott volna átsurrani, hanem mert gyakorta népes társaságot is gyűjtött maga köré. Hajlék-

talán barátaival poharazgatott avagy palackozgatott. Néha nők is megjelentek köztük, olykor-olykor gyerekek is felbukkantak. A dudáló autók között kerge-tőzve nem is sejtették, hogy ők a jövő – sem pedig, hogy ez azért inkább a többi gyerekre vonatkozik, nem rájuk. Amúgy, a lábatlan ember rájuk sem pillantott, ő a jelennek élt, és masszívan markolta a palackját, plusz az ordítózás fonálát.

Magától sose mozdult volna onnan; így végül egy kegyetlen nyár vitte el. A házak közé szorult hőség remegett, mint a forró puding, az ablakok csillogtak, mint a lázas beteg szeme. A bank üvegfalán olvadozva folydogáltak a tükröképek. Eltűnődtem, hogy hideg vizes lavórt teszek az asztal alá, beleázta-tom a lábam és úgy dolgozom tovább, de beláttam: túl sok arrafelé az elektro-mos vezeték. Képzeletben nyomtam egy Delete-et az aznapi munkatervemnek, összeszedtem a strandcuccomat és medenceirányba fordítottam magam. Az utcára érve, a melegtől félhülyén először csak valami fura bizonytalanságérzet kerülgetett, aztán rájöttem: a bank elől *hiányzik* a lábatlan ember.

Másnap, harmadnap sem jött. Soha többé nem jött. Történetének végére csak abból lehetett következtetni, hogy a bank előtt, a járda szélén idővel meg-jelent néhány apró mécses meg egy csokor mezei virág.

Sajnáltam, és megkönnyebbültem. És utáltam, hogy sajnáltam, és utáltam, hogy megkönnyebbültem. És nem gyújtottam neki mécsset, és nem szedtem neki virágot.

Ezt azokra hagytam, akik talán szerették is.

izzó táncában
gyöngyöző hullámokon
éri végzete

Nyírfás Pyrker Dezső

Az Et. figyel

A Vének Tanácsa elrendeli, hogy a járművekben utazó kutató robotok a lehetőségek szerint a megfigyelt uralkodó fajhoz való külső hasonlóságra törekedjenek olyan esetben, ha leszállni kényszerülne nek vagy járműveiket elhagyni. Ilyen, el nem tervezett esetben, az uralkodó, illetve a vizsgált fajhoz kell alkalmazkodniuk. Tekintettel eddigi tapasztalataikra, kihasználhatják azok külsejének sokféleségét, így elkerülhetik a leleplezést. A lehetőségekhez képest utánozzák a lények mozgását, magatartását, kommunikációs képességeiket. Eszközeik használatát illetően szerezzenek minél alaposabb ismereteket, bármennyire is szokatlanok, elavultak is.

Készüljenek fel rendkívüli körülményekre, arra az esetre, ha lehetőség nyílik közvetlen analízishez. Alkalmazkodjanak az atmoszferikus változásokra. Számítsanak arra, hogy az energiafelvétel nem a megszokott módon működik. A tervezésük során minden lehető el kell követni, hogy képesek legyenek megszokni a rendkívüli körülményeket.

Fontos, hogy a hasonlatosság ne jelentsen a Kollégium számára megkülönböztethetetlenséget. Figyelmet csak akkor igényeljenek, ha azzal tetteiket, gondolkodásukat igényeinknek megfelelő módon befolyásolni képesek. Ilyen érdekből se tegyenek az objektum viszonyai között fizikai, biológiai értelemben megmagyarázhatatlan tetteket.

(A „csodatevés” felesleges figyelmet, esetleg ellenséges cselekmények iránti igényt kelthet. Ilyenre az ottani időszámítás szerint több esetben is sor került, s soha nem vezetett jó eredményre.)

Figyelmeztetés a jelentéstevők részére:

Törekedjenek a rövidsége. Minden felesleges szó a Kollégium idejét rabolja!

I. jelentés

A kudarc oka a Vének Tanácsának az a legutóbbi döntése, miszerint a felderítő robotok legyenek hasonlatosak, de ne legyenek ugyanolyanok, hibásnak bizonyult.

Amikor lezuhantak, azóta tudnak rólunk valamit, illetve azt tudják, hogy vizsgáljuk őket. Legalábbis ezt gondolják. Minden járművünket figyelik, de szerencsére nincsenek újabb bizonyítékaik. Képzeletük mozgatja őket.

Az a véleményem, hogy nem a legjobb módszert alkalmaztatja a Vének Tanácsa. Lassabb, de hosszabb távon sokkal sikeresebbnek látszik a Kollégium módszere.

„Beépülés a biológiájukba!” Ez a jelszavunk, módszerünk. Csak türelem kell hozzá. Addig is páholyból nézhetjük a műsort, amit bemutatnak. Néhány száz ottani év, és küldötteink tevékenysége eredményeként fokozatosan felszámolják önmagukat. Attól kezdve nem kell tartanunk fenyegetésüktől.

A mi küldötteink leleplezésétől sem kell tartani. Őket, legalábbis

legtöbbszörüket, ünnepelt, megbecsült, kiváló tudósként, a haladás bajnokaként, feltalálóként ünneplik, sőt egyiket-másikat megmentőiknek tartják.

Nem vitás, hogy voltak eredménytelen próbálkozásaink eddig is, például a gúlaépítők korában, vagy amikor a csillagászokkal akartuk gondolkodásukat megváltoztatni, de mindig sikerült nekik valami kegyetlenséggel véget vetni igyekezetünknek. Akkoriban még azt hittük, hogy meg lehet őket változtatni, hogy megvilágosodjon elméjük, ehelyett felvilágosultak. Legjobb küldöttünk is kudarcot vallott, még be sem fejezték munkájukat, már kiiktatták, mintha csak sejtették vagy tudták volna, hogy eredményesek lehetnek, pedig nekik csak szavaik voltak. Akadtak utánzóik, azok mindig akadnak, de egyik sem volt olyan sikeres, olyan rövid idő alatt, mint a mi legjobbunk. Őt még ma is tisztelik sokan, mások visszaélnek tanításaival.

A mostani módszer talán eredményes lehet. Már nem akarja a Kollégium sem megmenteni őket. Engedik és elősegítik, hogy kiirtsák egymást. A feltalálók nem feltétlenül fegyvereket adnak a kezükbe, hanem gondolatokat. Megtanulták attól a kétezer évvel ezelőttitől, hogy csak gondolattal is le lehet őket győzni. Szép szavakkal, jónak látszó eszközökkel, olyanokkal, amelyek a nagyszerű gondolatokat gyorsan terjeszteni képesek. Az ideák, a filozófia, az eszmék készen állnak, a fegyverek is rendelkezésükre állnak, már csak a megfelelő pillanatnak kell eljőnnie ahhoz, hogy az eszmék mindenhol hatni tudjanak. Nincs már messze az idő!

A Vének Tanácsa be fogja látni, hogy a Kollégiumnak igaza van.

A Jelentéstevő

1. beszélő:

Nekem olyan mókásnak tűnik az a mód, ahogy ki vannak alakítva. A legfelső részükön vannak az érzékelők. Ahogy a gázt vételezik azon a két kis lyukon, ami elől van nekik, az olyan vicces. Képzelheted, hogy ha azt valamivel bezárják, akkor abbahagy mindent, amivel foglalkozott, aztán csak szétmállik.

2. beszélő:

Ahhoz azért azt a nyílást is el kell zárni, ami alatta van. Azt a nyílást másra is használja. Ott tömi magába időnkint a fűtőanyagot és a folyadékot. Ami sokszor olyan, mint amiből a mi világunk van. Az a bosszantó, hogy rá vannak szorulva a vízre. Ezt én elviselhetetlennek tartom. A víz a legszentebb dolog a mindenségben. Egyesek azt állítják, hogy az ott uralkodó faj is a víz szülötte, mégsem tisztelik.

1. beszélő:

Nem hiszem, hogy így lenne. A gáz az, ami kell neki. Két nyílása van, ahol be tud neki menni, meg ki is tud jönni. Tulajdonképpen több nyílása is van, nem is tudom, hogy mire valók. A gázt arra is használja, hogy rezgéseket generáljon maga körül, tudja rezegtetni, akkor hangokat gerjeszt.

2. beszélő:

Látom, foglalkoztál a kérdéssel, de azt tudod-e, hogy egy idő után képes elfonnyadni, aztán elmállani, mint aki nem jut gázhoz.

1. beszélő:

Mennyi idő után?

2. beszélő:

Nincs rá szabály. Van, amikor már az elején, amikor még nem sokat használta a nyílásait, képes megszűnni, mások tovább vannak, de egy idő után valósággal kiszáradnak.

2. beszélő:

Akkor mi lesz velük?

1. beszélő:

Nem igazán tudom. Van, akit el-
égetnek vagy elásnak, vagy a folyók-
ba dobznak, és megmérgezik velük a
vizeket. Már ezért nem érdemlik meg
a kíméletet.

1. beszélő:

Mi lesz velük?

2. beszélő:

Úgy tudom, hogy kiirtják egymást.

1. beszélő:

Mikor?

2. beszélő:

Remélem, hogy nemsokára. De a
pontos idejét még nem tudom.

**A Vének Tanácsa felszólítja a Kol-
légiumot, hogy tartson beszámo-
lót a víz pillanatnyi helyzetéről.**

A Kollégium beszámolója

A vizsgált objektum rendkívül vízgaz-
dag. A víz több lehetséges formában
fordul elő, vannak nagy összefüggő
területek, ahol egyre csökkenő mér-
tékben ugyan, nagy számban élnek
hosszú hasonló lények, de nem bír-
nak azzal az intelligenciával, mint mi.
A víz hőmérséklete változó az elhe-
lyezkedéstől függően, de folyamato-
san körforgásban van.

A másik előfordulás a megszilár-
dult állapot, ami alacsonyabb hőmér-
sékletet feltételez. Ezeken belül nem
észleltünk sok életet, de körülötte
és közelében szárnyas és szárnyatlan
életeket tapasztaltunk.

Nagy mennyiségben fordul elő pá-
ra alakban, ezeket az objektumokat
körülvevő gáz tereli változó irányok-
ban és változó erősséggel. Gyakori,
hogy lecsapódik, ilyenkor szilárd vagy
folyékony alakban éri el a felszínt.
A felszínen, sok helyen összegyűlik,
és a gravitációnak engedve az erőter
közepe felé igyekszik, több esetben
nagyobb mennyiségben. Végül, ha

a gázkörnyezet szívóhatása nem túl
nagy mértékben csökkenti a meny-
nyiségét, akkor valamelyik nagyobb
területen fejeződik be az útja. A nagy
tömegű előfordulások tulajdonképpen
sóoldatok, míg a környezetről érkező
víz nem az.

Ami a pillanatnyi helyzetet ille-
ti: minden aggodalmunk jogos. Az
uralkodó faj gondatlanul, felelőtlenül,
tisztelenül bánik éltető elemünk-
kel, a benne élőkkal éppen úgy, mint
minden mással, amire befolyásuk van.
Fékezhetetlenül történik úgy a moz-
gó, mint az álló vizek szennyezése,
élővilágának irtása, és ami leggono-
szabb: az elfoglalása. Nem elég, hogy
kihasználják hasznosságát azzal, hogy
közlekedő eszközeikkel telerakják, de
igyekeznek megszállni és kihasználni
felszínét, élőit és mélységeit, közben
teletöltik szemeteikkel. Határokat ké-
peznek és fegyvereikkel fenyegetik
nem csupán egymást, hanem az alat-
tuk, vagy körülöttük lévő vizek vala-
mennyi élőjét. Az élet tisztelete éppen
úgy hiányzik az uralkodó fajból, mint
a víz tisztelete.

II. jelentés

Az a feladatom, hogy jellemezzem
eddiggi kutatásaim és eredményeim
alapján az uralkodó faj legjellemzőbb
tulajdonságait és a tulajdonságok ha-
tásait a bolygóra és környezetére.

Az eddiggi eredmények a következő
következtetésekre, megállapításokra
vezettek.

A faj fizikai képességei korlátozott-
tak, eszközeik nélkül tehetetlennek
látszanak, viszont nagy leleménnyel
képesek céljaiknak megfelelő esz-
köket létrehozni. Ezekhez minden
rendelkezésre álló erőforrást, anyagot
felhasználnak, anélkül hogy a létreho-
zott eszközök jelentős részének ha-
tásait a bolygó felszínének erőszakos

változtatása vonatkozásában korlátozni kívánnák.

A feladat azonban nem a működésük következményeinek vizsgálata, hanem inkább azoknak a fajra jellemző tulajdonságoknak a feltárása, amelyek nyilvánvalóan motiválják tevékenységüket.

Ennek megértéséhez tudnunk kell, hogy a faj legjellemzőbb tulajdonsága a győzni, a legyőzni, a meggyőzni, megértetni, felülmúlni, kiválónak, különönbnek lenni akarása.

Tekintettel arra, hogy ez a faj minden egyedének célja, ezért erre törekszenek az utódok nevelésénél is. A játéktól kezdve a sportnak nevezett vetélkedéseken át, vagy a szelídek tűnő befolyásolások és a legkegyetlenebb és kíméletlen eszközök és módszerek alkalmazásával is. Ilyenek a háborúk, lázadások, a terror segítségével való uralkodás, az eszközökhöz, élelemhez, italhoz, energiához való hozzájutás korlátozása és társaik alávetése. Valamennyi ezekre a tulajdonságokra vezethető vissza.

Minden törekvésük egy másik belső tulajdonságukkal függ össze, amely nem független a fent megállapított győzni, legyőzni stb. belső készítésüktől. Ez a tulajdonságuk, amelyet ők irigységnek hívnak, látszólag negatív megítélés alá esik náluk, de nyilván ez a megítélés is megkapja a maga pozitív magyarázatát, amit igyekeznek a többséggel elfogadtatni. Ezt aztán népuradalomnak, demokráciának nevezik, ami egyébiránt szintén nem más, mint a sikerebbek uralma az alávetettek felett, de ezt a valóságot sokféle trükkel elszokták fedni. Mindenesetre megteremtik a vetélkedés kifinomultabb formáját vagy terepét.

A többség nem a közakaratot meghatározó sokaság, hanem a tö-

megnek mint eszköznek a használata, valamely, csupán a befolyásosabb, eredményesebb egyedek érdekeinek szolgálatában.

Összefoglalva, annyit lehet megállapítani, hogy lételemük a küzdelem a hatalomért. A minél nagyobb hatalomért, ezért fenyegetést jelentenek nemcsak a bolygó egyre pusztuló életére, hanem a bolygón túl is, ha engedjük, hogy eszközeik segítségével hatalmukat kiterjesszék.

A Jelentéstevő

A Kollégium állapítsa meg, hogy a vizsgált objektíven élő uralkodó fajnak van-e terve a jövőre nézve, különös tekintettel a II. jelentésben említett tulajdonságokra.

III. jelentés

A jelentés készítésének idején tapasztalható olyan jelenségek, amelyek aggodalomra adhatnak okot, és olyanok is, amelyek ellentmondanak a riasztó jeleknek.

Olyan tervről nincsen tudomásunk, amely az érdekeinket fenyegetné. Amit fenyegetőnek tartunk, az abból a készségből származik, amire a II. sz. jelentésben utalás történt. Nevezetesen a győzni, illetve a legyőzni akarás. Ezek az akaratok, szándékok irányulnak a távolság, az idő, az ellenfél, a másik fél, egyed vagy csoport, akármilyen gátlás leküzdésére. A korábbi, valamilyen területen elért siker meghaladásától kezdve azzal, hogy jelentős energiát áldoznak fel nem csupán a környezetük meghódítására, hanem ezt igyekeznek tenni kozmikus méretekben is – ebből erednek a rekordok. Ráadásul minden feltételezett más létezési formára, annak saját hasznosságára, kihasználhatóságára vagy mint ellenségre gondol.

A tudományt, amelyet hosszú fejlődés során egy kisebbség megszerzett, nem arra használják, hogy az életterük (amelyet ők sok néven képesek emlegetni, mi a rövidség kedvéért „Föld”-nek nevezünk) gondjait kiküszöböljék, hanem arra, hogy erőforrásaiktól társaikat megfosszák.

Amíg a versenyeket, amelyeket nemegyszer pusztító mértékig fokoznak, és eszközeik java részét erre használják fel és használják el, amíg az életterüket fenyegető károkat okozzák, és azok kiküszöbölésére semmit vagy keveset tesznek, nekünk nincs okuk az aggodalomra.

Aggódunk akkor kellene, ha képesek lennének valamennyien ugyanazt a célt követni. Erre azonban nincs semmi esély.

Ha megvalósulna egységük, akkor máris más lényekké válnánk, olyanokká, akik nem ellenséget látnának bennünk, hanem barátokat, esetleg tanítókat. Ebben az esetben nem lenne félnivalónk.

Küldtünk már hozzájuk olyan tanítót, aki képes lett volna erre az útra vezetni őket, de tudjuk az eredményt. Az útmutatót nagyon gyorsan elpusztították.

A jelentéstevő

1. beszélő:

Mit látnak a kutató robotok?

2. beszélő:

Azt is érzékelik, hogy mit gondolnak.

1. beszélő:

Igaz, hogy árthatnának nekünk?

2. beszélő:

Igaz, de soha nem lesznek képesek rá.

1. beszélő:

Igaz, hogy a Kollégium és a Bölcsék között vita van a módszerekről?

2. beszélő:

Igaz. Csak azt nem vette számításba a Kollégium, hogy a Bölcsék Tanácsa már régóta alkalmazza a befolyásolás sok más módszerét, nemcsak a biológia felhasználásával, hanem a tanítók küldésével. Ők nem azonosak azokkal az eszközökkel, amelyek sajnos lezuhanásukkal hívták fel a figyelmet arra, hogy figyelik őket. Biztos, hogy nem így tervezték, de a céljukat azért így, elpusztulva is elérték. Kellettek ahhoz, hogy az uralkodó faj elgondolkozzon azon, hogy a világ nem őket uralja. Most már biztosan tudják, hogy nincsenek egyedül.

1. beszélő:

És ez a módszer jobb?

2. beszélő:

Vannak nagyon jó eredmények. Vannak, pontosabban lesznek menekülők, akik nem adják fel a reményt azzal kapcsolatban, hogy végül is a tanítóknak van igazuk.

1. beszélő:

A 2. beszélőnek mi a véleménye?

2. beszélő:

Én hiszek a Bölcsék Tanácsának, hogy végül is a jó szándék, a JÓSÁG győzni fog, de a Föld nem menekül meg. A Menekülők más világot építenek majd, más bolygón, más nap alatt.

1. beszélő:

Van erre a biztosíték?

2. beszélő:

Nincs, de reménykedjünk, mert nagyon erős a SZERETET, és csak ezt vihetik magukkal azok, akiket Menekülőknek hívunk.

Verrasztó Gábor

A stelázsi

A sarokba tolva elfelejtett, virágcserep nagyságú dézsa áll. Vaspánttal összefogott bordái közt koszos faforgácson alszik három jácinthagyma. Mellette újságpapíron fonnyad a krumpli, héja olyan ráncos, mint öregapám cserzett arca, a földigilisztát utánzó csírák fényt keresve a dohos sötétbe harapnak. A kemény papírszatyor megáll a saját fenekén, kupakjuktól fosztott, megtaposott műanyag flakonok ideiglenes temetője, a legnagyobb alján kövér fülbemászó innivalót keres. Arrébb dobozok szabályos halmaza, zömök kartonpiramis, kiérdemesült tárgyak zárt osztálya. A fenyőtalp és a szemeteszsákba bújtatott rongyszőnyeg hanyagul hever a kövön, a számítógép leselejtezett, de még működő monitorja talán lomtanításra vár. A betömött szellőzőnyílás a kolbászrúdra néz, de régen nem látott vastag háziszalámit, sonkát, csak a keresztes pók himbálózik rajta reggel, amikor tornázik. A stelázsi alatt évről évre gyarapodó, ajándékba kapott borosüvegek glédája. Vállukon megül a por, néma, mozdulatlan sorfaluk egy francia kastély hűvös pincéje felé menetel. A hosszú deszkákra legutóbb anyám vett gyümölcsmintás díszszegélyt, a befőzés kezdetét jelző rituálé szimbólumát. A lekvár cserépszilkében érett, az ötliteres savanyú uborka pedig szépen megfért a rumos meggy és a birsalma társaságában. Most ananász- és őszibarackkonzerv, zacskójába dermedt cukor, lejárt szavatossági idejű liszt támasztja a penésszel barátkozó hideg falat. A fűszerek a félig elrozsdásodott tízdekás teásdobozok mélyén lassan fémszürkévé fakulnak. Az őrölt gyömbér, a reszelt citromhéj, a bazsalikom, a majoránna, a szárított kaporlevél, a köménymag, a szegfűszeg és a holland kakaópor szegényes maradéka lezart tetejű, magányos börtöncillat. A legfelső polcon fehér viaszgyertyák fekszenek szorosan egymáshoz simulva, áramszünetbe öntött reménnyel.

CÍM NÉLKÜL, PRINT, PAPIRKIVÁGÁS

E számunk szerzői

- Ádám Tamás** (1954) – költő, szerkesztő, újságíró, Budapest
- Ágh István** (1938) – költő, író, Budapest
- Alföldy Jenő** (1939) – kritikus, irodalomtörténész, Kecskemét
- Antalfy Yvette-Hildegard** (1956) – kutató, újságíró, Budapest
- Ásványi Tibor** (1960) – egyetemi docens, programtervező matematikus, Budapest
- Auth Szilvia** (1979) – szellemi szabadfoglalkozású, Budapest
- Bakonyi Péter** (1949) – újságíró, előadóművész, szociológus, dramaturg, Budapest
- Balázs Csilla Kinga** (1969) – szinkron dramaturg, Szeged
- Balla Zsuzsanna** (1962) – tanár, Tiszakécske
- Barcs János** (1927) – költő, író, Szigethalom
- Bártfai Attila Márk** (1978) – szociális munkás, amatőr költő, Budapest
- Bartusz-Dobosi László** (1971) – író, szerkesztő, tanár, Pécs
- Bazsó Ádám** (1983) – egyetemi hallgató, Rajka
- Berecz Ágnes Gabriella** (1958) – köztisztviselő, író, Budapest
- Bessenyei Judit** (1963) – gyógyszerész, Pécs
- Bibor István** (1950) – gyógyszerész, Balatonalmádi
- Bodó Márta** (1963) – szerkesztő, PhD-hallgató, Kolozsvár (Románia)
- Bogár Ádám Tamás** (1984) – képzőművész, műfordító, kutató, Budapest
- Bogdán József** (1956) – pap, költő, Torda (Szerbia)
- Boldi Rebeka** (1989) – adatrögzítő, Nagyszalonta (Románia)
- Botos Ferenc** (1949) – középiskolai tanár, Budapest
- Bozsoky Erika** (1967) – édesanya, Kémence
- Bőjthe Pál** (1969) – állatorvos, Kolozsvár (Románia)
- Börzsönyi Erika** (1954) – könyvtáros, költő, Budapest
- Bősze Éva** (1941) – költő, könyvtáros tanár, Kőszeg
- Cziglányi Boglárka** (1986) – magántanár, egyetemi hallgató, Budapest
- Csata Ernő** (1952) – mérnök, költő, Marosvásárhely (Románia)
- Cseh Katalin** (1961) – költő, tanár, Kolozsvár (Románia)
- Cserhádi Márta** (1950) – nyugdíjas középiskolai tanár, Budapest
- Csorba Piroska** (1952) – középiskolai tanár, Miskolc
- Debreczeny György** (1958) – könyvtáros, Budapest
- Dittrich Panka** (1966) – textilttechnikus, Győr
- Dudás Sándor** (1949) – nyugdíjas, Újszilvás
- Emőd Teréz** (1957) – muzeológus-könyvtáros, Budapest
- Enyedi Gina** (1992) – gimnazista, Százhalombatta
- Erdélyi István** (1931) – régész, történész, Göd
- Erdélyi Z. János** (1947) – költő, műfordító, Szekszárd
- Fazekas Major Gizella** (1931) – nyugdíjas, Százhalombatta
- Felber Zsolt** (1968) – köztisztviselő, Veszprém
- Fodor Ákos** (1945) – költő, műfordító, Budapest
- Füzesi István** (1943) – újságíró-olvasószerkesztő, Budapest
- Gál Csaba Sándor** (1968) – bíró, Székesfehérvár
- Gyimesi László** (1948) – költő, író, Budapest
- Habos László** (1963) – gyermekgondozó, Érd
- Hajdu Zoltán** (1972) – gépmester, Budapest
- Hétfári Andrea** (1975) – költő, író, könyvtáros-tanár, Budapest
- Horváth Ödön** (1938) – költő, műfordító, Kismaros
- Huszár Károly-Norbert** (1991) – egyetemi hallgató, Kolozsvár (Románia)
- Ircsik Vilmos** (1944) – író, műfordító, esszéista, Veszprém
- Jahoda Sándor** (1976) – költő, Budapest
- Kabai Csaba** (1979) – költő, műfordító, kritikus, Budapest
- Kalicz László (Ganryu)** (1973) – irodavezető, Kiskunhalas
- Kállay Kotász Zoltán** (1969) – író, szerkesztő, Budapest
- Kántor Krisztián** (1978) – könyvtáros, Gyenesdiás
- Káplán Géza** (1954) – költő, Kaposvár
- Kelemen Anna** (1991) – televíziós újságíró, Dunaújváros
- Kenyeres Tibor** (1970) – jogász, Kerekegyháza
- Kertai István** (1973) – kereskedelmi vezető, Budapest
- Kerti Károly György** (1948) – festőművész, restaurátor, Tata
- Kindl György** (1960) – kereskedelmi és marketing igazgató, Keszthely
- Kirilla Teréz** (1972) – PhD-hallgató, Budapest
- Kiss-Péterffy Márta** (1975) – közgazdász, Páty
- Kiszely Réka** (1990) – egyetemi hallgató, Szentendre
- Kocsondiné Eisenkorb Györgyi** (1963) – könyvtáros, Keszthely
- Komáromi Gabriella** (1941) – irodalomtörténész, gyermekirodalom-kutató, Kaposvár

Komor Zoltán (1986) – újságíró, író, Nyíregyháza
Kósa Emese (1959) – tanítónő, Sepsiszentgyörgy (Románia)
Kozák Vilma (szusi) (1952) – nyugdíjas, Budapest
Kreischer (Ruszin) Nelly (1942) – tanár, rendszer-szervező, Érd
Láng Eszter (1948) – festőművész, Debrecen
Lászlóffy Csaba (1939) – író, költő, drámaíró, esz-széista, Kolozsvár (Románia)
Lőrinczy Barbara Eszter (1978) – tanár, Székes-fehérvár
Majoros Zsuzsanna (1983) – filológus, Nagykovácsi
Mátyás Zoltán (1980) – tengerész, Budapest
Mészáros Mária (1951) – nyugdíjas pedagógus, Zsámbék
Mihály Emőke (1971) – könyvszerkesztő, Marosvá-sárhely (Románia)
Molnár Szilvia (Georgina) (1973) – könyvtáros, Szeged
Móritz Mátyás (1981) – szabadúszó, Budapest
Cs. Nagy Ibolya (1946) – irodalomtörténész, kriti-kus, Debrecen
Nagy István Paphnutius (1962) – költő, műfordító, Tata
D. Nagy Nóra (1984) – tanár, Budapest
Nagy Zoárd (1958) – mérnök, Budapest
Nagy-Eged Boldizsár (1975) – szabadúszó, Diósd
Németh István Péter (1960) – könyvtáros, költő, irodalomtörténész, Tapolca
Németh Péter Mikola (1953) – költő, esszéíró, szerkesztő, Vámosmikola/Vác
Németi Anett (1985) – védőnő, Stolberg (Német-ország)
Nerhaft Antalné (1940) – nyugdíjas, Budapest
Nyírfalvi Károly (1960) – könyvtáros, költő, Buda-pest
Nyírfás Pyker Dezső (1931) – nyugdíjas tanár, Budapest
Osváth Gábor (1946) – Korea-szakértő, főiskolai tanár, Budapest
G. Papp Katalin (1951) – irodalomtörténész, Nyúl
P. Papp Zoltán (1949) – költő, főszerkesztő, Buda-pest
Peredy Márta (1975) – magántanár, Dunaújváros
Petz György (1955) – író, költő, tanár, szerkesztő, Budapest
Podonyi Hedvig (1964) – író, Budapest
Pomogáts Béla (1934) – irodalomtörténész, Buda-pest
Pompör Zoltán (1977) – irodalomtörténész, Buda-pest
Porkoláb Eszter (1978) – kertész-mérnök, kertész-mérnök, Budaörs
Rába Ildikó Mariann nem szeretne adatokkal sze-repelni
Rigó Béla (1942) – író, költő, Budapest
Ritter György (1980) – író, újságíró, kritikus, Solymár

Salamon Ferenc tanítványai: Makó Anett, Sipos Bog-lárka, Hólczer Tímea, Orbán Tímea, Babos Abi-gél, Jánosi Zsolt, Izsák Hortenzia, Takács Áron
Sánta Ferenc (1927–2008)
Sánta Hajnalka (1976) – szociológus, tanár, Pécs
Simek Valéria (1953) – költő, Bakonycsernye
Steigerwald Tibor (1974) – biztonsági őr, Sepsi-szentgyörgy (Románia)
Suhai Pál (1945) – költő, tanár, Budapest
Surján László (1941) – orvos, politikus, az EP al-elnöke
Szabó Aida (1951) – nyugdíjas, Ércsi
Szabolcsi Erzsébet (1954) – középiskolai tanár, Kunszentmiklós
Szakonyi Károly (1931) – író, dramaturg, Budapest
Szebenyi Ildikó (1951) – költő, tanító, Budapest
Szegedi Csilla (1975) – borász, Süttő
Szemere Brigitta (1977) – főiskolai tanársegéd, Nagyvenyim
Szilva Imre (1976) – informatikus-pedagógus, Budapest
Tamási Orosz János (1953) – költő, újságíró, Budapest
Tárczyné Pusztai Beatrix (1987) – közgazdász, Beregszász (Ukrajna)
Tárnok Marica (1973) – színész, bábszínész, ren-dező, Budapest
Tatai Kata (1970) – idegenforgalmi vállalkozó, Csopak
Terebess Gábor (1944) – író, műfordító, kerami-kus, könyvtervező, Budapest
Tóth Sándor (1933) – szobrász, éremművész, Szeged
Valyon László (1944) – nyugdíjas vegyész-mérnök, Zsámbék
Vancsó Papp Judit (1976) – geográfus, Sopron
Vándor Anna (1941) – tolmács, műfordító, Buda-pest
Ványai Fehér József (1959) – újságíró, költő, Gyo-maendrőd
Vasi Ferenc Zoltán (1966) – rehabilitációs járadé-kos, költő, Tata?????
Vasy Géza (1942) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
Véghelyi Balázs (1983) – író, költő, Százhalombatta
Vermuth Attila (1975) – hivatalnok, Győr
Verrasztó Gábor (1964) – író, újságíró, Budapest
Verrasztó Tibor (1975) – szobafestő, Leányfalu
Vihar Judit (1944) – irodalomtörténész, műfordító, Budapest
Villányi G. András (1958) – műfordító, költő, Ma-gyarföld/Budapest
Vincze Judit (1983) – grafikus, Budapest
Visy Beatrix (1974) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
Zalán Tibor (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
Zentai Eta (1938) – nyugdíjas könyvtáros, Budapest

Víztükörkép

„A semmi, a végtelen és határtalan semmi, a semmi, amelyben semmi nem volt, csak valóban maga a semmi, a semmitlen semmi, a semminek nem nevezhető semmi: a semmi, amelyben oly nyugalom van, amely talán maga a boldogság ezen a földön.

Mirjám látta a férfi tekintetét.”

(Sánta Ferenc)

„...s mint ahogy mondja, »mihelyt rászorult egy gondolatra«, mert a saját irodalmának a nyelve, s csak akkor egyenrangú az anyanyelvvel, ha már hazanyelvvé, ha az ösztönök hazájává is válik.”

(Ágh István Kalász Mártonról)

„Nem kérdeztek meg. / E r r e válaszolgotok / élet-fogytomig.”

(Fodor Ákos)

„Rezgő víztükör / zokogás rázza folyvást – / könnyekkel teli”

(Vihar Judit)

„Újra lett nagy csodálkozás, fejtörés és gondolkodás, csak megoldás nem született. Már a király is mérges lett.”

(Surján László)

„Fenyvesi költészetére szinte kizárólag a rímtelen szabad vers a jellemző. Ilyen szempontból idegen nyelven való megszólaltatása a közfelfogás szerint könnyű feladatnak tűnhet. De ez csak a látszat.”

(Ircsik Vilmos)

„összerándult bennem az élet mint a / kisbabák keze amikor alszanak szerbiában”

(Bogdán József)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóiratot támogatói:

Nemzeti Kulturális Alap

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA